

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙ
Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΣΕΡΒΙΑΣ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ & ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΕΡΒΙΑΣ	Σελ.
1. Οικονομικό & εμπορικό “προφίλ” Σερβίας	5
α.Εξωτερικό εμπόριο Σερβίας **	
β.Διμερές ελληνο-σερβικό εμπόριο	10
2. Έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας	
α.Μορφές Εταιρειών	
β. Σύσταση Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης-ΕΠΕ	
(i) Καταχώρηση στο Μητρώο Επιχειρήσεων (BRA)	
(ii) Άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού	
(iii) Φορολογικές υποχρεώσεις	
(iv) Ηλεκτρονική υπογραφή του διευθυντή	
(v) Δήλωση των φυσικών προσώπων, τελικών δικαιούχων/πραγματικών διαχειριστών	
(vi) Απόκτηση ηλεκτρονικού πιστοποιητικού	
(vii) Καταχώρηση των συμβάσεων εργασίας στον Οργανισμό/Ταμείο Απασχόλησης	
(viii) Σφραγίδα	
γ.Νομοθεσία περί πτωχεύσεων	15
3. Νομοθεσία για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ)	
α.Νομικό πλαίσιο	
β.Αρμόδιος κρατικός φορέας & προμηθευτές επενδυτών	
γ.Επενδυτικά κίνητρα	
δ. Η Νομοθεσία περί Ανταγωνισμού	
i) Γενικά	
ii) Περιοριστικές Συμφωνίες	
iii) Έλεγχος της Κρατικής Βοήθειας	19
4. Φορολογικές υποχρεώσεις	
α.Νόμος περί φόρου εταιρικών κερδών	
β. Φόρος προστιθέμενης αξίας και νόμος περί «Πόθεν έσχες»**	
γ.Κεφαλαιακά κέρδη & ζημίες	
δ.Φορολογικός συντελεστής	
ε.Φορολογικά κίνητρα	
στ.Επιστροφή ΦΠΑ	
5. Θεσμικό & κανονιστικό πλαίσιο εξωτ. εμπορίου της Σερβίας	23
α.Κανονισμοί εισαγωγών-εξαγωγών	
β.Δασμοί	
γ.Τελωνειακή Διοίκηση	
δ. Νέος τελωνειακός νόμος**	
ε.Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών (ΣΕΣ)	
στ. Διμερής Συνεργασία	
ζ..Ελεύθερες Ζώνες	
ι.Δημοσιονομικά οφέλη	

ι.Λοιπά οφέλη	
6. Τραπεζικό Σύστημα	28
ι.Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (ΕΤΣ)	
ιι.Εμπορικές τράπεζες (ΕΤ)	30
7. Εργατική Νομοθεσία	
α.Διαμονή & απασχόληση αλλοδαπών	
β.Προυποθέσεις πρόσληψης & απόλυσης	
γ.Μισθός και άλλες απολαβές	
δ.Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης	
ε.Προσωπικό από τρίτες χώρες**	
στ. «Παράλληλη» οικονομία	33
8. Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας	34
9. Προστασία καταναλωτών	34
10. Λοιποί τομείς νομοθετικού πλαισίου σχετιζόμενοι με την επιχειρηματική δραστηριότητα	35
α. Συμπράξεις Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) και Συμβάσεις Παραχώρησης	
β. Δικαίωμα των αλλοδαπών πολιτών να αποκτούν ακίνητα	
γ. Χρηματοδοτική Μίσθωση	
δ. Ασφάλιση	
ε. Προστασία των Χρηστών Χρηματοοικονομικών Υπηρεσιών	
11. Το Δικαστικό Σύστημα της Σερβίας	38
12. Δικηγορικά & Λογιστικά Γραφεία	38
Β. ΣΕΡΒΙΚΗ ΑΓΟΡΑ	
1. Βασικό πλαίσιο σερβικής αγοράς και προτιμήσεις καταναλωτών*	39
2. Ετικέτες και Απαιτήσεις Σήμανσης	40
3. Διαφήμιση & Προωθητικές ενέργειες	41
4. Άδεια για εισαγωγή και χονδρική πώληση φαρμάκων*	42
5. Τομείς που παρουσιάζουν επιχειρηματικές ευκαιρίες**	43
6. Εμπόδια και προβλήματα ελληνικών (κά) εταιρειών στην αγορά της Σερβία	46
i. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	
ii. ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	
iii. ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	
iv. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	
v. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	
vi. ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	
vii. ΕΜΠΟΡΙΟ	
viii. ΤΕΛΩΝΕΙΑ & ΕΚΤΕΛΩΝΙΣΜΟΣ	

ix. ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ	
x. ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ	
xi. ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΧΩΡΑΣ (country risk)	51
7. Λιανικό - Χονδρικό εμπόριο και δίκτυα διανομής	54
8. Πρακτικές οδηγίες προσέγγισης της αγοράς για νεο-εισερχόμενους Έλληνες επιχειρηματίες	
9. Λοιπές ιδιαιτερότητες της διαδικασίας πρόσβασης στην σερβική αγορά και ελληνικές εμπειρίες της τελευταίας εικοσαετίας **	61
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 Έργα Υποδομών	64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 Δυνατότητες Χρηματοδότησης στους τομείς της ενέργειας, των υποδομών και της Βιομηχανίας	67
ΠΙΝΑΚΑΣ – Χώρες Δ. Βαλκανίων-Συνοπτικός Πίνακας επιστροφής ΦΠΑ	71
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ/ ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ	79
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΕΤΗΣΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΟΔΗΓΟΥ (2021)

Βασίλειος Σκρόνιας, Γεν. Σύμβουλος Ο.Ε.Υ. Α΄, με τη συνδρομή της ασκούμενης επί τρεις μήνες(πρόγραμμα Erasmus Placement) στο Γραφείο Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου (Μάιος-Ιούλιος 2021), φοιτήτριας του Παντείου Πανεπιστημίου, κας Βασιλικής Αποστολάκη, καθώς και επιμέρους συνεισφορά (*/), των Μάριου Μπελιμπασάκη, Συμβούλου Ο.Ε.Υ. Α΄(*) και Όλγας Μπάρμπα, Γραμματέα Ο.Ε.Υ. Γ΄(**)**

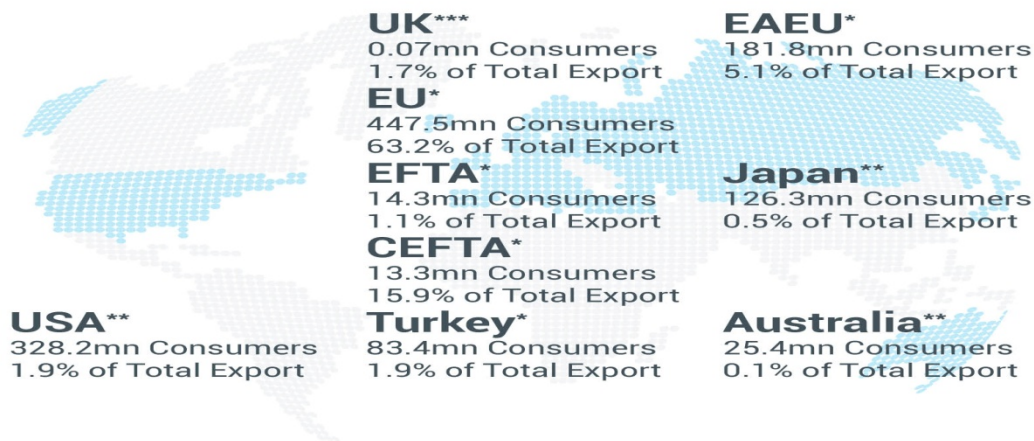
A. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΕΡΒΙΑΣ

1. Οικονομικο-εμπορικό “προφίλ” Σερβίας

Η Δημοκρατία της Σερβίας βρίσκεται στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, με συνολική γεωγραφική έκταση 88.361km² και είναι η τρίτη μεγαλύτερη χώρα στη Βαλκανική Χερσόνησο, μετά την Ελλάδα και τη Βουλγαρία.

Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Σερβίας, ο **πληθυσμός** της χώρας ανέρχεται σε 6,94 εκατομμύρια κατοίκους (δίχως το Κόσσοβο και Μετόχι). Περίπου το 20% του πληθυσμού ζει στην πρωτεύουσα, Βελιγράδι. Οι γυναίκες αποτελούν το 51,31% του συνολικού πληθυσμού. Οι Σέρβοι αντιπροσωπεύουν το 83,32% του πληθυσμού, ενώ οι σημαντικότερες εθνικές μειονότητες είναι οι Ούγγροι (3,5%), οι Ρομά (2,1%), οι Βόσνιοι (2%), οι Κροάτες (0,81%) και οι Σλοβάκοι (0,73%). Οι μεγαλύτερες **πόλεις** είναι η πρωτεύουσα Βελιγράδι (πληθυσμός 1,4 εκατομμύρια), το Νόβι Σαντ-Νονί Sad (350,000 άτομα), Νις (258,000 κάτοικοι) και Κραγκιούγιεβατς-Kragujevac (179,000 πολίτες). Η Σερβία απέκτησε το **καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας στην ΕΕ** με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου την 1η Μαρτίου 2012. Το Σεπτέμβριο του 2013 τέθηκε σε ισχύ η συμφωνία σταθεροποίησης και σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και της Σερβίας και τελικά, στις 21 Ιανουαρίου 2014, πραγματοποιήθηκε η 1η Διακυβερνητική Διάσκεψη, σηματοδοτώντας την επίσημη έναρξη των διαπραγματεύσεων προσχώρησης της χώρας στην ΕΕ. Η Σερβία έχει, επίσης, υπογράψει **αρκετές εμπορικές συμφωνίες** όπως η Ευρωπαϊκή Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) και η Κεντροευρωπαϊκή Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (CEFTA), καθώς και συμφωνίες με την ΕΕ, την Τουρκία, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν και τη Ρωσία κ.ά. Το εμπόριο με τις ΗΠΑ διεξάγεται στο πλαίσιο του αμερικανικού συστήματος γενικευμένων προτιμήσεων (ΣΓΠ ή GSP). Το ΣΓΠ των ΗΠΑ παρέχει προτιμησιακό δασμολογικό καθεστώς για περισσότερα από 4.650 σερβικά προϊόντα. Η Σερβία είναι, επίσης, μέλος της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ).

Total: 1.3bn Consumers

*FTA - Free Trade Agreements
**GSP - Generalized System of Preferences
*** Partnership, Trade and Cooperation Agreement
Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2020; World Bank

Τα **βασικά οικονομικά στοιχεία** (fundamentals) της χώρας, κατά τα τελευταία χρόνια, κρίνονται ως αρκετά ικανοποιητικά από τους διεθνείς αναλυτές. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιοποίησε η Κεντρική Τράπεζα της Σερβίας (Μάιος 2021), το ΑΕΠ το 2020 σημείωσε πτώση κατά -1% και ο πληθωρισμός άγγιξε το 1.2 %. Ο κρατικός προϋπολογισμός παρουσίασε έλλειμμα για το 2020 της τάξεως 1,1% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ έφτασε το 58.4%. Η ανεργία αυξήθηκε ελαφρώς, από το έτος 2019, όταν κυμαινόταν στο 10,4% και ανήλθε στο 13.3 % (αρχές του 2020).

Από το 2014, όταν ανέλαβε την εξουσία ο Πρόεδρος Βούτσιτς (Vucic), παρατηρείται **μακροοικονομική σταθερότητα** και σταδιακή βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, έως και τις αρχές του 2020, **πριν την πανδημία του Covid-19**. Υπενθυμίζεται ότι, κατά το χρονικό διάστημα 2007-2018, η Σερβία προσέλκυσε 26 δις ευρώ Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) και η τάση διατηρήθηκε ανοδική μέχρι τις αρχές του 2020 (βλ. "Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική", Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, Ελλ. Ινστιτούτο Στρατηγιών Μελετών, Αναστατικές Εκδόσεις Διον. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2020, σελ.232-239).

Τα θετικά αποτελέσματα αποτυπώνονται στις ετήσιες βελτιωμένες **αξιολογήσεις των οίκων πιστοληπτικής ικανότητας**. Για το 2020, οι οίκοι S&P και Fitch διατήρησαν τη βαθμολογία της πιστοληπτικής ικανότητας της Σερβίας σε BB+, ενώ ο οίκος Moody's την αναβάθμισε σε Ba2.

Η **σταθερότητα του τραπεζικού τομέα** διατηρήθηκε και ενισχύθηκε περαιτέρω. Το μερίδιο των μη εξυπηρετούμενων δανείων επί του συνόλου (των δανείων) μειώθηκε στο 3.7% στο τέλος του τέταρτου τριμήνου του 2020, και παρέμεινε σταθερό σε αυτό το ποσοστό μέχρι τον Απρίλιο του 2021.¹ Η Σερβία αποτελεί μία από τις λίγες χώρες όπου δεν σημειώθηκε μείωση της πιστοληπτικής ικανότητάς τους το 2020, με χαμηλό και σταθερό **πληθωρισμό** κάτω του 2%. Η χώρα για το 2020 βρίσκεται στην 44^η θέση της κατάταξης της Παγκόσμιας Τράπεζας σε ό,τι αφορά την ευκολία ως προς το Επιχειρείν-**Ease of Doing Business** (η χώρα μας κατατάσσεται μόλις στην 79^η θέση²). Όμως, όσον αφορά τον **δείκτη ανταγωνιστικότητας** μεταξύ των 140 χωρών του Παγκοσμίου Οικονομικού Φόρουμ (2018-2019), η Σερβία κατέλαβε την 65^η θέση,

¹Πηγή: National Bank of Serbia

² <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/serbia>

ενώ η Ελλάδα την 57^η (βλ. “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, ορ. cit., σελ. 232). Σχετικά με τη δυνατότητα **ανάπτυξης καινοτομιών**, η χώρα βρίσκεται στην 53^η θέση μεταξύ 131 οικονομιών (με την Ελλάδα να βρίσκεται στην 43^η).³

Στο θετικό αυτό πλαίσιο, πρόσφατα, πραγματοποιήθηκαν μερικές μεγάλης κλίμακας **συγχωνεύσεις** ή εξαγορές, σε **επιχειρηματικό επίπεδο** στη Σερβία:

- Ιδιωτικοποίηση των μεταλλείων RTB Bor των οποίων το 66% ανήκει πλέον στον κινεζικό Όμιλο Zijin Mining
- Η BC Capital Partners απέκτησε από την KKR, την SBB, τον μεγαλύτερο πάροχο καλωδιακών τηλεοπτικών προγραμμάτων στη Σερβία.
- Η Coca Cola απέκτησε την σερβική εταιρεία Bambi.
- Η KINLOVERSKE MINERALNE VODE και η PEPSICO απέκτησαν την KNJAZ MILOS από τη MID EUROPA PARTNERS.
- Η MID EUROPA PARTNERS απέκτησε συμμετοχή στο MEDIGROUP, το μεγαλύτερο ιδιωτικό πάροχο υπηρεσιών υγείας στη Σερβία, από την Blue Sea Capital.
- Η TELEKOM SRBIJA απέκτησε συμμετοχή στην KOPERNIKUS, τοπικό πάροχο τηλεοπτικών υπηρεσιών.

Μετά από χρόνια διαπραγματεύσεων, η σερβική κρατική Komercijalna banka, πωλήθηκε στη Σλοβενική Nova Ljubljanska banka (NLB), η οποία ελέγχεται από την Bank of New York Mellon.

Το 2020, οι **διαδικτυακές αγορές** σημείωσαν σημαντική αύξηση, αγγίζοντας τα 33 δις δηνάρια, από τα 17 δις δηνάρια του 2019 (1 ευρώ =118RSD περ.) .⁴ Επίσης, παρατηρείται αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,2% στο πρώτο τετράμηνο του **2021**, και αναμένεται περαιτέρω άνοδος ως το τέλος του έτους. Παράλληλα, υιοθετήθηκε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο η επιβολή στη Σερβία ενός νέου, 30-μηνου οργάνου συντονισμού πολιτικής (PCI).⁵

Για το επόμενο χρονικό διάστημα, έχουν τεθεί τρεις βασικοί μεταρρυθμιστικοί στόχοι όπως: (α) η εφαρμογή του νέου φορολογικού νόμου, που ουσιαστικά μεταφέρει την φορολογική διαδικασία σε πλατφόρμες του κυβερνοχώρου, (β) η εφαρμογή το συστήματος ηλεκτρονικής τιμολόγησης (προβλέπεται η έναρξή του για τον δημόσιο τομέα στις αρχές του 2022 και για τον ιδιωτικό τον Ιούλιο του 2022), και (γ) η προώθηση νομικών αλλά κυρίως οικονομικών μεταρρυθμίσεων (πχ η χρήση κρυπτονομίσματος⁶ ως εναλλακτικός τύπος πληθο-χρηματοδότησης, από τον Σεπτέμβριο του 2021).⁷

α. Εξωτερικό Εμπόριο Σερβίας

Οι σημαντικότεροι **εμπορικοί της εταίροι**, κατά το έτος 2020, αλλά και τα αμέσως προηγούμενα χρόνια είναι οι ΕΕ, Γερμανία, Ρωσία, Κίνα, Ιταλία, Ρουμανία, Βοζνία- Ερζεγοβίνη και Ουγγαρία ενώ η Ελλάδα κατατάσσεται πλέον στην τρίτη δεκάδα, σε αντίθεση με τον πρωταγωνιστικό ρόλο που

³ Global Innovation Index 2020, “Cornell SC Johnson College of Business”, “INSEA”, “WIPO” (World Intellectual Property Organization)

⁴ “Diplomacy & commerce”, Μάιος 2021, τεύχος 63, σελ 28

⁵ <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/06/21/pr21189-serbia-imf-executive-board-concludes-2021-article-iv-consultation-and-approves-30-month-pci?cid=em-COM-123-43282>

⁶ Υπάρχει, από τον Δεκέμβριο του 2020, ο Νόμος για τα Ψηφιακά Περιουσιακά Στοιχεία, ο οποίος τέθηκε σε εφαρμογή 29 Ιουνίου 2021.

⁷ Σύνδεσμος Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας, ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ με θέμα «Μακροοικονομικές τάσεις της οικονομίας στην Δημοκρατία της Σερβίας στο πλαίσιο της πανδημίας Covid-19», 25/5/2021

διαδραμάτιζε κατά την δεκαετία του 2000 (βλ. “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, op.cit., σελ.233-238).

2020	Εμπόριο			Υπηρεσίες	
σε Ευρώ	Εξαγωγές από Σερβία	Εισαγωγές στη Σερβία	Σύνολο	Εξαγωγές από Σερβία	Εισαγωγές στη Σερβία
Σερβία -ΕΕ	11 δις/64,9% του συνόλου των σερβικών εξαγωγών	13,4 δις/58.8% του συνόλου των σερβικών εισαγωγών	24,9δις/ 63% του εμπορίου της Σερβίας	10,7 δις/60% του συνόλου των σερβικών εξαγωγών υπηρεσιών	14,6 δις /64,7% του συνόλου των σερβικών εισαγωγών υπηρεσιών

Πηγή: Eurostat

Εξωτερικό εμπόριο Σερβίας (2019-2020)

* **ΕΚΑΤΟΜΜ. ΕΥΡΩ**

	Εξαγωγές		Εισαγωγές		Ποσοστό επί των συνολικών εξαγωγών (%)		Ποσοστό επί των συνολικών εισαγωγών (%)	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Σύνολο	17536,4	17051,9	23875,3	22957,1	100.0	100.0	100.0	100.0
Ενέργεια	468,2	389,7	2557,5	1683,2	2,7	2,3	10,7	7,3
Ενδιάμεσα αγαθά	6929,0	6557,1	8761,1	8364,7	39,5	38,5	36,7	36,4
Κεφαλαιουχικά αγαθά	4103,3	3795,4	5083,6	4944,6	23,4	22,3	21,3	21,5
Διαρκή καταναλωτικά αγαθά	967,8	947,4	487,2	505,3	5,5	5,6	2,0	2,2
Μη διαρκή αγαθά	3773,9	3867,8	3650,7	4039,5	21,5	22,7	15,3	17,6
Μη ταξινομημένα	1294,3	1494,6	3335,3	3419,8	7,4	8,8	14,0	14,9

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία της Δημοκρατίας της Σερβίας

Η πανδημία του **COVID-19** στη χώρα συνάντησε δύο κορυφώσεις, αυτή του Απριλίου 2020 και αυτή του Ιουλίου 2020. Η αγορά της Σερβίας θεωρείται μεταξύ των οικονομιών που ανέκαμψαν γρηγορότερα και με τις μικρότερες απώλειες. Παρ’ όλο που περίπου 94,100 άτομα έμειναν άνεργα το πρώτο μισό του 2020, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατάφεραν να ανακάμψουν βραχυπρόθεσμα. Η κυβέρνηση, έχοντας σκοπό να βοηθήσει τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, φρόντισε να τους χορηγήσει ένα επίδομα έως το τέλος Οκτωβρίου 2020, ώστε να μην αναγκαστούν να μειώσουν το προσωπικό τους ή να θέσουν υπαλλήλους τους σε καθεστώς αναγκαστικής άδειας. Η πανδημία του κορωνοϊού επηρέασε σημαντικά τον γεωργικό τομέα της Σερβίας. Στις αρχές του 2020, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες (απαγόρευση λειτουργίας των λαϊκών, υπαίθριων ή “πράσινων αγορών” Μάρτιο-Μάιο 2020, κλείσιμο ορισμένων συνόρων), παρατηρήθηκε αύξηση των τιμών των βασικών γεωργικών προϊόντων, όπως σιτάρι, σόγια, καλαμπόκι. Οι αλυσίδες εφοδιασμού αντιμετώπισαν επίσης προβλήματα λόγω του κλεισίματος των συνόρων και των απαιτήσεων της καραντίνας, άλλα το πρόβλημα επιλύθηκε σύντομα, με την ενεργοποίηση των «πράσινων διαδρόμων». Ταυτόχρονα ασκούνται πιέσεις για την προώθηση απαλλαγών ΦΠΑ σχετικά με δωρεές που σχετίζονται με τον COVID-19, όπως οι δωρεές τροφίμων.

Το **ΑΕΠ** της χώρας ανήλθε στα 52,96 δις δολάρια, οι εξαγωγές σημείωσαν πτώση κατά -10%, ενώ οι εισαγωγές υποχώρησαν κατά -11% από αυτές του 2019, η δε ανεργία, παρά την αρχική της άνοδο, μειώθηκε κατά -14%.

Ο τουρισμός γνώρισε ύφεση σε πρωτοφανή χαμηλά για τη χώρα επίπεδα μέχρι και τον Ιούλιο του 2020, ενώ από τον Οκτώβριο και έπειτα σημειώνει ανάκαμψη.⁸

β. Διμερές ελληνο-σερβικό εμπόριο

Όσον αφορά το διμερές εμπόριο Ελλάδος-Σερβίας, παραθέτουμε στοιχεία διαφορετικών στατιστικών πηγών με σχετικές διαφοροποιήσεις λόγω, κυρίως, εφαρμογής ανόμοιας στατιστικής μεθοδολογίας:

Σερβία - Ελλάδα	180,2εκατ./1.1% του συνόλου των σερβικών εξαγωγών	299,5εκατ./ 1,3 % του συνόλου των σερβικών εισαγωγών
------------------------	---	---

Πηγή : Αντιπροσωπεία της ΕΕ στο Βελιγράδι

Όσον αφορά τις **διμερείς μας εμπορικές ροές αγαθών και υπηρεσιών**, αυτές είναι πλεονασματικές για την χώρα μας, αλλά τα τελευταία χρόνια το πλεόνασμα βαίνει μειούμενο. Σημειώνεται ότι για την Ελλάδα, οι εξαγωγές του τομέα των υπηρεσιών υπερτερούν κατά πολύ των αντίστοιχων εξαγωγών αγαθών.

ΕΞΑΓΩΓΕΣ/ΕΞΑΓΩΓΕΣ Ελλάδας – Σερβίας

ΕΤΟΣ	ΡΟΗ	ΧΩΡΑ	ΑΞΙΑ (ευρώ)	ΠΟΣΟΤΗΤΑ (κιλά)
2020	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΣΕΡΒΙΑ	210.975.501	262.900.740
2020	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΣΕΡΒΙΑ	266.555.537	214.504.598

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία -Διεύθυνση Στατιστικών Επιχειρήσεων, Τμήμα Στατιστικών Διεθνών Συναλλαγών

Τα πέντε βασικά **εξαγωγίμα προϊόντα** από την Ελλάδα προς τη Σερβία είναι το αργίλιο και τεχνουργήματα αυτού, καρποί και φρούτα, πλαστικές ύλες, λέβητες-μηχανές (κλπ), χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας. Αντίστροφα, τα πέντε εξαγωγίμα από Σερβία προς Ελλάδα, είναι τα εξής: χαρτί και χαρτόνια, χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας, ποτά, διάφορα παρασκευάσματα διατροφής, και πλαστικές ύλες.

Περί τις **250 επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων** έχουν επενδύσει μέχρι τώρα περισσότερα από 1,5 δισ. Ευρώ (βλ. “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, op.cit., σελ.240). Υπενθυμίζεται ότι κατά την “χρυσή εποχή” της ελληνικής επιχειρηματικότητας στη Σερβία, δηλαδή αμέσως μετά τον πόλεμο στην τότε Γιουγκοσλαβία, οι ελληνικές επενδύσεις υπερέβησαν τα 2,5 δισ. Ευρώ.

Τέλος, όσον αφορά τις διμερείς μας **τουριστικές ροές**, οι Έλληνες τουρίστες προβαίνουν, συνήθως, σε δύο διανυκτερεύσεις όταν επισκέπτονται τη Σερβία. Είναι χαρακτηριστικό πως το 2019 τη Σερβία επισκέφτηκαν 74.974 Έλληνες, οι οποίοι πραγματοποίησαν 137.882 διανυκτερεύσεις. Το έτος 2020, λόγω της πανδημίας του COVID-19, ο αριθμός των αφιχθέντων ήταν 13.395, όπου έκαναν συνολικά 26.697 διανυκτερεύσεις. Κατά τις ίδιες χρονικές περιόδους, κατά μέσο όρο, την Ελλάδα

⁸ Πηγή: UN Serbia, COVID-19 Socio-Economic Impact Assessment/ Statistical Office of the Republic of Serbia

επισκέφθηκαν 1.027.300 και 60.200 Σέρβοι τουρίστες αντίστοιχα.

2. Έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας⁹

α. Μορφές Εταιρειών

Σύμφωνα με τη νομοθεσία περί εταιρειών ("Νόμος για τις Εταιρείες") στη Σερβία υπάρχουν οι εξής κατηγορίες εταιρειών: **Κεφαλαιουχικές** Εταιρείες (Ανώνυμη Συμμετοχική Εταιρεία-a.d., Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης-d.o.o.) και **Προσωπικές Εταιρείες** (Ομόρρυθμη-o.d. και Ετερόρρυθμη Εταιρεία-k.d.), ήτοι συνολικά τέσσερις νομικές μορφές εταιρειών (βλ. Guide to doing business in Serbia, JPM, σελ. 10-16, www.jpm.rs) Ο Νόμος για τις Εταιρείες καθορίζει λεπτομερώς τις νομικές μορφές των επιχειρηματικών οντοτήτων, τη δομή εταιρικής διακυβέρνησής τους, τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις, τις αλλαγές του καθεστώτος (συγχωνεύσεις, "spin-offs"), τη διαχείριση και άλλα παρεμφερή θέματα (βλ. Guide to doing business and investing in Serbia, PWC Serbia, σελ. 23-24, pwc.rs/en.html).

Εκτός από τα ανωτέρω, μια ξένη εταιρεία μπορεί να συστήσει υποκατάστημα ή γραφείο αντιπροσώπου. Στην πράξη, οι ξένοι επενδυτές συνήθως προτιμούν την **εταιρεία περιορισμένης ευθύνης (Limited Liability company-d.o.o.)** λόγω της απλής μορφής της. Τα πλεονεκτήματά της περιλαμβάνουν την αύξηση του κεφαλαίου, η οποία μπορεί να γίνει χωρίς την εποπτεία των ρυθμιστικών αρχών, καθώς και το ελάχιστο μετοχικό κεφάλαιο που είναι μικρότερο από 1 ευρώ (σε αντίθεση με τα περίπου 27.000 ευρώ για την ανώνυμη εταιρεία).

Το καταστατικό είναι η ιδρυτική πράξη της εταιρείας και μπορεί να έχει την απλή μορφή απόφασης για έναρξη εργασιών εάν η εταιρεία ιδρύεται από ένα πρόσωπο, ή μιας σύμβασης, εάν ιδρύεται από περισσότερα του ενός άτομα. Για την εγγραφή στην **Υπηρεσία Επιχειρηματικών Μητρώων (Business Registration Agency- BRA)** πρέπει να υπογραφεί συμβολαιογραφική πράξη των ιδρυτών. Το καταστατικό οφείλει να διευκρινίζει την έδρα της εταιρείας, η οποία πρέπει να βρίσκεται στο έδαφος της Δημοκρατίας της Σερβίας, τη βασική επιχειρηματική δραστηριότητα της, καθώς και το όνομα της επιχείρησης.

Όταν επιλέγεται ένα **όνομα επιχείρησης**, πρέπει να τηρούνται οι περιορισμοί όσον αφορά την μη προσβολή των δημοσίων ηθών. Όσον δε αφορά τη νομική μορφή, να μην είναι παραπλανητικό ως προς την κύρια επιχειρηματική δραστηριότητα της εταιρείας. Επιπλέον, εάν οι ιδρυτές επιθυμούν η εμπορική επωνυμία να περιέχει το όνομα "Δημοκρατία της Σερβίας" ή το όνομα κάποιας άλλης χώρας, πρέπει να λάβουν τη συγκατάθεση της αρμόδιας Αρχής αυτής της χώρας.

Από τον Ιούνιο του 2018, όλες οι καταχωρημένες επιχειρηματικές οντότητες στο έδαφος της Δημοκρατίας της Σερβίας (επιχειρήσεις, υποκαταστήματα καθώς και αντιπροσωπείες ξένων εταιρειών, ενώσεων και ιδρυμάτων κλπ), υποχρεούνται να δηλώνουν όλα τα στοιχεία ή δεδομένα στο όνομα του **πραγματικού δικαιούχου της εταιρείας-beneficial owner-**(βλ. Guide to doing business in Serbia, JPM, op.cit., σελ. 11). Ο πραγματικός δικαιούχος της επιχειρηματικής οντότητας είναι το

⁹ Πηγή: Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: www.rspartners.rs

φυσικό πρόσωπο που κατέχει άμεσα ή έμμεσα και ελέγχει ουσιαστικά την οικονομική οντότητα¹⁰. Εάν το φυσικό πρόσωπο που είναι ο πραγματικός δικαιούχος δεν μπορεί να προσδιοριστεί, τότε ο τελευταίος τεκμαίρεται ότι είναι το φυσικό πρόσωπο που είναι εγγεγραμμένο ως εκπρόσωπος της επιχειρηματικής οντότητας.

β. Σύσταση Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης - ΕΠΕ -Društvena Ograničenoj Odgovornosti (d.o.o)

Όπως προαναφέρθηκε, πρόκειται για τον **πλέον δημοφιλή εταιρικό τύπο** στη Σερβία για τους κάτωθι κυρίως λόγους:

-Το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου μπορεί να ανήκει σε νομικά πρόσωπα ή πολίτες οιασδήποτε χώρας.

-Η ευθύνη των μετόχων περιορίζεται στο ποσό συμμετοχής τους στο εταιρικό κεφάλαιο.

-Ελάχιστο απαιτούμενο αρχικό εταιρικό κεφάλαιο 100 RSD – δηλαδή λιγότερο από 1 Ευρώ.

Η **διαδικασία ίδρυσης μιας ΕΠΕ (d.o.o.)** περιλαμβάνει τα κάτωθι αναφερόμενα βήματα, ενώ σημειώνεται ότι ήδη από το έτος 2018 υπάρχει η δυνατότητα ηλεκτρονικής ίδρυσης αυτής (<https://www.apr.gov.rs/home.1435.html> &"Агенцијазапривреднерегистре | eРегистрацијаоснивањапредузетника". apr.gov.rs):

(i) καταχώρηση αίτησης για την ίδρυση της εταιρείας και εγγραφή της στο Μητρώο Επιχειρήσεων (Business Registration Agency- BRA)

(ii) άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού σε σερβική τράπεζα

(iii) φορολογικές εγγραφές (όπως εγγραφή στο Φ.Π.Α κ.α.)

(iv) απόκτηση από τον Διευθυντή της εταιρείας ηλεκτρονικής υπογραφής

(v) εγγραφή (registration) των φυσικών προσώπων, τελικών δικαιούχων/πραγματικών διαχειριστών της εταιρείας ("UBO")

(vi) ηλεκτρονική υπογραφή

(vii) Καταχώρηση των συμβάσεων εργασίας στον Οργανισμό/Ταμείο Απασχόλησης

(viii) Σφραγίδα

Πιο αναλυτικά:

(i) Για την καταχώρηση στο Μητρώο Επιχειρήσεων (BRA) απαιτούνται:

- αίτηση εγγραφής

- καταστατικό εταιρείας

- απόδειξη πληρωμής του τέλους εγγραφής ήτοι 5.900 RSD (περίπου 50 EUR)

- απόδειξη καταβολής του αρχικού μετοχικού κεφαλαίου σε λογαριασμό σερβικής τράπεζας, εφόσον το καταστατικό εταιρείας δεν προβλέπει την καταβολή του αρχικού μετοχικού κεφαλαίου μετά την σύσταση της εταιρείας.

¹⁰ Δηλαδή: (i) ένα φυσικό πρόσωπο που συμμετέχει στο κεφάλαιο της επιχείρησης με ποσοστό 25% ή μεγαλύτερο · (ii) φυσικό πρόσωπο το οποίο έμμεσα ή άμεσα ασκεί τη διαχείριση της επιχείρησης ή επιρροή στη λήψη αποφάσεων · (iii) φυσικό πρόσωπο που έχει παράσχει ή παρέχει κεφάλαια σε έναν επιχειρηματικό φορέα με έμμεσο τρόπο και επομένως επηρεάζει σημαντικά τις αποφάσεις του διαχειριστικού οργάνου της επιχείρησης · (iv) φυσικού προσώπου που είναι ο ιδρυτής, καταπιστευματοδόχος, εγγυητής, δικαιούχος καταπιστεύματος και το · ή v) φυσικό πρόσωπο που είναι εγγεγραμμένο σε εκπροσώπους συνεταιρισμών, ενώσεων, ιδρυμάτων, παροχών και εγκαταστάσεων.

- Στοιχεία του ιδρυτή (είτε είναι νομικό πρόσωπο , είτε φυσικό πρόσωπο) καθώς και του νόμιμου εκπροσώπου του (εφόσον υπάρχει). Πιο συγκεκριμένα, για τα νομικά πρόσωπα, πρόκειται για πληροφορίες σχετικά με το όνομα, τον αριθμό εγγραφής στο εμπορικό μητρώο, την έδρα, τη δομή ιδιοκτησίας και τους νομίμους εκπροσώπους τους. Για τα φυσικά πρόσωπα, απαιτείται αντίγραφο της ταυτότητας (εάν πρόκειται για Σέρβους πολίτες) ή διαβατήριο (όταν αφορά αλλοδαπούς).

Μετά την υποβολή της αίτησης, εκδίδεται από το μητρώο επιχειρήσεων (BRA) **Βεβαίωση υποβολής**, στην οποία αναφέρεται η ημερομηνία υποβολής της αίτησης. Κατόπιν, μέσα σε πέντε (5) εργάσιμες ημέρες, εγκρίνεται ή απορρίπτεται η αίτηση. Ο γραμματέας οφείλει μέσα στο ανωτέρω χρονικό πλαίσιο να αποστείλει τη σχετική **“Βεβαίωση εγγραφής” της νέας εταιρείας**, αφού επαληθεύσει τις πληροφορίες που συνοδεύουν την αίτηση και ελέγξει τα σχετικά αποδεικτικά έγγραφα αυτής, όπως και το αν υφίσταται καταχωρημένη άλλη εταιρεία με το ίδιο ή πολύ παρόμοιο όνομα.

(ii) Άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού

Η εταιρεία ΕΠΕ (d.o.o) πρέπει να τηρεί λογαριασμό **σε εμπορική τράπεζα** της Σερβίας. Τα έγγραφα που απαιτούνται για το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού είναι συνήθως τα κάτωθι, παρότι μπορεί να υπάρχει διαφοροποίηση από τράπεζα σε τράπεζα:

- αντίγραφο της **Βεβαίωσης εγγραφής της εταιρείας** στο Μητρώο Επιχειρήσεων (BRA),
- λήψη δείγματος υπογραφής του διευθυντή ή ενδεχομένως και άλλων εκπροσώπων της εταιρείας που είναι εξουσιοδοτημένοι να διαχειρίζονται τον τραπεζικό λογαριασμό της εταιρείας και να προβαίνουν σε τραπεζικές συναλλαγές (**“Έντυπο υπογραφής δείγματος”**),
- **αντίγραφο του διαβατηρίου** ή, ανάλογα με την περίπτωση, Σερβική ταυτότητα **για κάθε εκπρόσωπο της εταιρείας** εξουσιοδοτημένου για τη διαχείριση του τραπεζικού λογαριασμού. Ορισμένες τράπεζες ενδέχεται να απαιτήσουν την επικύρωση του αντιγράφου (είτε “apostilled”, είτε νόμιμη επικύρωση αυτών, ανάλογα με τη χώρα)
- **καθορισμός των Αντιπροσώπων** (αν οι αντιπρόσωποι δεν διευκρινίζονται στην Ιδρυτική Πράξη)
- προσφάτως εκδοθείσα **φορολογική ενημερότητα** των ιδρυτών (όχι παλαιότερη των τριών μηνών)
- επικύρωση “apostille”-, και αντίγραφα από τα **εμπορικά μητρώα** (όχι παλαιότερα των τριών μηνών), για κάθε μέτοχο που κατέχει τουλάχιστον 25% και άνω του εταιρικού του κεφαλαίου.
- **αντίγραφα των διαβατηρίων** (είτε “apostille” είτε νομίμως επικυρωμένα, ανάλογα με τη χώρα) των φυσικών προσώπων, **πραγματικών διαχειριστών/τελικών δικαιούχων (UBO)** της εταιρείας,
- τυποποιημένο **έντυπο αίτησης** για άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού.
- **υπογραφή της σχετικής τραπεζικής σύμβασης** για το άνοιγμα του λογαριασμού.

(iii) Φορολογικές υποχρεώσεις

Εντός 15 ημερών από την εγγραφή της εταιρείας στο Μητρώο Επιχειρήσεων (BRA), πρέπει να υποβληθεί η **αρχική δήλωση φόρου εισοδήματος**, με εκτίμηση εσόδων και εξόδων για την περίοδο από την ημερομηνία εγγραφής έως το τέλος του τρέχοντος έτους. Πρέπει επίσης να υποβληθούν και **δηλώσεις** για το δημοτικό τέλος, τη χρήση της εταιρικής επωνυμίας καθώς και για την πληρωμή του σχετικού περιβαλλοντικού τέλους. Υποχρέωση **εγγραφής στον ΦΠΑ** έχει μια εταιρεία όταν ο κύκλος εργασιών της για μια συνεχή περίοδο 12 μηνών υπερβαίνει τις 8.000.000,00 RSD (περίπου 67.000,00 ευρώ). Θα πρέπει να σημειωθεί όμως ότι μια εταιρεία δύναται να εγγραφεί στο ΦΠΑ οποτεδήποτε, ακόμη και αν ο κύκλος εργασιών της δεν ξεπερνά το ανωτέρω οικονομικό κατώφλι.

(iv) Ηλεκτρονική υπογραφή του διευθυντή

Ο διευθυντής πρέπει να αιτηθεί και να λάβει **εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή** προκειμένου να

δύναται να υποβάλλει ηλεκτρονικά στο Μητρώο Επιχειρήσεων (BRA) τις ετήσιες οικονομικές της καταστάσεις, οι οποίες έχουν εγκριθεί από τη συνέλευση των μετόχων (έως τις 30 Ιουνίου κάθε έτους), καθώς και τη δήλωση των διαχειριστών της εταιρείας (UBO's).

(v) Δήλωση των φυσικών προσώπων, τελικών δικαιούχων/πραγματικών διαχειριστών της εταιρείας ("UBO"). Εντός 15 ημερών από την εγγραφή της εταιρείας στο Μητρώο Επιχειρήσεων (BRA), ο διευθυντής πρέπει δηλώσει μέσω της διαδικτυακής πύλης του εν λόγω Μητρώου (BRA), τα φυσικά πρόσωπα, τελικούς δικαιούχους/πραγματικούς διαχειριστές της εταιρείας.

(vi) Απόκτηση ηλεκτρονικού πιστοποιητικού

Το ηλεκτρονικό πιστοποιητικό είναι προαπαιτούμενο για την διαδικτυακή υποβολή των πληροφοριών των πραγματικών δικαιούχων της εταιρείας στο Σερβικό Μητρώο Επιχειρήσεων.

Το ηλεκτρονικό πιστοποιητικό μπορεί να αποκτηθεί σε οποιονδήποτε από τους κατωτέρω αρμόδιους Σερβικούς φορείς πιστοποίησης, είτε με τη μορφή «έξυπνης κάρτας», είτε ως "USB":

- Εμπορικό επιμελητήριο (<http://www.pks.rs/Usluge.aspx?IDUsluge=4&t=2>).
- Ταχυδρομείο της Σερβίας (http://www.ca.posta.rs/postupak_izdavanja.htm).
- Halcom a.d. (<http://www.halcom.rs/rs/proizvodi/kvalifikovani-sertifikat/narucivanje-pravna-lica/>).

Το σύνηθες για τους ιδιοκτήτες είναι να επισκέπτονται το Εμπορικό Επιμελητήριο για να αποκτήσουν το ηλεκτρονικό πιστοποιητικό, αφού η διαδικασία αυτή μπορεί να γίνει εντός λίγων ωρών. Το ηλεκτρονικό πιστοποιητικό πρέπει να λαμβάνεται κατ' ιδίαν.

Εάν ο θεσμικός εκπρόσωπος είναι Σέρβος πολίτης, το ηλεκτρονικό πιστοποιητικό του/της πρέπει να περιλαμβάνει τον μοναδικό κύριο αριθμό πολίτη (JMBG στα Σερβικά). Όταν ο θεσμικός εκπρόσωπος είναι αλλοδαπός, απαιτείται ένας ειδικός αριθμός εγγραφής για την κατηγορία αυτή.

(vii) Καταχώρηση των συμβάσεων εργασίας στον Οργανισμό/Ταμείο Απασχόλησης

Ο εργαζόμενος πρέπει να καταθέτει αίτηση για εγγραφή με κοινωνική ασφάλιση, ασφάλεια υγείας και ασφάλεια κατά της ανεργίας (για αίτηση βλέπε: <http://www.pio.rs>). Από τον Ιανουάριο του 2018, η εγγραφή του εργαζομένου πρέπει να προηγείται της έναρξης εργασίας του. Οι εταιρίες μπορούν να εγγράψουν τους εργαζομένους τους διαδικτυακά στο www.croscgo.gov.rs. Η εταιρία, ως εργοδότης, είναι αναγκασμένη να καταβάλει τα παρακάτω δεδομένα κατά την εγγραφή του κάθε εργαζομένου, είτε στο Δημόσιο Ταμείο Υγειονομικής Ασφάλισης ή στο Ταμείο Συνταξιοδοτήσεως και Ασφάλισης Αναπηρίας :

- Μοναδική αίτηση τύπου M (που μπορεί να την βρει κανείς δωρεάν στην σελίδα του Δημοσίου Ταμείου Υγειονομικής Ασφάλισης www.rzso.rs),
- Συμβόλαιο Εργαζομένου,
- Ταυτότητα και
- Παλαιό βιβλιάριο υγειονομικής φροντίδας (εφόσον είναι εφαρμοστέο).

(viii) Σφραγίδα

Παρ' όλο που, βάσει της νομοθεσίας, δεν απαιτείται πλέον η χρήση σφραγίδας, η πλειοψηφία των εταιρειών της Σερβίας, λόγω παλαιών πρακτικών, κατάλοιπων του παρελθόντος, τη χρησιμοποιούν ακόμη κατά τις καθημερινές εργασίες, σε επιστολές και έγγραφα των επιχειρήσεων. Επίσης, κάποιες δημόσιες αρχές συνεχίζουν να ζητούν την χρήση σφραγίδας. Η δημιουργία της, ανάλογα με τον αριθμό λέξεων, σχεδιασμό, κλπ, μπορεί να κοστίσει από 13 μέχρι 24 ευρώ, και απαιτούνται συνήθως 1-2 μέρες για την δημιουργία της.

Μια συνοπτική περιγραφή **κόστους έναρξης μιας εταιρείας:**

.Τέλος Εγγραφής: περίπου 50ευρώ

.Επικύρωση του Καταστατικού : περίπου 20 ευρώ (αν γίνει στη Σερβία)

.Μετάφραση διαφόρων εγγράφων : περίπου 12ευρώ για κάθε σελίδα 1800 χαρακτήρων.

.Επικύρωση των αντιγράφων (σε περίπτωση που τα αυθεντικά έγγραφα δεν επαρκούν): περίπου 3-5 ευρώ ανά σελίδα.

.Τέλος εγκεκριμένης ηλεκτρονικής υπογραφής: περίπου 25 ευρώ

.Ηλεκτρονικό πιστοποιητικό: περίπου 25 ευρώ (χωρίς ΦΠΑ)

.Σφραγίδα: κόστος ανάλογα με το σχεδιασμό, μέσο κόστος μεταξύ 14 και 24 ευρώ.

Περαιτέρω διευκρινήσεις και πληροφορίες για τα ανωτέρω, δηλ. σύσταση εταιρείας και φορολογικές υποχρεώσεις, βλ. Radovanović Stojanović & Partners, Dr Saša Stojanović, LL.M Partner, Qualified Serbian (www.rspartners.rs)

γ. Νομοθεσία περί πτώχευσεων

Η βασική νομοθεσία που διέπει την πτώχευση εταιρειών είναι ο Νόμος περί Πτώχευσεως (Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας της Σερβίας, nos. 104/2009, 99/2011, 71/2012, 83/2014, 113/2017, 44/2018 and 95/2018).

Ο Νόμος περί Πτώχευσεως δεν αναγνωρίζει υποχρεωτική πτώχευση, παρά μόνο εθελοντική. Εκτός της περίπτωσης όπου ο διορισμένος διαχειριστής αποφανθεί κατά τη διάρκεια της ολοκλήρωσης των διαδικασιών ρευστοποίησης, ότι η εταιρία δεν έχει αρκετά περιουσιακά στοιχεία για να εκπληρώσει όλες τις εκκρεμότητές της. Στη περίπτωση αυτή ο ίδιος ο διαχειριστής είναι υποχρεωμένος να εκκινήσει διαδικασίες πτώχευσης ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου. Οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης διέπονται από την ίδια Αρχή.

Η πτώχευση εκτελείται είτε με την έννοια της πώλησης περιουσιακών στοιχείων ή μέσω της πώλησης του οφειλέτη ως νομική οντότητα. Η δε αναδιάρθρωση μπορεί να διεκπεραιωθεί μέσω ενός ανάλογου “πλάνου” ή μέσω ενός σχεδίου προπαρασκευαστικής αναδιοργάνωσης.

Ο βασικός στόχος των διαδικασιών πτώχευσης είναι να εξασφαλιστεί ο πιο ευνοϊκός συλλογικός διακανονισμός μεταξύ των πιστωτών, επιτυγχάνοντας την υψηλότερη δυνατή αξία του χρεοκοπημένου οφειλέτη ή των περιουσιακών του στοιχείων.

Μετά την συμπλήρωση της αίτησης πτώχευσεως, το δικαστήριο εξετάζει εάν οι όροι για τη εκκίνηση των διαδικασιών πτώχευσεως εκπληρώνονται κατά το προκαταρκτικό στάδιο. Το στάδιο αυτό μπορεί να διαρκέσει μέχρι 30 μέρες από την ημέρα συμπλήρωσης της αίτησης πτώχευσης από έναν εξουσιοδοτημένο αιτούντα. Η υπό πτώχευση επιχείρηση πρέπει να εντάσσεται σε μια εκ των παρακάτω κατηγορίες:

- Μόνιμη πτώχευση
- Εκκρεμής πτώχευση
- Υπερχρεωμένη εταιρία, ή
- Αδυναμία να εκπληρώσει το σχέδιο αναδιάρθρωσης

Αμέσως μετά ο αρμόδιος για την πτώχευση δικαστής, εξετάζει εάν η εταιρεία διαθέτει αρκετά περιουσιακά στοιχεία. Σε θετική περίπτωση, προχωρά στη διάνοιξη των διαδικασιών πτώχευσεως και στο διορισμό “διαχειριστή” πτώχευσεως (ένας προσωρινός “διαχειριστής” μπορεί να διοριστεί κατά τη διάρκεια των προκαταρκτικών διαδικασιών πτώχευσεως). Επιπρόσθετα με τον δικαστή και τον “διαχειριστή” πτώχευσεως που θα έχουν την βασική αρμοδιότητα στο συντονισμό των διαδικασιών, σημαντική συμβολή διαδραματίζουν, επίσης, η συνέλευση και το συμβούλιο των πιστωτών, με

πολλαπλές αρμοδιότητες.

Όσον αφορά την διαδικασία αναδιάρθρωσης, βασικός στόχος της είναι να επιτρέψει σε εταιρίες με οικονομικές δυσκολίες να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους αλλάζοντας την σύνθεση, τις συνθήκες ή τη δομή των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων ή της κεφαλαιακής δομής τους, συμπεριλαμβανομένων των πωλήσεων περιουσιακών στοιχείων τους κλπ.

Η διαφορά μεταξύ των δύο τύπων αναδιάρθρωσης που αναφέρονται ανωτέρω είναι η χρονική στιγμή που το “πλάνο” αναδιοργάνωσης συμπληρώνεται, πριν ή μετά τη διάνοιξη των διαδικασιών πτώχευσης.

Στην πρώτη περίπτωση το σχέδιο προπαρασκευαστικής αναδιοργάνωσης συμπληρώνεται συγχρόνως με την αίτηση πτώχευσης. Αντίθετα η αναδιάρθρωση μετά τη διάνοιξη των διαδικασιών πτωχεύσεως βασίζεται σε ένα “πλάνο” που συμπληρώνεται εντός 90 ημερών από τη διάνοιξη των πτωχευτικών διαδικασιών.

Για την λειτουργική κατάσταση μιας επιχείρησης, πληροφορίες υπάρχουν στο Μητρώο Επιχειρήσεων (<https://www.apr.gov.rs/searches.4090.html>), καθώς και στον Εποπτικό Φορέα Πτωχεύσεων (<https://alsu.gov.rs/en/>).

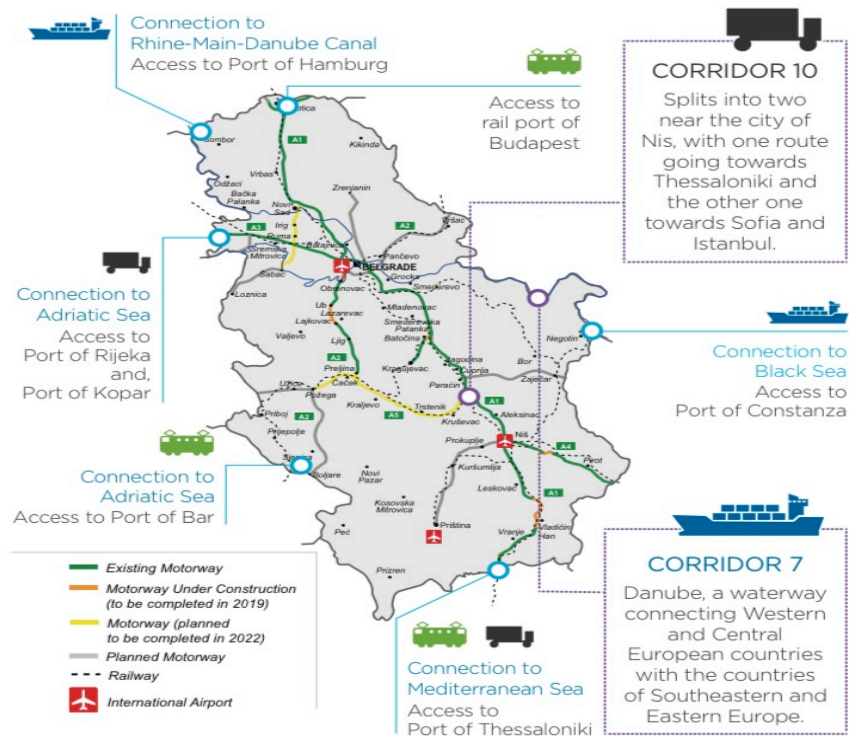
Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: Aleksandar Mladenovic LLM, Attorney at law, Mladenovic and Stankovic in cooperation with Rokas Law Firm (Rokas Belgrade-www.rokas.com)

3. Νομοθεσία για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Α.Ξ.Ε.)

α) Το νομικό πλαίσιο που αφορά τις ξένες επενδύσεις (Α.Ξ.Ε.) περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τους ακόλουθους νόμους: (i) Νόμο περί Επενδύσεων, (ii) Νόμο για τις Ελεύθερες Ζώνες, (iii) Νόμο για τις πράξεις συναλλάγματος, (iv) Νόμο για τις συναλλαγές Διεθνούς Εμπορίου, (v) Νόμο περί τελωνείων, (vi) Νόμο περί ιδιωτικοποίησης, (vii) Νόμο περί προστασίας του ανταγωνισμού, (viii) Νόμο περί ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, (ix) Νόμο περί εταιρειών, (x) Νόμο περί κεφαλαιαγορών, (xi) Νόμο περί εξαγοράς μετοχικών εταιρειών, (xii) Νόμο περί διαδικασίας εγγραφής ενώπιον του οργανισμού μητρώων επιχειρήσεων, (xiii) Νόμο περί συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, (xiv) Νόμο περί Ασφάλισης, (xv) Νόμο περί Πτώχευσης, (xvi) Νόμο περί Τυχερών Παιγνίων και (xvii) Νόμο για την Ενέργεια.

Τόσο οι ξένες όσο και οι εγχώριες επενδύσεις στη Σερβία διέπονται από το **Νόμο περί επενδύσεων (ΝπεΕ)**. Ένας μεσο-μακροπρόθεσμος στόχος των Σερβικών Αρχών είναι να δημιουργηθεί ένα νομικό σύστημα **συμβατό με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης** ως πρώτο βήμα προς τη μελλοντική ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. Το παρόν νομικό πλαίσιο για επενδύσεις στη Δημοκρατία της Σερβίας προβλέπεται στον **Νόμο περί Επενδύσεων** (<http://www.sec.gov.rs/index.php/en/news/actual/606-the-republic-of-serbia-assembly-adopted-new-investment-fund-legislation>), ο οποίος ορίζει τις αρμόδιες οντότητες για την παροχή επενδυτικής υποστήριξης, τις διαδικασίες και κριτήρια παροχής ανάλογων υπηρεσιών στους επενδυτές.

Οι **συναρμόδιοι φορείς**, ανάλογα με το αντικείμενο, για τις επενδύσεις είναι: (i) Υπουργείο Εξωτερικών (www.mfa.gov.rs), (ii) Υπουργείο Οικονομικών (www.mfin.gov.rs), (iii) Υπουργείο Οικονομίας (www.privreda.gov.rs), (iv) Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης (www.mduls.gov.rs), (v) Υπουργείο Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών (www.mtt.gov.rs), Σερβική Υπηρεσία Ανάπτυξης (www.ras.gov.rs), (vii) Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Σερβίας (www.pks.rs), (viii) Επιτροπή Ελέγχου Κρατικών Ενισχύσεων (www.kkdp.gov.rs) και (ix) Επιτροπή για την Προστασία του Ανταγωνισμού (www.kzk.org.rs) κá.

β. Αρμόδιος κρατικός φορέας και προμηθευτές επενδυτών

Ο σημαντικότερος κυβερνητικός φορέας για την υποστήριξη ξένων επενδύσεων είναι ο Οργανισμός Ανάπτυξης της Σερβίας-“**Development Agency of Serbia-DAS**” (“RAS”- <https://ras.gov.rs/en>). Η κύρια δραστηριότητα του είναι η παροχή στήριξης σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις και επιχειρηματίες, υποστηρίζοντας τις άμεσες επενδύσεις και προωθώντας τις εξαγωγές κλπ. Η βάση δεδομένων του RAS συμπεριλαμβάνει τις διαθέσιμες τοποθεσίες για επενδύσεις, συμπεριλαμβανομένων των γενικότερων πληροφοριών, ενημέρωση για χερσαίες εκτάσεις και κατασκευές, την κυριότητα, το νομικό καθεστώς και την υποδομή –βλ. βάση δεδομένων για τοποθεσίες RAS - <https://serbia-locations.rs/locations-srb/>.

Η δε βάση δεδομένων προμηθευτών RAS–(<http://serbia-locations.rs/suppliers-eng>) περιλαμβάνει τις εταιρείες στη Σερβία που παρέχουν πρώτες ύλες, αγαθά και υπηρεσίες προς επενδυτές στη Σερβία (βλ. στοιχεία επικοινωνίας RAS, www.ras.gov.rs).

γ. Επενδυτικά κίνητρα

Η Κυβέρνηση της Σερβίας προσφέρει χρηματοδοτική στήριξη σε έργα στους τομείς της **μεταποίησης**, του διεθνούς **εμπορίου υπηρεσιών**, Έρευνας & Ανάπτυξης (**R&D**) και των ξενοδοχειακών υπηρεσιών ή σε περιοχές αρμοδιότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπου υπάρχουν **ιαματικά λουτρά (spa)**. Το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο περιλαμβάνεται στο “**Διάταγμα για Όρους και Προϋποθέσεις Προσέλκυσης Άμεσων Επενδύσεων**” (βλ. **Decree on Terms and Conditions for Attracting Direct Investments** or “**Decree**”-<https://www.ipm.rs/wp-content/uploads/2017/02/New-Decree-on-Terms-and-Conditions-for-Attracting-Direct-Investments.pdf>).

Οι **φορολογικές απαλλαγές** ή ελαφρύνσεις αφορούν επενδυτές που προσλαμβάνουν άνω των 100 υπαλλήλων και επενδύουν περισσότερα από 8,3 εκατομμύρια ευρώ (1 δισεκατομμύριο δηνάρια).

Επενδυτές που προσλαμβάνουν άτομα εγγεγραμμένα στον Εθνικό Οργανισμό Ανεργίας για περισσότερο από 6 μήνες, μπορούν να τύχουν αισθητής μείωσης φόρων: πχ 1-9 νέες θέσεις εργασίας: μείωση κατά 65% / 10-99 νέες θέσεις εργασίας: -70% μείωση / 100+ νέες θέσεις εργασίας: -75% μείωση.

Τα κεφάλαια που διατίθενται για **επενδύσεις ιδιαίτερης σημασίας** αφορούν τη χρηματοδότηση των αναγκών των επενδυτών αναφορικά με τις υποδομές, δικές τους ή της περιοχής, οι οποίες περιλαμβάνουν, κυρίως, την απόκτηση γης και άλλων ακινήτων, τον εξοπλισμό, καθώς και την αποκατάσταση οικολογικών ζημιών που προκλήθηκαν κατά την περίοδο που προηγήθηκε της επένδυσης.

Επίσης, η **εισαγωγή εξοπλισμού** που αντιπροσωπεύει την συνεισφορά ξένου επενδυτή στο συνολικό σχέδιο, απαλλάσσεται από τελωνειακούς δασμούς και άλλους εισαγωγικούς δασμούς. Η απαλλαγή αυτή δεν ισχύει για τα οχήματα επιβατών, τα μηχανήματα ψυχαγωγίας και τυχερών παιχνιδιών.

Εκτός από τις συγκεκριμένες μορφές βοήθειας, υπάρχουν και **κίνητρα σε τοπικό επίπεδο**. Ο αριθμός τους και η αξία τους ποικίλλει στις διάφορες τοπικές αυτοδιοικήσεις. Τα σημαντικότερα κίνητρα αυτής της κατηγορίας είναι η απαλλαγή ή μείωση των τελών για οικοδομικές εκτάσεις, αμοιβής για την ανάπτυξη οικοδομήσιμων εκτάσεων ή τοπικών δημοτικών τελών (π.χ. αμοιβή για την κατακύρωση του ονόματος επιχείρησης).

Ακολουθούν οι κύριοι **όροι και προϋποθέσεις** όταν υποβάλλεται από τους επενδυτές αίτηση για χορήγηση κινήτρων:

Το **ελάχιστο ποσό επένδυσης** για το οποίο ο επενδυτής γίνεται επιλέξιμος είναι 300.000 ευρώ, επιλέξιμων επενδυτικών δαπανών, για δημιουργία, τουλάχιστον, 30 νέων θέσεων εργασίας σε μόνιμη βάση που συνδέονται άμεσα με την επένδυση.

Οι **Επιλέξιμες δαπάνες** λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση της αξίας μιας επένδυσης με σκοπό τη χορήγηση κινήτρων. Πρόκειται για επενδύσεις σε ενσώματα και άυλα περιουσιακά στοιχεία από την ημερομηνία υπογραφής της συμφωνίας έως την προθεσμία για την υλοποίηση του έργου. Επιλέξιμες δαπάνες είναι επίσης το κόστος των ακαθάριστων αποδοχών για νέες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν, σε σχέση με το σχέδιο, κατά τη διάρκεια δύο ετών μετά την επίτευξη της προβλεπόμενης πλήρους απασχόλησης.

Οι χρήστες των επενδυτικών κινήτρων πρέπει να παρέχουν **τουλάχιστον 25% συμμετοχή** στις επιλέξιμες δαπάνες από τους δικούς τους πόρους ή από άλλες πηγές, οι οποίες δεν περιέχουν κρατική συνεισφορά.

Ο **επενδυτής πρέπει να παραμείνει** στον ίδιο τόπο όπου πραγματοποιείται η επένδυση για τουλάχιστον **5 έτη** μετά την υλοποίηση της (μεγάλες επιχειρήσεις) ή τουλάχιστον **3 έτη** (μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις). Δεν επιτρέπεται να μειώσει τον **αριθμό εργαζομένων** μετά την εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου κατά τις προαναφερθείσες περιόδους.

Οι **Προθεσμίες υλοποίησης** των επενδυτικών σχεδίων και της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας κυμαίνονται από **3 έως και 5 έτη** από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης παροχής κινήτρων (ενδέχεται να παραταθεί).

δ. Η Νομοθεσία περί Ανταγωνισμού

i) Γενικά

Σε περιπτώσεις συγχωνεύσεως εταιρειών, αλλαγής ιδιοκτησίας ή ίδρυσης κοινοπραξίας, για να αποφευχθεί μια πιθανή απειλή της λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς, ισχύει ο νόμος περί ανταγωνισμού. Ο νόμος αυτός υποχρεώνει τις εταιρείες να ειδοποιούν το κράτος για παρεμφερείς πράξεις, εφόσον ισχύει μία από τις παρακάτω προϋποθέσεις:

1. το συνολικό παγκόσμιο ετήσιο εισόδημα των μελών σε περίπτωση συγκέντρωσης εταιρειών, έναντι του προηγούμενου επαγγελματικού έτους, να ξεπερνά τα 100 εκατομμύρια ευρώ, ενώ τουλάχιστον ένα μέλος να έχει εισόδημα άνω των 10 εκατομμύρια ευρώ στην σερβική αγορά, ή
2. το άθροισμα του συνολικού εισοδήματος του προηγούμενου επαγγελματικού έτους, δύο τουλάχιστον μελών σε συγκέντρωση εταιρειών στην σερβική αγορά, να ξεπερνά τα 20 εκατομμύρια ευρώ, ενώ τουλάχιστον δύο μέλη να έχουν εισόδημα άνω του 1 εκατομμύριου ευρώ έκαστος, στην Σερβική αγορά κατά την ίδια περίοδο.

Για τους λόγους αυτούς συστάθηκε η **Επιτροπή Προστασίας του Ανταγωνισμού**¹¹, ώστε να ελέγχονται τέτοιου είδους περιπτώσεις, ήτοι κατά πόσο «απειλούν» την λειτουργία της σερβικής αγοράς. Η ειδοποίηση μιας εταιρείας προς την Επιτροπή πρέπει να υποβληθεί εντός 15 ημερών. Η τελευταία μπορεί να εγκρίνει την συνέχιση των εργασιών άνευ όρων, ή με όρους, είτε να μην την εγκρίνει.

ii) Περιοριστικές Συμφωνίες (restrictive agreements)

Οι περιοριστικές συμφωνίες, σε γενικές γραμμές, απαγορεύονται στη σερβική αγορά. Σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις η συμπερίληψη περιοριστικών συμφωνιών κατά την συγχώνευση εταιρειών ή τη δημιουργία κοινοπραξίας, θεωρείται ως έγκλημα, και οι υπεύθυνοι έρχονται αντιμέτωποι με ποινές όπως αυτή της ακύρωσης. Τα δε μέλη δεν δύνανται να έχουν νομική προστασία των δικαιωμάτων τους μέσω συμφωνίας, ζημιών ή επιβολής, με την εξαίρεση των περιπτώσεων που τα θετικά αποτελέσματα περιοριστικής συμφωνίας ξεπερνούν τα αρνητικά. Δηλαδή εξαιρούνται της απαγόρευσης περιοριστικών συμφωνιών, αυτές που συνεισφέρουν στην βελτίωση της παραγωγής και του εμπορίου ή υποκινούν τεχνική ή οικονομική πρόοδο και προσφέρουν στους καταναλωτές μια αξιόλογη ποσότητα πλεονεκτημάτων.¹²

iii) Έλεγχος της Κρατικής Βοήθειας

Η κρατική βοήθεια αποτελεί πραγματική ή εν δυνάμει δημόσια δαπάνη, ή μείωση δημόσιων εσόδων μέσω των οποίων ο δικαιούχος της εν λόγω βοήθειας αποκτά μια πιο ευνοϊκή θέση στην αγορά με αποτέλεσμα να προκαλεί (ή να κινδυνεύει να προκαλέσει) διαστρέβλωση του ανταγωνισμού της αγοράς. Παρ' όλο που οι σερβικοί κανονισμοί σχετικά με τον Νόμο του Ανταγωνισμού και τον έλεγχο κρατικής βοήθειας είναι σε μεγάλο μέρος εναρμονισμένοι με τον ευρωπαϊκό νόμο (ως γνωστό αποτελεί διαπραγματευτικό κεφάλαιο στην διαδικασία ένταξης στην ΕΕ), η Επιτροπή Προστασίας του Ανταγωνισμού και η Επιτροπή Ελέγχου Κρατικής Βοήθειας έχουν αμελητέα δράση σε αυτόν τον τομέα σε σύγκριση με τους σχετικούς ευρωπαϊκούς οργανισμούς.

¹¹ <https://www.lexmundi.com/LM/Corporate-Counsel-Toolkit/Guides-to-Doing-Business/Guide-to-Doing-Business-in-Serbia.aspx?hkey=804f4fc9-1b29-4788-92af-ca22f131b43b>, σελ.21-22

¹² <https://www.lexmundi.com/LM/Corporate-Counsel-Toolkit/Guides-to-Doing-Business/Guide-to-Doing-Business-in-Serbia.aspx?hkey=804f4fc9-1b29-4788-92af-ca22f131b43b>, σελ.21-22

Βάσει του Νόμου περί Ελέγχου της Κρατικής Βοήθειας, αυτή μπορεί να είναι:

1. επιτρεπόμενη κρατική βοήθεια, όπως κοινωνική βοήθεια ή βοήθεια δοθείσα για την αποκατάσταση ζημιών από καταστροφές που προέρχονται από φυσικά φαινόμενα και επικίνδυνες καταστάσεις,
2. μη επιτρεπτή κρατική βοήθεια, δηλαδή βοήθεια που διαστρεβλώνει (ή απειλεί προς διαστρέβλωση τον ανταγωνισμό της αγοράς, είτε έρχεται σε αντίθεση με διεθνείς συμφωνίες), και
3. Κρατική βοήθεια που μπορεί να θεωρηθεί επιτρεπτή αφού δίνεται πχ για την οικονομική ανάπτυξη υπανάπτυκτων περιοχών, για την πραγμάτωση έργων ιδιαίτερης σημασίας για την χώρα, για να διευκολύνει την ανάπτυξη συγκεκριμένων οικονομικών κλάδων, ως θεραπεία σε μια σοβαρή διαταραχή της οικονομίας, όταν τέτοιου είδους βοήθεια δεν διαταράσσει (ή απειλεί να διαταράξει) σοβαρά τον αγοραίο ανταγωνισμό κλπ).

Η κρατική βοήθεια χορηγείται μέσω οικονομικών υποκατάστατων, πχ δανείων με πιο ευνοϊκούς όρους από αυτούς της τραπεζικής αγοράς, φορολογικές ελαφρύνσεις, εξαιρέσεις από πληρωμές για χορηγίες, εγγυήσεων με πιο ευνοϊκούς όρους από αυτούς της αγοράς και με άλλους τρόπους.

Δικαιούχος κρατικής βοήθειας είναι κάθε νομικό ή φυσικό πρόσωπο που, στην επιχειρησιακή του δραστηριότητα, χρησιμοποιεί κρατική βοήθεια υπό οποιαδήποτε μορφή.

Η Επιτροπή Ελέγχου Κρατικής Βοήθειας ασκεί εκ των προτέρων έλεγχο κατά πόσο η γνωστοποιημένη κρατική βοήθεια είναι ή όχι επιτρεπτή. Επίσης, η Επιτροπή προβαίνει σε εκ των υστέρων έλεγχο για να βεβαιωθεί ότι η βοήθεια χορηγήθηκε μετά από έγκριση ή εάν γίνεται παράνομη χρήση της.

Ο χορηγός κρατικής βοήθειας φέρει την υποχρέωση της εκ των προτέρων γνωστοποίησης της ή ακόμη και αυτός που προτείνει τη βάση για την εκχώρηση κρατικής βοήθειας. Η κρατική βοήθεια γνωστοποιείται ως σχέδιο κρατικής ή ατομικής βοήθειας.¹³

4. Φορολογικές Υποχρεώσεις

α. Νόμος περί φόρου εταιρικών κερδών

Σύμφωνα με το νόμο περί φόρου εταιρικών κερδών, φορολογούμενοι είναι : (1) κάθε εταιρεία, επιχείρηση ή άλλη νομική οντότητα που έχει συσταθεί με σκοπό την άσκηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, (2) κάθε άλλη νομική οντότητα που δεν ιδρύθηκε με σκοπό την απόκτηση κέρδους (μη κερδοσκοπικός οργανισμός), αλλά εφόσον κερδίζει εισόδημα από την πώληση προϊόντων στην αγορά ή την παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής.

Συνεπώς **οποιοδήποτε κέρδος που προέρχεται από επιχειρηματικές δραστηριότητες εντός του εδάφους της Δημοκρατίας της Σερβίας**, υπόκειται σε φόρο εταιρικού κέρδους. Δηλαδή ένας φορολογούμενος, μη κάτοικος, φορολογείται για οποιουδήποτε κέρδος του, προϊόντος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του στο έδαφος της Δημοκρατίας της Σερβίας. Εκτός εάν υφίσταται **διεθνής συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας** (Guide to doing business in Serbia, JPM, op. cit., σελ.45). Η χώρα μας και η Σερβία έχουν συνάψει ανάλογη συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας.

¹³ <https://www.lexmundi.com/LM/Corporate-Counsel-Toolkit/Guides-to-Doing-Business/Guide-to-Doing-Business-in-Serbia.aspx?hkey=804fafc9-1b29-4788-92af-ca22f131b43b>, σελ. 20-23

Μόνιμη εγκατάσταση υφίσταται όταν ένας μη-κάτοικος ασκεί επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπως μέσω υποκαταστήματος, εργοστασίου, γραφείου αντιπροσωπείας, ορυχείου (ή άλλου τόπου εκμετάλλευσης φυσικών πόρων).

β. Φόρος προστιθέμενης αξίας και νόμος περί «Πόθεν έσχες»

Ο νέος Κανονισμός για τον **Φόρο Προστιθέμενης Αξίας** (Αρ. 37/2021) ισχύει από την 1η Ιουλίου 2021. Ο Κανονισμός αυτός έχει ενσωματώσει όλα τα υπάρχοντα σχετικά νομοθετήματα, τα οποία όμως υπέστησαν σημαντικές αλλαγές και αφορούν, κυρίως, τα ακόλουθα πεδία: φορολόγηση του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών στον τομέα των κατασκευών, προσδιορισμό της φορολογικής βάσης και επακόλουθες μεταβολές της, διαδικασία χρήσης φορολογικών απαλλαγών, ολική ή μερική μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων, τιμολόγηση, τήρηση λογιστικών βιβλίων και δήλωση στοιχείων ΦΠΑ, καθορισμό διαφημιστικού υλικού, επιχειρηματικών δειγμάτων και άλλων δώρων μικρής αξίας κ.λπ.

Επίσης, σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργού Οικονομικών της Σερβίας, κ. Sinisa Mali, ο εγκριθείς στις 29 Φεβρουαρίου του 2020 **νόμος για το «πόθεν έσχες»** και την επιβολή ειδικού φόρου στοχεύει, πρωτίστως, τα φυσικά πρόσωπα με τη μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ νόμιμων κερδών και δαπανών. Μιλώντας στο σερβικό κοινοβούλιο, ο κ. Mali, είπε ότι η εφαρμογή του νόμου από τις 12 Μαρτίου 2021, αναμένεται να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της καταπολέμησης της διαφθοράς και θα αποτρέψει τη φοροδιαφυγή, όπως και τα παράνομα κέρδη.

γ. Κεφαλαιακά κέρδη και ζημίες

Τα κεφαλαιακά κέρδη και ζημίες επηρεάζουν τη φορολογική βάση, καθώς περιλαμβάνονται στο φορολογητέο κέρδος (Guide to doing business in Serbia, JPM, op. cit., σελ.46).

Ένα **κεφαλαιουχικό κέρδος** είναι οποιοδήποτε εισόδημα εισπράττει ένας φορολογούμενος από την πώληση δικαιωμάτων επί ακινήτων, πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας, συμμετοχικού κεφαλαίου στο κεφάλαιο νομικών προσώπων, μετοχών ή άλλων τίτλων που αγοράζονται από “ανοικτά” επενδυτικά κεφάλαια (Guide to doing business in Serbia, JPM, op. cit., idem). Αν η διαφορά είναι αρνητική, το ποσό αποτελεί κεφαλαιουχική **ζημία**. Οι κεφαλαιακές απώλειες μπορούν να αντισταθμιστούν από τα κεφαλαιακά κέρδη κατά τα επόμενα πέντε έτη, αρχής γενομένης από το φορολογικό έτος από το οποίο προέρχονται.

δ. Φορολογικός συντελεστής

Ο συντελεστής φόρου για τα εταιρικά κέρδη ανέρχεται σε **15%**.

Η φορολογική περίοδος για την οποία υπολογίζεται και καταβάλλεται φόρος είναι η οικονομική χρήση, η οποία συνήθως ταυτίζεται με το ημερολογιακό έτος. Ο **υπολογισμός και η καταβολή φόρου εταιρικού κέρδους** πραγματοποιείται με την ακόλουθη διαδικασία:

Κάθε φορολογούμενος που προβαίνει σε έναρξη λειτουργίας μιας επιχείρησης κατά τη διάρκεια του έτους, υποχρεούται να υποβάλει **φορολογική δήλωση** στις Σερβικές φορολογικές Αρχές εντός 15 ημερών από την ημερομηνία καταχώρισης της σε αυτές. Η φορολογική δήλωση πρέπει να υποβληθεί εντός 180 ημερών από τη λήξη της περιόδου για την οποία υπολογίζεται ο φόρος, δηλαδή εντός 180 ημερών από την 1η Ιανουαρίου του προηγούμενου έτους. Κατά την υποβολή φορολογικής δήλωσης, ο φορολογούμενος υποχρεούται επίσης να υπολογίσει τον φόρο κερδών.

Δεδομένου ότι το ποσό που πρέπει να καταβληθεί για το φόρο επί των κερδών υπολογίζεται μόνο μετά το τέλος της φορολογικής περιόδου, ο φορολογούμενος υποχρεούται να προκαταβάλλει μηνιαίες προκαταβολές κατά τη διάρκεια του έτους, βάσει της φορολογικής δήλωσης του προηγούμενου έτους. Εάν ο φορολογούμενος έχει πληρώσει εκ των προτέρων λιγότερο φόρο από

αυτόν που θα έπρεπε να καταβάλει σύμφωνα με τη φορολογική δήλωση του, οφείλει να καλύψει τη διαφορά πριν από την υποβολή της φορολογικής δήλωσης. Στην αντίθετη περίπτωση όπου ο φορολογούμενος έχει καταβάλει εκ των προτέρων περισσότερους φόρους από αυτούς τελικά που θα έπρεπε να έχει καταβάλει σύμφωνα με τη φορολογική του δήλωση, το επιπλέον καταβληθέν ποσό θεωρείται προκαταβολή για την επόμενη φορολογική περίοδο ή επιστρέφεται στον φορολογούμενο κατόπιν αιτήσεώς του.

ε. Φορολογικά κίνητρα

Ο νόμος περί φόρου εταιρικών κερδών προβλέπει φορολογικά κίνητρα υπό μορφή:

- **φορολογικών απαλλαγών** για μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και επιχειρήσεις,
- φορολογικές απαλλαγές για επενδύσεις ύψους ανώτερου του ενός εκατομμύριου δηναρίων, σε πάγια στοιχεία ενεργητικού μιας εταιρείας ή όπου απασχολείται συγκεκριμένος αριθμός νέων εργαζομένων (τουλάχιστον 100).

Ο **γενικός συντελεστής ΦΠΑ** για φορολογητέα πώληση αγαθών και υπηρεσιών ή εισαγωγή αγαθών είναι 20%. **Ειδικός συντελεστής ΦΠΑ 8%** εφαρμόζεται στην πώληση και στην εισαγωγή αγαθών, όπως ο άρτος και άλλα συναφή προϊόντα αρτοποιητικής, το γάλα και τα γαλακτοκομικά προϊόντα, το αλεύρι, η ζάχαρη, τα φάρμακα, οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας κλπ.

στ. Επιστροφή ΦΠΑ

Ένας αλλοδαπός φορολογούμενος δικαιούται να ζητήσει την επιστροφή του ΦΠΑ για την πώληση κινητών αγαθών και υπηρεσιών στη Δημοκρατία της Σερβίας εάν: 1). Ο ΦΠΑ για την πώληση αγαθών και υπηρεσιών **δηλώνεται στο τιμολόγιο** που καταβλήθηκε. 2). Το ποσό του ΦΠΑ για το οποίο ζητείται επιστροφή είναι **μεγαλύτερο των 200 ευρώ**, σε ισοδύναμο RSD-δηναρίων, με τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας.

Προβλέπονται δε **συγκεκριμένες προϋποθέσεις** σύμφωνα τις οποίες ένας φορολογούμενος δικαιούται έκπτωσης του ΦΠΑ επί των εισροών για αγαθά και υπηρεσίες. Δηλαδή δεν υφίσταται έκπτωση ΦΠΑ στον φορολογούμενο που δεν πραγματοποιεί πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών στη Δημοκρατία της Σερβίας, αλλά παρέχει αποκλειστικά υπηρεσίες μεταφοράς αγαθών που απαλλάσσονται από τη φορολογία ή εκτελεί αποκλειστικά μεταφορές επιβατών που υπόκεινται σε ατομική φορολόγηση της μεταφοράς.

Η **επιστροφή του ΦΠΑ στους ξένους φορολογούμενους** υπόκειται στον **κανόνα της αμοιβαιότητας**¹⁴.

Φορολογία

Εταιρικός φόρος	15%
Υποχρεώσεις	Ο εργοδότης υποχρεούται να υπολογίσει, να πληρώσει και να

¹⁴ βλ. https://www.nbs.rs/internet/english/18/18_3/ForeignInvestorsGuide.pdf

εργοδότη: Μισθοδοσία / κοινωνική ασφάλιση	παρακρατήσεις: <ul style="list-style-type: none"> • φόρο μισθών με συντελεστή 10% (εξαιρουμένου του 16.300 RSD για πλήρη απασχόληση) • εισφορές κοινωνικής ασφάλισης για λογαριασμό του εργαζομένου αλλά και του εργοδότη με συνολικό ποσοστό 37,3% (14% + 11,5% για ασφάλιση σύνταξης και αναπηρίας, 5,15% + 5,15% για ασφάλιση υγείας και 0,75% + 0,75% για ασφάλιση ανεργίας, συν 0,75%) .
ΦΠΑ	20% (μειωμένο ποσοστό 8% ισχύει για ορισμένα αγαθά).
Φόρος μεταβίβασης	2,5% στις μεταφορές που αναφέρονται στον νόμο περί φόρων ιδιοκτησίας, υπό την προϋπόθεση ότι δεν ισχύει ΦΠΑ (π.χ. ακίνητη περιουσία, πνευματική ιδιοκτησία, μεταχειρισμένα αυτοκίνητα-οχήματα, αεροσκάφη).
Φόρος ακίνητης περιουσίας	0,4% της εύλογης αγοραίας αξίας των ιδιοκτησιακών ακινήτων υπό την προϋπόθεση ότι το ακίνητο αποτιμάται στα λογιστικά βιβλία στην εν λόγω εύλογη αγοραία αξία, εκτός από το πρώτο και το τελευταίο έτος εφαρμογής της πολιτικής αποτίμησης της εύλογης αξίας. Κατά τα έτη αυτά, ο φόρος βάσης θα είναι, ανάλογος με τον τύπο της ακίνητης περιουσίας, η δε τιμή καθορίζεται με την εφαρμογή της μέσης τιμής του τετραγωνικού μέτρου (όπως καθορίζεται από τον δήμο για τη σχετική ζώνη, ή την αξία υπολοίπου στα λογιστικά βιβλία ή την αξία κτήσης).
Διαδοχικές μεταφορές φορολογικής ζημίας	Πέντε έτη

Ο κατωτέρω πίνακας περιέχει τις βασικές φορολογικές υποχρεώσεις μιας επιχείρησης που λειτουργεί στη Σερβία:

Φορολογικό έτος	Ημερολογιακό έτος. Κατ 'εξαιρέση, μπορεί να ζητηθεί άλλη περίοδος 12 μηνών οικονομικού έτους εάν ο φορολογούμενος λάβει έγκριση από το Υπουργείο Οικονομικών, ώστε να έχει διαφορετική οικονομική χρήση από αυτή του ημερολογιακού έτους. Εάν εγκριθεί, αυτή η διαφορετική οικονομική χρήση, θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί τουλάχιστον για 5 συνεχόμενα έτη.
Απαραίτητες προϋποθέσεις	Οι εταιρικές φορολογικές δηλώσεις πρέπει να υποβληθούν εντός 180 ημερών μετά το τέλος του φορολογικού έτους. Οι φορολογούμενοι ΦΠΑ με φορολογητέο και μηδενικό εισόδημα κατά τους προηγούμενους 12 μήνες άνω των 50 εκατομμυρίων RSD , πρέπει να υποβάλουν μηνιαία δήλωση ΦΠΑ εντός 15 ημερών μετά το τέλος του μήνα. Οι φορολογούμενοι ΦΠΑ με φορολογητέο και μηδενικό εισόδημα κατά τους προηγούμενους 12 μήνες κάτω από 50 εκατομμύρια RSD πρέπει υποβάλλουν τριμηνιαία δήλωση εντός 15 ημερών μετά το τέλος της φορολογικής περιόδου.
Υποχρεώσεις πληρωμής	Ο εταιρικός φόρος καταβάλλεται εκ των προτέρων σε μηνιαίες δόσεις μαζί με το ενδεχόμενο υπόλοιπο φόρου εντός 180

(περισσότερες διευκρινήσεις και πληροφορίες για τις ανωτέρω φορολογικές κλπ υποχρεώσεις, βλ. Radovanović Stojanović & Partners, Dr Saša Stojanović, www.rspartners.rs op. cit.)

5. Θεσμικό & Κανονιστικό πλαίσιο εξωτερικού εμπορίου της Σερβίας

α. Κανονισμοί εισαγωγών-εξαγωγών

Από το έτος 2008, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, οι κανονισμοί της Δημοκρατίας της Σερβίας εναρμονίζονται προοδευτικά με το **Κοινοτικό τελωνιακό καθεστώς (Ε.Ε.)**, όπως και αυτό του **Εναρμονισμένου Συστήματος του Παγκόσμιου Οργανισμού Τελωνείων** (World Customs Organisation's Harmonised System). Ταυτόχρονα, οι Αρχές της Σερβίας υπέβαλαν αίτηση στον **ΠΟΕ** για ένταξη της χώρας σε αυτόν. Η Σερβία αποτελεί, ακόμη, μια από τις ελάχιστες χώρες-μέλη του ΟΗΕ, μη-μέλος του ΠΟΕ.

Συνεπώς ισχύουν και για την Σερβία οι **συνήθεις κανονισμοί εισαγωγών ή εξαγωγών με αυτούς της ΕΕ** κλπ (άδειες εισαγωγής, ποσοτικοί περιορισμοί μέσω ποσοστώσεων για συγκεκριμένους λόγους όπως, προστασία του ισοζυγίου πληρωμών, της υγείας ανθρώπων, ζώων και φυτών, εθνικής ασφάλειας, περιβάλλοντος και φυσικών πόρων κλπ). Προβλέπεται **ειδικό κανονιστικό πλαίσιο για το εμπόριο χρυσού και αργύρου**.

Σύμφωνα με το νόμο για το εξωτερικό εμπόριο, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Σερβίας έχει το δικαίωμα να λαμβάνει ορισμένα **προληπτικά μέτρα** όπως:

1. μέτρα "αντιντάμπινγκ" (**antidumping**) υπό μορφή ειδικής επιβάρυνσης για τις εισαγωγές αγαθών που εισήχθησαν στη Δημοκρατία της Σερβίας σε τιμή χαμηλότερη από το κόστος παραγωγής τους (κλπ) στη χώρα προέλευσής τους.
2. **αντισταθμιστικά μέτρα** υπό μορφή ειδικής επιβάρυνσης κατά την εισαγωγή εμπορευμάτων που επωφελήθηκαν επιδοτήσεων στη χώρα καταγωγής τους.
3. μέτρα για την **προστασία από υπερβολικές εισαγωγές**, εφόσον αυτές προκαλούν ή απειλούν να προκαλέσουν σοβαρή ζημία στον αντίστοιχο τοπικό παραγωγικό κλάδο, παρόμοιων ή άμεσα ανταγωνιζόμενων προϊόντων και
4. μέτρα για την **προστασία του ισοζυγίου πληρωμών**, ώστε να αποφευχθεί ο επικείμενος κίνδυνος σημαντικής μείωσης των συναλλαγματικών διαθεσίμων κλπ.

Όσον αφορά τις **σερβικές εξαγωγές**, ο νόμος για το εξωτερικό εμπόριο καθορίζει **ποσοτικούς περιορισμούς** που επιβάλλονται προσωρινά, για την αποφυγή κρίσιμων ελλείψεων βασικών αγαθών, την προστασία των ειδών χλωρίδας και πανίδας που απειλούνται με αφανισμό, της ζωής και της υγείας των ανθρώπων, των πολιτιστικών αγαθών όπως των καλλιτεχνικών, ιστορικών και αρχαιολογικών αξιών, της εθνικής ασφάλειας κ.α. Τέλος προβλέπονται ειδικοί ποσοτικοί κανονισμοί όσον αφορά το εμπόριο χρυσού και αργύρου. Η έκδοση άδειας εξαγωγής, κατόπιν αιτήσεως του αιτούντος, εκδίδεται από το υπουργείο που είναι υπεύθυνο για τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις (<https://privreda.gov.rs/english>) όσον αφορά την εισαγωγή, την εξαγωγή ή τη διαμετακόμιση ορισμένων αγαθών.

Τα εξαγόμενα εμπορεύματα πρέπει να πληρούν υγειονομικές, κτηνιατρικές και φυτοϋγειονομικές

απαιτήσεις.

β. Δασμοί

Οι εισαγωγικοί και εξαγωγικοί δασμοί καθορίζονται από το νόμο για το δασμολόγιο ("**Νόμος για το Δασμολόγιο**") όσον αφορά εμπορεύματα καταγωγής χωρών στις οποίες εφαρμόζεται ο βασικός κανόνας του ΠΟΕ, η **ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου κράτους** ή από χώρες που τηρούν αυτή τη ρήτρα στα εμπορεύματα που προέρχονται από τη Δημοκρατία της Σερβίας. Το δασμολόγιο της Σερβίας εναρμονίζεται με τη **Συνδυασμένη Ονοματολογία (ΣΟ) της Ε.Ε.** και με τις διεθνείς δεσμεύσεις που συνάπτονται στο πλαίσιο **συμφωνιών ελεύθερων συναλλαγών (Σ.Ε.Σ.)**. Πρέπει να σημειωθεί ότι η Δημοκρατία της Σερβίας απελευθέρωσε τις εισαγωγές από την Ευρωπαϊκή Ένωση διατηρώντας παράλληλα την τελωνειακή προστασία ορισμένων αγροτικών προϊόντων (**μηδενικοί εισαγωγικοί δασμοί προϊόντων για τα κράτη μέλη της ΕΕ, αλλά και για τη Μεγάλη Βρετανία**).

Οι τελωνειακοί δασμοί που καθορίζονται στις συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών αφορούν, φυσικά, μόνο τις εισαγωγές εμπορευμάτων καταγωγής των χωρών με τις οποίες η Δημοκρατία της Σερβίας έχει συνάψει τέτοιες συμφωνίες. Για τις εισαγωγές από άλλες χώρες εφαρμόζονται τα ποσοστά που καθορίζονται στο δασμολόγιο, αυξημένα κατά 70%. Οι **εισαγωγικοί δασμοί της Σερβίας** αναφέρονται στο link: <https://www.carina.rs/en/Zakoni%20engleski/Regulation%20CT2016.pdf>

γ. Τελωνειακή Διοίκηση

Η Τελωνειακή Αρχή της Σερβίας, υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών και οργανώνεται διοικητικά σε **15 μονάδες – Τελωνεία** (βλ. www.carina.rs).

Σε κάθε "πύλη εισόδου" της χώρας υπάρχουν τελωνειακοί σταθμοί, όπου τα εμπορεύματα τίθενται «υπό επιτήρηση» μέχρι την ολοκλήρωση της τελωνειακής διαδικασίας. Η «**τελωνειακή διασάφηση**» που συνοδεύει τα εμπορεύματα, εκτός από τη δήλωση βούλησης για την υπαγωγή τους σε συγκεκριμένο τελωνειακό καθεστώς, πρέπει να περιλαμβάνει την περιγραφή αυτών, την αξία και την ποσότητά τους, πληροφορίες που απαιτούνται για την ανάλυση κινδύνου, κυρίως για λόγους ασφάλειας, καθώς και άλλα έγγραφα (όπως π.χ. πιστοποιητικά εισαγωγής, πιστοποιητικά καταγωγής κ.α).

Το Σερβικό τελωνιακό καθεστώς προβλέπει και **απλοποιημένες διαδικασίες εισαγωγών/εξαγωγών** για συγκεκριμένες περιπτώσεις (πχ συχνές εξαγωγές αγαθών από μια εταιρεία, ηλεκτρονικές δηλώσεις, επίδειξη τιμολογίου αντί δήλωσης, χρήση εξουσιοδοτημένου οικονομικού πράκτορα- "Authorized Economic Operator"- κλπ).

δ. Νέος τελωνειακός νόμος

Η Εθνοσυνέλευση της Δημοκρατίας της Σερβίας ενέκρινε στις 7 Δεκεμβρίου 2018 το σχέδιο του νέου τελωνειακού νόμου, ο οποίος δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα, αρ. 95 της 8ης Δεκεμβρίου 2018, τέθηκε σε ισχύ στις 16 Δεκεμβρίου 2018 και εφαρμόζεται από τις 17 Ιουνίου 2019. Ο νέος τελωνειακός Νόμος εναρμονίζει την εθνική νομοθεσία με το κοινοτικό κεκτημένο εντός των προθεσμιών που συμφωνήθηκαν κατά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων -Κεφάλαιο 29 - Τελωνειακή Ένωση και εναρμόνιση με τον Τελωνειακό Κώδικα της Ένωσης - UCC ("Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ" αρ. 952/13).

Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των καινοτομιών του τελωνειακού αυτού νόμου επισημαίνουμε τις παρακάτω διατάξεις:

1. Ηλεκτρονικός εκτελωνισμός: ηλεκτρονική υποβολή τελωνειακών διασαφήσεων κά εγγράφων, ηλεκτρονική επεξεργασία τους, καθώς και ηλεκτρονική ανταλλαγή πληροφοριών.

2. Έκδοση αποφάσεων από τις τελωνειακές αρχές με υποχρεωτική επικοινωνία μεταξύ του τελωνείου και του αιτούντος όταν πρόκειται για απόρριψη της αίτησης Οι τελωνειακές αρχές δεν μπορούν πια να απορρίπτουν αυτόματα μια αίτηση, αλλά οφείλουν να ενημερώνουν τον αιτούντα πριν λάβουν δυσμενή απόφαση αναφορικά με την αίτησή του. Με τον τρόπο αυτόν, ο αιτών έχει το δικαίωμα να προβεί σε επεξηγήσεις για την περίπτωση του, πχ να προσκομίσει περαιτέρω δικαιολογητικά έγγραφα ή αποδεικτικά στοιχεία.
3. Μη προτιμησιακοί κανόνες καταγωγής: Η εφαρμογή του κανόνα καταγωγής της χώρας εισαγωγής / προορισμού είναι δυνατή κατά την έκδοση του πιστοποιητικών όταν η χώρα καταγωγής είναι η Σερβία.
4. Τελωνειακές αξίες :Ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο η τιμή συναλλαγής γίνεται αποδεκτή ως βάση για αποτίμηση μόνο στην περίπτωση της πρώτης πώλησης αγαθών για εξαγωγή στη Σερβία, δεν είναι πλέον υποχρεωτικός. Αυτή η μέθοδος αποτίμησης μπορεί να εφαρμόζεται όταν ο εισαγωγέας είναι και ο αγοραστής σε συναλλαγή που πραγματοποιείται μετά την εξαγωγή.
5. Εγγύηση για τελωνειακή οφειλή :Πρόσθετα πλεονεκτήματα έχουν εισαχθεί για τη χρήση συνολικής εγγύησης από επιχειρηματική οντότητα που έχει το καθεστώς εξουσιοδοτημένου προσώπου - Authorized Economic Operator- στον οποίο παρέχεται το δικαίωμα χρήσης συνολικής εγγύησης σε μειωμένο ποσό, χωρίς πρόσθετη επαλήθευση της εκπλήρωσης των απαιτήσεων.
6. Έλεγχος μετά την απελευθέρωση του φορτίου :Ο έλεγχος αυτός διεξάγεται αυτεπάγγελτα. Ταυτόχρονα ο προσφεύγων έχει το δικαίωμα, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, να ζητήσει τροποποίηση της τελωνειακής διασάφησης μετά την παραλαβή των εμπορευμάτων και μόνον, ώστε να συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις του για την υπαγωγή τους υπό ειδικό τελωνειακό καθεστώς.
7. Πληρωμή τόκων σε μεταγενέστερο τελωνειακό έλεγχο: Για τελωνειακό χρέος που καθορίζεται στη διαδικασία μεταγενέστερου ελέγχου, θα χρεώνονται τόκοι υπερημερίας από την ημέρα που προέκυψε το χρέος μέχρι την ημέρα κοινοποίησης του χρέους.
8. Κατάργηση μερικών τελωνειακών διαδικασιών :Ορισμένες τελωνειακές διαδικασίες καταργούνται (πχ διαδικασία ενεργητικής τελειοποίησης υπό τελωνειακό έλεγχο και καθεστώς τελειοποίησης προς επανεξαγωγή στο σύστημα εξοφλήσεων κεφαλαίου).
9. Νέα κατηγοριοποίηση των τελωνειακών διαδικασιών: διαδικασίες με οικονομικό αντίκτυπο, μέσω του παρόντος νόμου ορίζονται ως "ειδικές διαδικασίες": διαμετακόμιση (εξωτερική και εσωτερική διαμετακόμιση), διαδικασίες αποθήκευσης (τελωνειακών αποθηκών και ελεύθερων ζωνών), επεξεργασίας (καθεστώς τελειοποίησης προς επανεξαγωγή και καθεστώς τελικής επεξεργασίας), διαδικασίες για ειδική χρήση (προσωρινής εισαγωγής και τελικής χρήσης).¹⁵

ε. Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών¹⁶

Ως γνωστό, οι διεθνείς συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών (Σ.Ε.Σ.), διμερείς και πολυμερείς, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για ένα ευνοϊκότερο εμπορικό καθεστώς μεταξύ των συμβαλλομένων χωρών. Τα εμπορεύματα τους είναι ανταγωνιστικότερα, καθώς αποκτούν προτιμησιακή καταγωγή και ελλείψει δασμών, οι τιμές τους είναι πιο προσιτές για τους καταναλωτές τους. Για τους λόγους αυτούς, η Δημοκρατία της Σερβίας έχει συνάψει σημαντικές διεθνείς συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών:

i. Συμφωνία Σταθεροποίησης Σύνδεσης και Ενδιάμεση Συμφωνία για το Εμπόριο με την ΕΕ (2008)

¹⁵ Πηγές: <https://www.carina.rs/en/Zakoni%20engleski/Customs%20Law%20ENGLISH%20final.pdf> και [kpmg.com/rs](https://www.kpmg.com/rs) KPMG Tax Alerts

¹⁶ <https://ras.gov.rs/export-promotion/free-trade-agreements>

- ii. Κεντρο-Ευρωπαϊκή Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ή ΚΕΣΕΕ –**CEFTA**- (2006)
- iii. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ/**EFTA**)
- iv. Ε. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με τη **Λευκορωσία** (2009)
- v. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση /**EAEU** (2019)
- vi. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με το **Καζακστάν** (2010)
- vii. Σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων (ΣΓΠ) με τις **Η.Π.Α** (2005)
- viii. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με την **Τουρκία** (2009)
- ix. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με τη **Ρωσία** (2000)

Όσον αφορά την τελευταία αυτή ΣΕΣ, εφόσον η προστιθέμενη αξία των σερβικών προϊόντων υπερβαίνει το 50%, αυτά εισάγονται στην ρωσική αγορά χωρίς την επιβολή τελωνειακών δασμών. Επίσης, μέσω της Σ.Ε.Σ. με την Τουρκία, τα ημι-επεξεργασμένα σερβικά προϊόντα μπορούν να εξάγονται στις Ρωσία, Τουρκία και χώρες ΚΕΣΕΕ (CEFTA), είτε αδασολόγητα, είτε απολαμβάνοντας προτιμησιακούς δασμούς. Ως εκ τούτου, **εταιρείες που επενδύουν στη χώρα, έχουν τη δυνατότητα αφορολόγητων εξαγωγών σε μεγάλη ποικιλία προϊόντων σε αγορές της ΕΕ, της Ρωσίας, της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά και των ΗΠΑ.**¹⁷

στ. Διμερής Συνεργασία

Σε γενικές γραμμές η χώρα έχει υπογράψει ένα σύνολο διμερών συμφωνιών συνεργασίας τόσο με την Ευρωπαϊκή Ένωση γενικότερα, όσο και με την Ελλάδα ειδικότερα:

- Διμερές Μνημόνιο Συνεργασίας για επιτάχυνση της ενταξιακής πορείας της Σερβίας στην ΕΕ (2010)
 - Συμφωνία Αποφυγής Διπλής Φορολογίας Εισοδήματος και Κεφαλαίου (2011)
 - Συμφωνία Αγροτικής Συνεργασίας (2012)
 - Πρωτόκολλο Συνεργασίας Οδικών Μεταφορών (2013)
 - Διμερής Συμφωνία για την Αμοιβαία Αναγνώριση Αδειών Οδήγησης (2017) – Κυρώθηκε με το Ν. 4644/2019 (ΦΕΚ Α' 197/09.12.2019)
 - Διμερής Συμφωνία για την Τουριστική Συνεργασία (2017)
 - Μνημόνιο Συνεργασίας για την Ανάπτυξη Σιδηροδρομικών Μεταφορών (2017)
 - Μνημόνιο Συνεργασίας για θέματα περιβάλλοντος (2019)
 - Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ Γεν. Δ/ντη Τελωνείων & ΕΦΚ της ΑΑΔΕ με Σέρβο ομόλογό του στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών για σχετικά θέματα (28.03.2019)
- .Μνημόνιο κατανόησης για μείωση τελών περιαγωγής και Μνημόνιο για συνεργασία στους τομείς Τηλεπικοινωνιών, Κοινωνίας της Πληροφορίας, Τουρισμού και Ταχυδρομικών Υπηρεσιών (2021).

Άλλες χώρες που έχουν κάνει συμφωνίες Αποφυγής Διπλής Φορολογίας με Σερβία: http://worldwide-tax.com/serbia/ser_double.asp

Προς το παρόν, υπάρχει σχέδιο δημιουργίας μιας “**mini Schengen**” στη Σερβία, με την Αλβανία και τη Βόρεια Μακεδονία. Η πρωτοβουλία αναμένεται να προσφέρει εξοκονόμηση κόστους 10-14% στα ετήσια εμπορικά κόστη.

ζ. Ελεύθερες Ζώνες¹⁸

Υπάρχουν **15** ελεύθερες ζώνες (Ε.Ζ.) στη Δημοκρατία της Σερβίας, στις οποίες μπορούν να

¹⁷ Πηγή: Doing Business in Serbia, Market Potential <https://www.crowe.com/rs/insights/doing-business-in-serbia>

¹⁸ <http://www.usz.gov.rs/files/prezentacija-ingleska.pdf>

πραγματοποιούνται παραγωγικές δραστηριότητες και υπηρεσίες με συγκεκριμένα πλεονεκτήματα: Subotica, Pirot, Zrenjanin, Novi Sad, Kragujevac, Šabac, Užice, Svilajnac, Smederevo, Kruševac, Aradin, Vranje, Priboj, Belgrade and Šumadija. Η Κυβέρνηση της Σερβίας αποφάσισε, μάλιστα, την επέκταση των ελεύθερων ζωνών στο Krusevac (κατά 16 εκτάρια και 84 άρια) και στο Kragujevac - "Sumadija" (κατά 6 εκτάρια και 10 άρια). Ως γνωστό, οι Ε.Ζ. προσφέρουν διάφορα φορολογικά πλεονεκτήματα και οφέλη για τις εταιρείες που τις επιλέγουν:

ι. Δημοσιονομικά οφέλη:

- Εξαίρεση ΦΠΑ** κατά την είσοδο αγαθών στην ελεύθερη ζώνη, καθώς και στις μεταφορές ή και άλλες υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με αυτή την είσοδο αγαθών
- Εξαίρεση από την καταβολή ΦΠΑ για το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών στην ελεύθερη ζώνη
- Απαλλαγή από την καταβολή ΦΠΑ για το εμπόριο αγαθών μεταξύ χρηστών δύο ελεύθερων ζωνών
- Οι χρήστες ελεύθερων ζωνών που εκτελούν παραγωγικές δραστηριότητες στη ζώνη απαλλάσσονται από την καταβολή ΦΠΑ σχετικά με την κατανάλωση ενέργειας
- Απαλλαγή από την καταβολή τελωνειακών δασμών** και άλλων εισαγωγικών δασμών για εμπορεύματα που προορίζονται για την κατασκευή εγκαταστάσεων στην ελεύθερη ζώνη (πρώτες ύλες, εξοπλισμός, κατασκευές/υλικά)
- Κίνητρα τοπικής αυτοδιοίκησης (πχ **απαλλαγή από ορισμένα τοπικά τέλη** και φόρους).

ιι. Λοιπά οφέλη

- Οικονομικά οφέλη (**ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων**, κερδών και μερισμάτων)
- Αποτελεσματική διαχείριση, μέσω "υπηρεσιών μιας στάσης" (**one-stop-shop**)
- Απλές και ταχείς **τελωνειακές διαδικασίες** (κάθε ζώνη διαθέτει Γραφείο Τελωνειακής Διοίκησης)
- Ένα σύνολο υπηρεσιών διατίθεται στους χρήστες με **προτιμησιακούς όρους** (μεταφορά, φόρτωση, επαναφόρτωση, μεταφορά εμπορευμάτων, υπηρεσίες αποστολής, ασφάλιση και αντασφάλιση, τραπεζικές υπηρεσίες κ.λπ.)
- Οι **εξαγωγές ή εισαγωγές** αγαθών και υπηρεσιών από/προς τη ζώνη και οι εισαγωγές αγαθών είναι **απεριόριστη** και δεν υπόκεινται σε ποσοτικούς περιορισμούς.

Όμως:

- Ο έλεγχος των εμπορευμάτων πραγματοποιείται από την **τελωνειακή αρχή** και οι χρήστες της ζώνης είναι υποχρεωμένοι στη διατήρηση των **κατάλληλων αρχείων** των εμπορευμάτων.
- Τα εμπορεύματα που εισάγονται ή εξάγονται από μια ελεύθερη ζώνη αντιμετωπίζονται ως

τελωνειακά εμπορεύματα.

-Εμπορεύματα από τις ελεύθερες ζώνες που απελευθερώνονται για ελεύθερη κυκλοφορία στο έδαφος της Δημοκρατίας της Σερβίας, υπόκεινται στην καταβολή **τελωνειακών δασμών** και άλλων εισαγωγικών δασμών¹⁹.

6. Τραπεζικό Σύστημα²⁰

Στη Δημοκρατία της Σερβίας, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, μέσω των τραπεζικών χορηγήσεων, αποτελούν την κύρια πηγή άντλησης κεφαλαίων των επιχειρήσεων όλων των κλάδων της οικονομίας, τόσο για ικανοποίηση της ρευστότητάς τους, όσο και για χρηματοδότηση καινοτόμων επενδυτικών σχεδίων τους. Αντίθετα στην ίδια χώρα, η εξασφάλιση άμεσων κεφαλαίων μέσω χρηματοπιστωτικών αγορών, όπως αγορά ομολόγων και μετοχών, είναι σπάνια και περιορισμένη.

i) Η **Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (ΕΤΣ ή NBS - <https://www.nbs.rs/internet/english/>)**, κεντρική τράπεζα της χώρας, υπόκειται στον έλεγχο της Εθνοσυνέλευσης της Δημοκρατίας της Σερβίας. Η ΕΤΣ, λειτουργικά ανεξάρτητη, αποτελεί τον συντονιστή των εγχώριων τραπεζών σε ό,τι αφορά την γενική πολιτική τους και εποπτεύει τις εμπορικές τράπεζες. Στις κύριες αρμοδιότητές της περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η παρακολούθηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, η διαχείριση κρατικών και συναλλαγματικών αποθεμάτων, η έκδοση, διαχείριση και ο έλεγχος των χαρτονομισμάτων και κερμάτων σε κυκλοφορία. Στόχοι της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας, όπως κάθε κεντρικής τράπεζας, είναι η επίτευξη και η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και η ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

ii) Οι **εμπορικές τράπεζες (Ε.Τ.-https://www.nbs.rs/internet/english/50/50_2.html)**-

Οι Τράπεζες στη Σερβία αποτελούν επιχειρήσεις, οι οποίες διαθέτουν τη νομική μορφή της ανώνυμης εταιρείας, αδειοδοτούνται ως προς την λειτουργία τους από την Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (ΕΤΣ) και εγγράφονται σε ειδικό μητρώο. Οι Ε.Τ. ασκούν τις δραστηριότητές τους με σκοπό την κερδοφορία, διασφαλίζοντας την επάρκεια ρευστότητας.

Πιο συγκεκριμένα, στο **μετοχικό κεφάλαιο** μια εμπορικής τράπεζας δύνανται όπως συμμετέχουν γηγενείς ή ξένοι επενδυτές εφόσον η κεφαλαιακή συμμετοχή τους ανέρχεται τουλάχιστον σε € 10.000.000 ισοδύναμο σε RSD²¹.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας, λειτουργούν σήμερα στην χώρα είκοσι οκτώ (28) εμπορικές τράπεζες.

Ο τραπεζικός τομέας στη Σερβία χαρακτηρίζεται από **υψηλά επιτόκια** εξαιτίας των υψηλών κινδύνων επιχειρηματικής δραστηριότητας, του πληθωρισμού, του περιορισμού της νομισματικής πολιτικής, του ελλειπούς ανταγωνισμού (κ.α), καθώς και από αυξανόμενες εγγραφές επισφαλειών λόγω της υπερχρέωσης και της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Μετά τον τελευταίο πόλεμο στη Σερβία, οι **μεγάλες ελληνικές τράπεζες** εγκατάστησαν θυγατρικές τους στη χώρα αυτή. Το συνολικό ύψος των επενδύσεων χαρτοφυλακίου (κλπ) υπερέβαινε τα δύο δις ευρώ. Όμως κατά την βαθειά οικονομική κρίση που γνώρισε η ελληνική οικονομία, από το έτος 2010 και επί πέντε τουλάχιστον χρόνια, οι πιστωτές της ή "Τρόικα" (Ε.Ε., Ευρ. Τραπ. Επενδύσεων και ΔΝΤ) αποφάσισαν την αναγκαστική πώληση των θυγατρικών των ελληνικών τραπεζών στη Σερβία και αλλού. Στη Σερβία παρέμεινε μόνο η **Eurobank (<https://www.eurobank.rs/pocetna.1.html>)** με 80

¹⁹ Πηγή: JPM, σελ.43

²⁰ https://www.nbs.rs/internet/english/50/50_2.html

²¹ Guide to Do Business in Serbia, JPM 2019, σελ. 32

υποκαταστήματα σε όλη τη χώρα. Η τράπεζα συγκαταλέγεται μεταξύ των δέκα πρώτων της χώρας.

		Bank standigs in mln €	
	Bank	FY 2019	FY 2020
1	Banca Intesa	5.550	6.100
2	Unicredit	3.755	4.138
3	Komercijalna*	3.677	3.907
4	Raiffeisen	2.712	3.212
5	OTP (exSOGE)**	2.854	3.197
6	Postanska Stedionica	1.937	2.472
7	Erste	1.968	2.441
8	Vojvodjanska (OTP)**	1.829	2.034
9	AIK	1.901	1.998
10	Eurobank	1.507	1.669
	NLB*	614	687
	Total top 10	27.690	31.168
	Total sector	34.731	39.177

Την 1η Ιουλίου του 2021 ανακοινώθηκε η συγχώνευση της Eurobank Σερβίας με την Direktna Bank. Η τελευταία, μεταξύ άλλων, συμπεριλαμβάνει και θυγατρική της πρώην Τράπεζα Πειραιώς στη Σερβία, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, πωλήθηκε μαζί με τις τότε λοιπές ελληνικές τράπεζες που δραστηριοποιούνταν στην τοπική αγορά, μετά από τις γνωστές αποφάσεις της “Τρόικα” των δανειστών της Ελλάδος. Η παρούσα συγχώνευση θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως έμμεση επιστροφή μιας δεύτερης ελληνικών συμφερόντων τράπεζας στη σερβική αγορά. Η ολοκλήρωση της συναλλαγής αναμένεται να πραγματοποιηθεί κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2021. Η Eurobank θα ελέγχει περίπου το 70%, ενώ οι μέτοχοι της Direktna Banka θα κατέχουν το υπόλοιπο 30%, καθιστώντας τη νέα τράπεζα 7η στη Σερβία σε συνολικό ενεργητικό, 7η σε δάνεια και 8η στις καταθέσεις.

Όσον αφορά τον **ρόλο του σερβικού τραπεζικού συστήματος στις διαδικασίες διεθνών εμπορικών συναλλαγών**, στα τέλη του έτους 2020 υπήρξε η ακόλουθη εξέλιξη.

Στις 22 Δεκεμβρίου 2020, η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας ενέκρινε τις τροποποιήσεις της Οδηγίας σχετικά με τους όρους και τον τρόπο **εκτέλεσης συναλλαγών στο εξωτερικό** ενώ η σχετική Απόφαση εφαρμόζεται την 1η Απριλίου 2021. Οι εντολές πληρωμής στο εξωτερικό για τις πράξεις εισαγωγής / εξαγωγής αγαθών (ισχύει μόνο για τον κωδικό 112 - **Εμπορεύματα**) πρέπει να περιλαμβάνουν επιπλέον δεδομένα, όπως:

- Στην **εντολή εισπραξης**, η οποία υποβάλλεται από την εμπορική τράπεζα, έχει εισαχθεί το πεδίο 12α, το οποίο αναφέρει τον αριθμό, το έτος και το ποσό του τιμολογίου / pro-forma, σύμφωνα με τα δεδομένα από το πρόγραμμα εισροών.
- Στην **εντολή πληρωμής** έχει εισαχθεί το πεδίο 7α που αναφέρει τον αριθμό, το έτος και το ποσό του τιμολογίου / pro-forma που πρέπει να πληρωθεί με την εκδοθείσα παραγγελία. Ο αριθμός του τιμολογίου / pro-forma που αναφέρεται στο χρονοδιάγραμμα εισροών / εντολών

πληρωμής, πρέπει να αντιστοιχεί στον αριθμό του τελωνειακού εγγράφου (θέση 44), ώστε να γίνεται εξακρίβωση κατά πόσο ο εκτελωνισμός των εμπορευμάτων δεν έχει εκτελεστεί.

Σύμφωνα με τις νέες διατάξεις, οι εταιρείες είναι υπεύθυνες για την ακρίβεια των δεδομένων που έχουν εισαχθεί στα τιμολόγια. Οι δε τράπεζες υποχρεούνται να υποβάλλουν όλα τα στατιστικά δεδομένα από το χρονοδιάγραμμα εισροών και εντολών πληρωμής στην Εθνική Τράπεζα της Σερβίας. Ως εκ τούτου, από την 1η Απριλίου 2021, στο χρονοδιάγραμμα εισροών / εντολών πληρωμής παρέχονται τα εξής δεδομένα: αριθμός, ποσό και έτος τιμολογίου / pro-forma, σύμφωνα με τον κωδικό 112.

7. Εργατική Νομοθεσία²²

Το σερβικό εργατικό δίκαιο και σχετικό νομικό πλαίσιο βρίσκονται σε διαδικασία συμμόρφωσης με τα πρότυπα ή τις συστάσεις της ΕΕ και της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας.

Θέματα που δεν ορίζονται στο **εργατικό δίκαιο**, ρυθμίζονται από τις **συλλογικές συμβάσεις** ή και τις **εσωτερικές πράξεις των εργοδοτών**, οι οποίες δεν μπορούν να παρέχουν λιγότερο ευνοϊκούς όρους από εκείνους που προβλέπονται στο εργατικό δίκαιο.

Οι συλλογικές συμβάσεις συνάπτονται ως αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων μεταξύ συνδικάτων και εργοδότη ή ένωσης εργοδοτών.

Τα αντιπροσωπευτικά εργατικά σωματεία, οργανωμένα σε διάφορα επίπεδα (κράτος, εδαφική μονάδα, υποκατάστημα και εργοδότης) διαπραγματεύονται και συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις. Η δραστηριότητα Ενώσεων εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων αντιπροσωπευτικότητας των συνδικάτων, ρυθμίζεται από το εργατικό δίκαιο. Επί του παρόντος, δεν υπάρχει έγκυρη Γενική Συλλογική Σύμβαση και ισχύουν μόνο λίγες βιομηχανικές συλλογικές συμβάσεις, κυρίως στον δημόσιο τομέα.

Μεταξύ των πολυάριθμων κανονισμών που ρυθμίζουν το πεδίο του εργατικού δικαίου και των εργασιακών σχέσεων, ο πιο σημαντικός είναι ο εργατικός νόμος, αλλά υπάρχουν επίσης πολλοί **ειδικοί νόμοι** που ρυθμίζουν θέματα που σχετίζονται με την πρόσληψη και την εργασία, όπως:

Νόμο σχετικά με την υγεία και την ασφάλεια στην εργασία, τις απεργίες, την απασχόληση αλλοδαπών πολιτών, την πρόληψη της παρενόχλησης στην εργασία, τα αρχεία απασχόλησης, τις προϋποθέσεις απόσπασσης εργαζομένων στο εξωτερικό και την προστασία τους, την πρόληψη των διακρίσεων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, τη φιλική επίλυση εργασιακών διαφορών, την εποπτεία επιθεώρησης, καθώς και τις εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση.

α. Η διαμονή και η απασχόληση αλλοδαπών ρυθμίζεται από ξεχωριστούς κανονισμούς:

- Ο Νόμος για τους αλλοδαπούς ρυθμίζει τις προϋποθέσεις εισόδου, κυκλοφορίας και διαμονής αλλοδαπών στο έδαφος της Δημοκρατίας της Σερβίας, καθώς και τις ανάλογες αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των κρατικών διοικητικών οργάνων.
- ο Νόμος για την απασχόληση ξένων πολιτών ρυθμίζει τις απαιτήσεις και τη διαδικασία πρόσληψης αλλοδαπών στη Δημοκρατία της Σερβίας, καθώς και άλλα θέματα που σχετίζονται με την εργασία των

²² JPM, op. cit., σελ.55-58

ξένων στη Σερβία.

- Το εγχειρίδιο για τις άδειες εργασίας περιγράφει λεπτομερώς τον τρόπο έκδοσης ή ανανέωσης αδειών εργασίας, απόδειξης της εκπλήρωσης των προϋποθέσεων έκδοσης αδειών εργασίας και τη μορφή και το περιεχόμενο των αδειών εργασίας.
- Ο Νόμος για την προστασία αυτών που προβαίνουν σε καταγγελίες (whistleblower), ρυθμίζει τη διαδικασία καταγγελίας, τις υποχρεώσεις του κράτους και άλλων φορέων, οργανισμούς, νομικά και φυσικά πρόσωπα που σχετίζονται με την καταγγελία, καθώς και άλλα σχετικά θέματα.
- Ο “Νόμος για την απασχόληση και την ασφάλιση κατά της ανεργίας” ρυθμίζει τα καθήκοντα που σχετίζονται με την πρόσληψη εργαζομένων και τα άτομα που φέρουν την εν λόγω ευθύνη, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων, την ασφάλιση κατά της ανεργίας, την αύξηση της απασχόλησης καθώς και την πρόληψη της μακροχρόνιας ανεργίας.

β. Προϋποθέσεις πρόσληψης και απόλυσης

Στη Δημοκρατία της Σερβίας δεν υπάρχει καθορισμένος ελάχιστος αριθμός ατόμων που πρέπει να απασχολεί ένας εργοδότης και δεν προβλέπεται ελάχιστος αριθμός υπηκόων που πρέπει να απασχολούνται. Επιπλέον, ο νόμος δεν υποχρεώνει τον εργοδότη να ανακοινώνει κενές θέσεις εργασίας. Οι θέσεις μπορούν να συμπληρωθούν χωρίς αναγγελία, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις που σχετίζονται με την πρόσληψη αλλοδαπών πολιτών.

Κατά τη **σύναψη σχέσης εργασίας**, ο υποψήφιος πρέπει να υποβάλει στον εργοδότη όλα τα έγγραφα και άλλα αποδεικτικά στοιχεία για την εκπλήρωση των απαιτήσεων για εργασία στη θέση στην οποία πρόκειται να απασχοληθεί. Ωστόσο ο εργοδότης δεν επιτρέπεται να ζητήσει πληροφορίες σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση και τον οικογενειακό προγραμματισμό, άλλα αποδεικτικά στοιχεία που δεν σχετίζονται άμεσα με την εργασία για την οποία προσλαμβάνεται ο υποψήφιος και λοιπά.

Μια εργασιακή σχέση μπορεί να συνάπτεται με ένα άτομο ηλικίας τουλάχιστον 15 ετών και πληροί τις προϋποθέσεις για εργασία σε συγκεκριμένες θέσεις, όπως ορίζεται από το νόμο ή / και τους κανόνες για την οργάνωση και τη συστηματοποίηση της εργασίας. Ωστόσο, η σύναψη εργασιακής σχέσης με άτομο ηλικίας κάτω των 18 ετών είναι δυνατή μόνο με τη συγκατάθεση ενός γονέα, ενός θετού γονέα ή ενός κηδεμόνα, υπό την προϋπόθεση ότι τέτοια εργασία δεν θέτει σε κίνδυνο την υγεία, την ηθική και την εκπαίδευση του παιδιού, και εφόσον τέτοια εργασία δεν απαγορεύεται από το Νόμο.

Σε περίπτωση **τερματισμού της εργασίας, πριν από τη λήξη της εργασίας λόγω παραβίασης των εργασιακών καθηκόντων /** εργασιακής πειθαρχίας, ο εργοδότης υποχρεούται να προειδοποιήσει γραπτώς τον εργαζόμενο για τη διαπραχθείσα παραβίαση. Δηλαδή ο εργοδότης πρέπει να υποβάλλει στον υπάλληλο προειδοποίηση για ύπαρξη λόγων καταγγελίας και να του δοθεί η δυνατότητα να δηλώσει τυχόν ενστάσεις του.

Ορίζεται ειδική διαδικασία σε περίπτωση λύσης της εργασίας λόγω απολύσεως, έλλειψης δεξιοτήτων και γνώσεων ή τερματισμού με αμοιβαία συμφωνία. Υπάρχουν επίσης ειδικές κατηγορίες εργαζομένων που προστατεύονται από την απόλυση, όπως οι εργαζόμενες σε άδεια μητρότητας, η άδεια για τη φροντίδα του παιδιού κλπ.

Σε περίπτωση τερματισμού της απασχόλησης, ο εργοδότης υποχρεούται να καταβάλει στον εργαζόμενο όλες τις οφειλόμενες απολαβές.

γ. Μισθός και άλλες απολαβές

Ο μισθός καταβάλλεται γενικά μία φορά το μήνα. Ο **ελάχιστος μισθός** καθορίζεται από την Κοινωνική

Οικονομική Επιτροπή σύμφωνα με τα κριτήρια που ορίζει το Εργατικό Δίκαιο. Το ελάχιστο καθαρό ποσό το 2019 ανερχόταν σε 155,35 δηνάρια (περίπου 1,5 ευρώ) “καθαρά” ανά εργάσιμη ώρα. Κατά το έτος 2021 αναμένεται αύξηση 6.6%, με τον μηνιαίο μισθό να ανέρχεται στα 32,156 δηνάρια. Ο **βασικός μισθός** πρέπει να ορίζεται στη **σύμβαση εργασίας**. Επιπλέον, ο εργαζόμενος δικαιούται αυξημένο μισθό με βάση τις υπερωρίες, τις νυκτερινές εργασίες ή κατά τη διάρκεια των διακοπών και την εργασία σε βάρδιες. Για κάθε έτος απασχόλησης προβλέπεται αύξηση κατά 0,4%.

Η **πλήρης απασχόληση** μπορεί να κυμαίνεται από 36 έως 40 ώρες την εβδομάδα, με την επιφύλαξη της απόφασης του εργοδότη. Οι **υπερωρίες** δεν μπορούν να υπερβαίνουν τις τέσσερις ώρες την ημέρα και οκτώ ώρες την εβδομάδα.

Η Εθνική Υπηρεσία Απασχόλησης ανακοινώνει την πρόσκληση για χορήγηση **επιδοτήσεων απασχόλησης σε εργοδότες** που απασχολούν άνεργα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία των εργαζομένων με δυσκολία απασχόλησης σε νέες θέσεις εργασίας.

δ. Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης

Η **υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση** στη Σερβία καλύπτει ασφάλιση σύνταξης και αναπηρίας, ασφάλιση υγείας και ασφάλιση σε περίπτωση ανεργίας. **Εισφορές** κοινωνικής ασφάλισης επιβάλλονται τόσο στον εργοδότη όσο και στον εργαζόμενο.

ε. Προσωπικό από τρίτες χώρες

Όσον αφορά το **προσωπικό από τρίτες χώρες**, στη Σερβία, δεν υπάρχουν γενικοί περιορισμοί σχετικά με τον αριθμό των αλλοδαπών εργαζομένων ή τη διάρκεια της απασχόλησής τους. Ούτε κάποια εθνικότητα θα αντιμετωπίσει ασυνήθιστες δυσκολίες εισόδου στη χώρα για επαγγελματικούς σκοπούς.

Αναφορικά με την **άδεια παραμονής**, ο Νόμος περί αλλοδαπών ρυθμίζει μεταξύ άλλων το καθεστώς θεωρήσεων και τη διαμονή αλλοδαπών. Η **προσωρινή διαμονή** δίνει τη δυνατότητα παραμονής στη Σερβία για περισσότερες από 90 ημέρες, μέχρι ένα ακόμη έτος και δυνατότητα παράτασης για το ίδιο χρονικό διάστημα, εφόσον ο αλλοδαπός **έχει θεώρηση τύπου D**.

Οι όροι χορήγησης θεωρήσεων για προσωρινή άδεια παραμονής και προσωρινή άδεια διαμονής είναι οι ίδιοι. Οι λόγοι προσωρινής διαμονής είναι: εργασία, απασχόληση, εκτέλεση εμπορικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας, εκπαίδευση και κατάρτιση, οικογενειακή επανένωση και άλλοι δικαιολογημένοι λόγοι. Προκειμένου να εκδοθεί πιστοποιητικό προσωρινής διαμονής, ο αλλοδαπός πρέπει να αποδεικνύει την ασφάλιση υγείας, τα επαρκή μέσα για τη στήριξη και τους λόγους προσωρινής διαμονής.

Η **παράταση της άδειας διαμονής** μπορεί να υποβληθεί το αργότερο 30 ημέρες πριν από τη λήξη της εν λόγω άδειας. Ένας αλλοδαπός υποχρεούται να εγγραφεί στον Αστυνομικό Σταθμό του τόπου όπου επιθυμεί να διαμείνει για περισσότερες από 24 ώρες, εντός 24 ωρών από την άφιξή του. Η διαμονή σε ξενοδοχείο ή φιλοξενία από κάποιον οικοδεσπότη, καταχωρείται εντός 24 ωρών.

Οι γενικές προϋποθέσεις για τους αλλοδαπούς που εργάζονται στη Σερβία είναι: i) άδεια προσωρινής διαμονής ή άδεια μόνιμης διαμονής και ii) άδεια εργασίας.

Η άδεια για εργασία μπορεί να εκδοθεί ως άδεια εργασίας και ειδική άδεια εργασίας. **Ειδική άδεια εργασίας** λαμβάνεται για άτομα που βρίσκονται σε αποστολή, σε περίπτωση ενδοεπιχειρησιακής απασχόλησης, ανεξάρτητων επαγγελματιών, επαγγελματικής κατάρτισης και ανάπτυξης. Η **άδεια εργασίας** εκδίδεται από τον Οργανισμό Απασχόλησης. Για τους κατόχους άδειας προσωρινής

διαμονής, ο εργοδότης υποβάλλει αίτηση για άδεια εργασίας.

Ωστόσο ο υπουργός εργασίας, Zoran Djordjevic, ανακοίνωσε ότι θα υπάρξουν πιο απαιτητικές αλλαγές στον νόμο που ισχύει για τους αλλοδαπούς πολίτες. Αν επιθυμούν να ζουν στη Σερβία και να εργάζονται σε μια ξένη επιχείρηση, θα πρέπει να είναι σε θέση να αποδείξουν ότι διαθέτουν μισθό υψηλών αποδοχών (άνω των 3.500 ευρώ), ότι όντως είναι υπάλληλοι της ξένης επιχείρησης, δεν έχουν μόνιμη άδεια κατοικίας στη Σερβία και είναι αλλοδαποί. Τότε, μόνο, θα αποκτούν άδεια κατοικίας και εργασίας στη χώρα, διάρκειας ενός έτους.

Στ. «Παράλληλη» οικονομία

Η ύπαρξη παραοικονομίας σε μια χώρα φαίνεται από την παρουσία διαφόρων “ενδείξεων” όπως:

- Εργασία χωρίς γραπτό συμβόλαιο με τον εργοδότη
- Ύπαρξη αποκλίσεως μεταξύ της «επίσημης» μισθολογίας που αναγράφεται στο συμβόλαιο, και της πραγματικής, γεγονός που έχει συμφωνηθεί προφορικά μεταξύ των μερών
- Μη ύπαρξη κοινωνικής ασφάλισης του εργαζομένου από τον εργοδότη
- Όταν ο αναγραφόμενος στο συμβόλαιο μισθός, ο οποίος αποτελεί της βάση για τις εισφορές των κοινωνικών ασφαλίσεων, είναι χαμηλότερος από τον πραγματικό, υπάρχει διαφορά μεταξύ των καταβληθέντων εισφορών και αυτών που θα έπρεπε να αποδοθούν.
- Μη ύπαρξη ασφάλισης υγείας στην βασική εργασία

Σε γενικές γραμμές, η Σερβία, την περίοδο 2016-2019, ήταν η μόνη χώρα στα δυτικά βαλκάνια όπου σημειώθηκε υποχώρηση της παραοικονομίας στην επικράτειά της, σε ποσοστό 5,7%, διατηρώντας ωστόσο υψηλό το επίπεδο συνεισφοράς της στην οικονομία της χώρας (**14,9% του ΑΕΠ**). Το 2021, εκτιμάται ότι το 41,3% των Σέρβων πολιτών εργάζονται αδήλωτοι, με το 17,5% να μην αναφέρονται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία του συνόλου των εργαζομένων, ενώ σημαντικά είναι επίσης τα ποσοστά αυτών που τους καταβάλλονται μεγαλύτερα ποσά από όσα αναγράφονται στο συμβόλαιό τους. Μεγάλο παραμένει και το ποσοστό αυτών που εργάζονται δίχως κοινωνική ασφάλιση ή ασφάλιση υγείας, αλλά παρατηρείται πτώση της τάσης αυτής κατά τα τελευταία έτη. Οι βασικοί τομείς που εντοπίζεται η ύπαρξη “γκρίζας” οικονομίας είναι ο αγροτικός κλάδος, όπου σημειώνονται φαινόμενα “αμισθί” εργασίας, ο οικοδομικός και ο τομέας της εστίασης κλπ. Επίσης, υπάρχει η πεποίθηση σε μεγάλα ποσοστά του λαού ότι η καταβολή φόρων δεν είναι υποχρεωτική. Αυτό διορθώθηκε μέσω διαφόρων δράσεων, όπως το «get the receipt to win», αλλά και με την εμφάνιση του θεσμού του μυστικού αγοραστή από τους εμπορικούς επιθεωρητές, για να ελέγχονται φαινόμενα παράνομων αγορών. Τέλος, μεγάλα είναι και τα ποσοστά αδιαφάνειας στις δαπάνες του προϋπολογισμού, με το 40% των κρατικών εξόδων να παραμένει αδιαφανές. Επίσης, το “ξέπλυμα χρήματος” στην χώρα, αν και σε μειούμενους ρυθμούς από το 2019, εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα.

8. Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας²³

Η Σερβία είναι μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (**WIPO**) και έχει υπογράψει όλες τις βασικές συμφωνίες που αρμοδιότητας αυτού του Διεθνούς Οργανισμού. Η κυβέρνηση έχει λάβει μέτρα για την εφαρμογή και την επιβολή της συμφωνίας του **Π.Ο.Ε.** σχετικά με

²³ <https://www.lexmundi.com/LM/Corporate-Counsel-Toolkit/Guides-to-Doing-Business/Guide-to-Doing-Business-in-Serbia.aspx?hkey=804f4fc9-1b29-4788-92af-ca22f131b43b>, σελ. 74-76

τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου (TRIPS). Οι νόμοι για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας της Σερβίας (ΔΠΙ) περιλαμβάνουν διατάξεις που συμμορφώνονται με τα TRIPS, το κοινοτικό κκτημένο της Ε.Ε., όσο και με τα διεθνή πρότυπα και επιβάλλονται από δικαστήρια και διοικητικές αρχές.

Οι σερβικοί νόμοι επεκτείνουν τη **νομική προστασία σε όλες τις μορφές ΔΠΙ** (πχ διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, εμπορικών σημάτων, πνευματικών δικαιωμάτων, βιομηχανικών σχεδίων, γεωγραφικών ενδείξεων και προϊόντων ημιαγωγών). Το επίπεδο προστασίας των ΔΠΙ στη Σερβία εξακολουθεί να βελτιώνεται.

Τα **δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας**, και πιο συγκεκριμένα, τα οικονομικά, αποδίδονται στον δημιουργό του έργου μέχρι τον θάνατό του, με επιπρόσθετη χρονική περίοδο 70 ετών μετά από αυτόν. Τα δικαιώματα αυτά δίνουν το δικαίωμα στον κάτοχό τους να μηνύσει για την ενδεχόμενη παραβίασή τους και να αναζητήσει προστασία είτε για υλική, είτε για μη-υλική ζημία.

Τα **εμπορικά σήματα** (“σήμα κατατεθέν” ή **trade mark**) καταχωρούνται στο Ταμείο Εμπορικών Σημάτων του Σερβικού Γραφείου Πνευματικής Ιδιοκτησίας και έχουν διάρκεια 10 ετών από την ημερομηνία της αίτησης καταχώρησής τους. Η αίτηση εγκυρότητας μπορεί να ανανεώνεται για αρκετές φορές με την συμπλήρωση αίτησης και την πληρωμή του προβλεπόμενου τέλους.

Τα **διπλώματα ευρεσιτεχνίας** παρέχονται για εφευρέσεις σε κάθε τεχνικό τομέα, καταχωρούνται δε στο Σερβικό Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας (π.χ. για μια συσκευή, μια ουσία, βιολογικό υλικό κλπ), και έχουν πεπερασμένη διάρκεια (20 έτη από την πρώτη καταχώρησή τους).

Οι **διαδικασίες για την καταχώριση των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας** και η υποβολή έργων συγγραφής στο Σερβικό Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, είναι παρόμοιες με τις διαδικασίες που ισχύουν στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

Το αυτό ισχύει, επίσης, για τις **γεωγραφικές ενδείξεις και προστατευόμενες ονομασίες προέλευσης**, όσον αφορά αγροτικά και βιομηχανικά προϊόντα, τρόφιμα, όπως και παραδοσιακά προϊόντα χειροτεχνίας. Η καταχώριση και αυτών των προϊόντων πραγματοποιείται στο Σερβικό Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Η περίοδος εγκυρότητας είναι απεριόριστη.

Σχετικές πληροφορίες διατίθενται στον ιστότοπο του **Γραφείου Πνευματικής Ιδιοκτησίας της Δημοκρατίας της Σερβίας** (<http://www.zis.gov.rs/home.59.html>). Αναφορικά με τα προϊόντα προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων και ονομασιών προέλευσης, περαιτέρω διευκρινήσεις περιλαμβάνονται στην ευρωπαϊκή “πλατφόρμα” eAmbrosia (<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>), στην οποία εμπεριέχονται και οι βάσεις e-Spirit-Drinks, DOOR και e-Bacchus.

9. Προστασία καταναλωτών

Το Υπουργείο Βιομηχανίας, Εμπορίου & Εργασίας της Σερβίας υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να παρέχουν επαρκή **εξυπηρέτηση μετά την πώληση** και γενικά **υπηρεσίες υποστήριξης πελατών**. Οι οργανώσεις καταναλωτών έχουν γίνει ισχυρότερες στη Σερβία κατά τα τελευταία χρόνια. Η κυβέρνηση υιοθέτησε μια εθνική **στρατηγική για την προστασία των καταναλωτών το έτος 2013**. Στο πλαίσιο αυτό, έγινε προσπάθεια να επεκταθούν οι σχετικές αρμοδιότητες των υποχρεώσεων των τοπικών αρχών, να δημιουργηθεί ενοποιημένο μητρώο ερωτημάτων και αξιώσεων καταναλωτών και να ενισχυθεί η εξωδικαστική επίλυση καταναλωτικών διαφορών.

Το **Εθνικό Συμβούλιο για την Προστασία των Καταναλωτών** είναι ένα συμβουλευτικό όργανο εμπειρογνομόνων που έχει επιληφθεί της συνεργασίας μεταξύ των Αρχών και άλλων φορέων προστασίας των καταναλωτών, συμπεριλαμβανομένων εκπροσώπων ενώσεων καταναλωτών,

εμπειρογνομόνων και εμπορικών επιμελητηρίων. Πρόκειται για μια ανεξάρτητη, μη κυβερνητική και μη κομματική συμμαχία οργανώσεων καταναλωτών. Επίσης, ορισμένοι άλλοι οργανισμοί (π.χ. το Κέντρο Καταναλωτών της Σερβίας, το Κέντρο Εκπαίδευσης και Προστασίας των Καταναλωτών στο Βελιγράδι, η Ένωση καταναλωτών Βοϊβοντίνια και το FORUM-Nis) συνεργάζονται και αυτοί για την υπεράσπιση της προστασίας των καταναλωτών.

Ο **Νόμος για την προστασία των καταναλωτών που θεσπίστηκε τον Σεπτέμβριο του 2014** είναι γενικά σύμφωνος με την αντίστοιχη κοινοτική οδηγία και βελτιώνει περαιτέρω την προστασία και τη θέση των καταναλωτών. Ωστόσο, τα αποτελέσματά του θα εξαρτηθούν από τους εφαρμοστικούς κανονισμούς για τους όρους εξωδικαστικής επίλυσης καταναλωτικών διαφορών, τους κανόνες για τους οργανισμούς που επιλύουν τέτοιες διαφορές κλπ.²⁴

10. Λοιποί τομείς νομοθετικού πλαισίου σχετιζόμενοι με την επιχειρηματική δραστηριότητα

α. Συμπράξεις Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) και Συμβάσεις Παραχώρησης

Το αυξανόμενο “χάσμα” μεταξύ των αναγκών για επενδύσεις και των διαθέσιμων δημόσιων πόρων, με ταυτόχρονη ανάγκη εξεύρεσης νέων μορφών χρηματοδότησης για την κατασκευή υποδομών ή τον εκσυγχρονισμό των ήδη υπάρχουσών, οδήγησαν και τη Σερβία στη χρήση ΣΔΙΤ (ΣΔΙΤ ή **Public-Private Partnerships-“PPP”**).

Οι ΣΔΙΤ αποτελούν μια σύνθετη επιχειρηματική δραστηριότητα με τη συμμετοχή κρατικών αλλά και ιδιωτικών φορέων για την παροχή δημόσιας υπηρεσίας και την κατασκευή, συντήρηση, λειτουργία και εκμετάλλευση έργων υποδομής σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Οι εν λόγω συμβάσεις ρυθμίζονται στη Σερβία από τον **“Νόμο για τις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και τις συμβάσεις παραχώρησης”** (Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας της Σερβίας, αριθ. 88/2011, 15/2016 και 104/2016).

Η εκτέλεση δημόσιων έργων μέσω ΣΔΙΤ επικεντρώθηκε, αρχικά, σε μεγάλα έργα υποδομής (κατασκευή και διαχείριση αυτοκινητοδρόμων, αεροδρομίων κ.α.). Όμως στη συνέχεια οι ΣΔΙΤ επεκτάθηκαν και σε άλλους τομείς, όπως ενδεικτικά η εξορυκτική βιομηχανία, η ενέργεια, οι ηλεκτρονικές επικοινωνίες, η χρήση, διαχείριση, προστασία, ανάπτυξη και βελτίωση δημόσιων αγαθών (ύδρευση και επεξεργασία υδάτων, δάση, ποτάμια, λίμνες, ιαματικά λουτρά κ.α.). Τέλος η διαχείριση δημόσιων χώρων στάθμευσης, στερεών αποβλήτων, η παροχή υπηρεσιών καθαριότητας, αστικών και προαστιακών μεταφορών επιβατών (κ.α.), αποτέλεσαν και αυτές αντικείμενο των ΣΔΙΤ.

Υπάρχουν δύο μορφές ΣΔΙΤ. Οι ΣΔΙΤ συμβατικού τύπου (contractual PPP), που σε αυτές ανήκουν οι **συμβάσεις παραχώρησης** και οι ΣΔΙΤ θεσμοθετημένου τύπου (institutional PPP). **Όσον αφορά τις ΣΔΙΤ συμβατικού τύπου**, συνάπτεται μια συμφωνία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για τις μεταξύ τους σχέσεις και η συμφωνία εκτελείται εντός μιας αρχικής χρονικής περιόδου, τουλάχιστον μεταξύ 5 και 50 χρόνων. Υπάρχει δυνατότητα εκτέλεσης νέας συμφωνίας μετά τη λήξη της προθεσμίας αυτής, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής του ιδιωτικού εταίρου.

²⁴ (βλ. <http://europa.rs/know-your-consumer-rights/?lang=en>).

Αναφορικά με τις ΣΔΙΤ θεσμοθετημένου τύπου, δημιουργείται ένας νέος θεσμός-δομή, συνήθως μία εταιρεία κοινοπραξίας (joint venture), για την εφαρμογή του σχεδίου. Οι ΣΔΙΤ θεσμοθετημένου τύπου αποτελεί μορφή συνεργασίας μέσω μιας συμμετοχικής εταιρείας, η οποία αναλαμβάνει την υλοποίηση του έργου. Ένας δημόσιος και ιδιωτικός εταίρος μπορούν, επίσης (α) να ιδρύσουν από κοινού μια εταιρεία ή (β) και να αποκτήσουν μερίδια συμμετοχής / να συνεισφέρουν πρόσθετο κεφάλαιο σε μια ήδη υπάρχουσα εταιρεία. **Η επιλογή του ιδιώτη εταίρου στις ΣΔΙΤ** πραγματοποιείται σύμφωνα με τη διαδικασία της νομοθεσίας περί δημόσιων προμηθειών (law governing public procurements).

Για δημιουργία του νομικού πλαισίου των ΣΔΙΤ και προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων, έχει συσταθεί και λειτουργεί στη Σερβία ειδική “ **Επιτροπή ΣΔΙΤ (“Public-Private Partnership Commission” ή “Commission”)**. Ειδικότερα, στις αρμοδιότητες της Επιτροπής αυτής εμπειρογνομώνων ανήκουν η μελέτη βελτιστοποίησης του νομοθετικού πλαισίου, ο σχεδιασμός υλοποίησης έργων ΣΔΙΤ, η προετοιμασία υποβολής τέτοιου είδους σχεδίων, η διοργάνωση σχετικών διαβουλεύσεων, η έκδοση γνωμοδοτήσεων κ.α.

β. Δικαίωμα των αλλοδαπών πολιτών να αποκτούν ακίνητα

Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Σερβίας εγγυάται το δικαίωμα απόκτησης τίτλου ακίνητης περιουσίας σε ξένα φυσικά και νομικά πρόσωπα. Η απόκτηση ακίνητης περιουσίας ρυθμίζεται από το **Υπουργείο Εμπορίου, Τουρισμού & Τηλεπικοινωνιών**, το οποίο γνωμοδοτεί για το κατά πόσον τα ακίνητα που σχεδιάζει να αποκτήσει μια αλλοδαπή εταιρεία είναι απαραίτητα για την άσκηση της επιχειρηματικής της δραστηριότητας.

Η απόκτηση γεωργικής γης διέπεται από το **Νόμο για τα γεωργικά εδάφη**. Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία η απόκτηση γεωργικής γης στο έδαφος της Δημοκρατίας της Σερβίας αποτελούσε δικαίωμα αποκλειστικά για τους Σέρβους πολίτες μέχρι τις τελευταίες τροποποιήσεις του Νόμου (2017). Εκείνο το έτος χορηγήθηκε το ίδιο **δικαίωμα και σε αλλοδαπούς**, δηλαδή στους πολίτες χωρών που είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την προϋπόθεση ότι πληρούν ορισμένες **προϋποθέσεις**. Οι προϋποθέσεις είναι ότι ο αλλοδαπός διαθέτει μόνιμη κατοικία στο έδαφος της τοπικής αυτοδιοίκησης όπου βρίσκεται η γη επί δέκα τουλάχιστον χρόνια, ότι είναι κάτοχος “βεβαίωσης καλλιέργειας” αυτής της γεωργικής γης για τουλάχιστον 3 χρόνια, ότι η έκτασή της δεν έχει επιφάνεια μεγαλύτερη από 2 εκτάρια και ότι διαθέτει τα απαραίτητα μέσα για την καλλιέργεια της γης. Επιπλέον, οι αλλοδαποί μπορούν να αποκτήσουν μόνο ιδιωτική αγροτική γη, δηλαδή δεν προβλέπεται η απόκτηση γης απευθείας από τη Δημοκρατία της Σερβίας.

Οι κρατικές γεωργικές εκτάσεις μπορούν να εκμισθωθούν σε πρόσωπα που πληρούν τις νομικές απαιτήσεις για περίοδο από τρία έως τριάντα έτη. Η κρατική γεωργική γη εκμισθώνεται με **δημόσιο πλειστηριασμό**. Οι ενδιαφερόμενοι που πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος, υποβάλλουν προσφορά για μίσθωση γης.

Ο **Νόμος για τον Σχεδιασμό και την Κατασκευή** επιτρέπει την **ιδιωτική ιδιοκτησία**. Προβλέπεται επίσης, η μεταφορά άδειας οικοδόμησης μαζί με τη μεταβίβαση δικαιωμάτων ιδιοκτησίας πάνω σε κτίριο / γη. Για την **απόκτηση της κυριότητας** πρέπει να υπογραφεί μια σύμβαση που έχει πιστοποιηθεί προηγουμένως από τον αρμόδιο δημόσιο συμβολαιογράφο. Γενικά, η νομοθεσία της Σερβίας αναγνωρίζει τρεις (3) τύπους γης: (i) **γη κατασκευής**, (ii) **γεωργική γη** και (iii) **δασική γη**. Η μετατροπή της γεωργικής γης σε γη κατασκευής είναι δυνατή και ακολουθεί διάφορα στάδια που απαιτούνται για την εκπλήρωση ορισμένων νομικών απαιτήσεων.

Όσον αφορά τις **άδειες οικοδομής**, ο νόμος περί χωροταξίας και κατασκευής ορίζει ότι η κατασκευή μπορεί να εκτελεστεί από εκείνον που είναι εγγεγραμμένος στο σχετικό μητρώο και ο οποίος έλαβε την αναγκαία βεβαίωση ότι πληρούνται οι όροι για την εκτέλεση αυτών των τύπων κατασκευών (άδεια που εκδίδεται σε περίοδο 2 ετών). Μια **ξένη εταιρεία**, η οποία σκοπεύει να συνάψει **σύμβαση έργου με επενδυτή**, πρέπει να έχει τοπική παρουσία στη Σερβία (τουλάχιστον υπό τη μορφή υποκαταστήματος), να λάβει τέτοια άδεια ή να προσλάβει έναν υπεργολάβο που διαθέτει ανάλογη άδεια κλπ.

Βασικές προϋποθέσεις για την **απόκτηση της άδειας** είναι (i) η σύναψη σύμβασης εργασίας με δύο πιστοποιημένους μηχανικούς και (ii) η αποδεδειγμένη εμπειρία για παρόμοιο έργο στη χώρα ή στο εξωτερικό.

γ. Χρηματοδοτική Μίσθωση

Ο **Νόμος για τη χρηματοδοτική μίσθωση** ορίζει τα βασικά δικαιώματα και υποχρεώσεις των συμφωνούντων μερών και προβλέπει την εποπτεία της δραστηριότητας αυτής στην Εθνική Τράπεζα της Σερβίας, η οποία, όπως και στον ασφαλιστικό τομέα, είναι υπεύθυνη για τη σχετική αδειοδότηση, ελέγχει και εγκρίνει το νόμιμο των ενεργειών, επιβάλλει διορθωτικά μέτρα στις εταιρείες κ.α.

Αντικείμενο της χρηματοδοτικής μίσθωσης μπορεί να είναι τόσο **η κινητή όσο και η ακίνητη περιουσία**. Αναλόγως με το είδος, η Νομοθεσία καθορίζει διαφορετικές ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις. Ειδικότερα, μια εταιρεία χρηματοδοτικής μίσθωσης κινητών πρέπει να έχει ελάχιστο κεφάλαιο 500.000 ευρώ, ενώ ακινήτων, οφείλει να διαθέτει ελάχιστο κεφάλαιο 5.000.000 ευρώ.

Σήμερα, έχουν λάβει την έγκριση της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας και δραστηριοποιούνται στη σερβική αγορά **16 εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης** με το συνολικό ενεργητικό τους να ανέρχεται σε 626 εκατομμύρια ευρώ. Ξένοι επενδυτές κατέχουν επτά από αυτές τις εταιρείες, άμεσα ή έμμεσα. Οι υπόλοιπες εννέα ανήκουν εξ' ολοκλήρου σε εγχώριους επενδυτές. Από αυτές οκτώ εταιρείες ελέγχονται από εγχώριες τράπεζες με ξένο κεφάλαιο.

δ. Ασφάλιση

Εποπτική αρχή των ασφαλιστικών εταιρειών στη Σερβία σύμφωνα με το νόμο είναι η **Εθνική Τράπεζα της Σερβίας**. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της εποπτείας της, παρακολουθεί της ασφαλιστική δραστηριότητα, είναι υπεύθυνη για τη σχετική αδειοδότηση, ελέγχει και εγκρίνει το νόμιμο των ενεργειών κ.α.

Σε εναρμόνιση με τις Οδηγίες της ΕΕ, ο **ασφαλιστικός Νόμος περί ασφαλιστικών εταιρειών** διακρίνει την ασφαλιστική κάλυψη σε **ασφάλεια ζωής και ζημιών**. Μια ασφαλιστική εταιρεία δεν μπορεί να προσφέρει παράλληλα ασφάλειες ζωής και ζημιών, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων που προβλέπονται ρητά από τη Νομοθεσία.

Η σερβική ασφαλιστική αγορά δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερη πρόοδο σε προϊόντα, όπως ασφάλιση ζωής, υγείας και ακινήτων. Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι το συνολικό ετήσιο ασφάλιστρο στη σερβική ασφαλιστική αγορά υπερέβη τα 594 εκατομμύρια ευρώ κατά την διετία 2018-2019. Κυρίαρχο ποσοστό αυτού, δηλαδή το 77,5%, αφορά ασφάλειες ζημιών. Κατά την ίδια χρονική περίοδο τα ασφάλιστρα ζωής μειώθηκαν σε ετήσια βάση από 23,2% το έτος 2016 σε 22,5% το έτος 2017, ήτοι σε αξία το ποσό των 133,6 εκατομμυρίων ευρώ.

ε. Προστασία των Χρηστών Χρηματοοικονομικών Υπηρεσιών

Ο **Νόμος για την προστασία των χρηστών χρηματοοικονομικών υπηρεσιών** που παρέχονται από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, παρέχει **πρόσθετη προστασία** σε φυσικά πρόσωπα, επιχειρηματίες και παραγωγούς γεωργικών προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα, τους προστατεύει από το εκάστοτε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, που ως ισχυρότερο μέρος, θα μπορούσε να επιβάλει δυσμενείς όρους και προϋποθέσεις στους συγκριτικά «αδύναμους» πελάτες του. Υποχρέωση συμμόρφωσης με το νόμο αυτό έχουν τόσο οι τράπεζες όσο και οι εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης. Ειδικότερα σε αυτόν το

Νόμο, ορίζονται ζητήματα όπως π.χ. ότι οι απαιτήσεις μιας τράπεζας έναντι χρηστών χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, δεν μπορούν να μεταβιβαστούν/εκχωρηθούν σε άλλο πρόσωπο/οντότητα που δεν είναι τράπεζα. Στον πυρήνα του προαναφερθέντος νόμου βρίσκονται : (i) η αρχή της ισότητας, (ii) το δικαίωμα στην πληροφόρηση, (iii) το δικαίωμα συνδιαμόρφωσης/καθορισμού των συμβατικών υποχρεώσεων, (iv) η αρχή της ίσης μεταχείρισης/καταπολέμησης των διακρίσεων και (v) το δικαίωμα προστασίας των δικαιωμάτων και συμφερόντων του χρήστη.

11. Το Δικαστικό Σύστημα της Σερβίας

Στην κορυφή της οργανωτικής διάρθρωσης των δικαστηρίων της Σερβίας βρίσκεται το **Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο**, στο οποίο καταλήγουν οι υποθέσεις των ποινικών, εμπορικών, διοικητικών δικαστηρίων, καθώς και των δικαστηρίων γενικής δικαιοδοσίας.

Η μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος με σκοπό την επιτάχυνση της απόδοσης δικαιοσύνης, αποτελεί προτεραιότητα της Δημοκρατίας της Σερβίας, καθότι αποτελεί αντικείμενο και των διαπραγματευτικών κεφαλαίων προσχώρησής της στην ΕΕ (Κεφάλαιο 23 - Για τη μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης και τα θεμελιώδη δικαιώματα και Κεφάλαιο 24 -Για τη δικαιοσύνη, την ελευθερία και την ασφάλεια). Προς τούτο, έχουν θεσπιστεί μέτρα όπως π.χ η υποχρέωση του Δικαστή να καθορίζει το χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου θα διεξαχθεί και θα ολοκληρωθεί η δικαστική διαδικασία.

Στον αντίποδα της δικαστικής επίλυσης διαφορών βρίσκεται ο θεσμός της **Διαιτησίας** (εγχώριας και διεθνούς), ο οποίος προβλέπεται από τη νομοθεσία της Δημοκρατίας της Σερβίας. Η διαιτησία δύναται να συμφωνηθεί ελεύθερα από τα μέρη για την επίλυση περιουσιακών τους διαφορών, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπεται υποχρεωτικά στο νόμο η δικαστική επίλυση. Η διαιτησία μπορεί να επιλεγεί για την επίλυση διαφορών ιδιωτικού δικαίου από οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένου του κράτους, των κυβερνητικών φορέων, ιδρυμάτων και κρατικών εταιρειών, στις οποίες το κράτος είχε την πλειοψηφία των μετοχών.

12. Δικηγορικά & Λογιστικά Γραφεία

Υπάρχουν σημαντικά σερβικά αλλά και ξένων συμφερόντων δικηγορικά ή λογιστικά γραφεία στη Σερβία που καλύπτουν τις ανάγκες των ξένων επιχειρηματιών. Τα θέματα **εταιρικού δικαίου**, όπως πχ σύστασης εταιρείας, κοινοπραξίας, **ανταγωνισμού, πνευματικής ιδιοκτησίας, πτωχευτικού κώδικα, φορολογίας, εργατικού δικαίου, προστασίας καταναλωτή** (κλπ) αποτελούν το σύννηθες αντικείμενό τους.

Εκτός ενός από τα δεκατρία διεθνή γραφεία της ελληνικής δικηγορικής εταιρείας ΡΟΚΑΣ (<https://www.rokas.com/en/offices/belgrade> ή www.rokas.com) που είναι εγκατεστημένο στο Βελιγράδι, στην ίδια πόλη δραστηριοποιούνται και μερικά δικηγορικά γραφεία που συνεργάζονται με άλλες μεγάλες διεθνείς νομικές εταιρείες. Κατά καιρούς, λόγω νομικών υποθέσεων ελληνικών εταιρειών, εκτός του δικηγορικού γραφείου ΡΟΚΑΣ, τα ανωτέρω γραφεία είναι σε επαφή με το Γραφείο Οικ. και Εμπ. Υποθέσεων της Ελληνικής Πρεσβείας στο Βελιγράδι. Πρόκειται για τα δικηγορικά γραφεία Radovanović Stojanović & Partners, Spacic & Partners, JPM Jankovic Popovic & Mitic, Karanovic & Partners, Moravcevic Vojnovic & Partners, Miroslav Stojanovic (συνεργασία με Wolf Theiss), την Petrikic & Partneri AOD (συνεργασία με την CMS Reich-Rohrwig Hainz), όπως και το γραφείο ADV-Jelicic (συνεργασία με την Globalaw). Η Harrison's Solicitors είναι η μόνη αγγλική νομική εταιρεία που δραστηριοποιείται στο Βελιγράδι. Υπάρχουν ακόμα ορισμένοι ελληνόφωνες Σέρβοι δικηγόροι.

Στο πλαίσιο αυτό κρίνονται χρήσιμες οι κάτωθι ιστοσελίδες:

.Δικηγορικός Σύλλογος Σερβίας - https://aks.org.rs/sr_lat/

.Λογιστικά Γραφεία: <https://clutch.co/rs/consulting> , https://eurofast.eu/eurofast_offices/serbia/ (ελληνο-κυπριακών συμφερόντων).

II.

B. ΣΕΡΒΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

1. Βασικό πλαίσιο σερβικής αγοράς και προτιμήσεις καταναλωτών

Μερικά σημαντικά χαρακτηριστικά της σερβικής αγοράς και των εντόπιων καταναλωτών είναι τα ακόλουθα:

-Το **ποσοστό φτώχειας** φτάνει σχεδόν το 25% και το 75% ζει σε αγροτικές περιοχές. Υπάρχουν επίσης **σημαντικές οικονομικές ανισότητες** μεταξύ των καταναλωτών²⁵. Η μέση ηλικία κυμαίνεται στα 43,4 έτη²⁶ και το **κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ** σε 8.750 δολλ. ΗΠΑ²⁷, η Σερβία έχει **χαμηλό μέσο εισόδημα** και **ταχέως γηράσκοντα καταναλωτικό πληθυσμό**. Ο **δε μέσος καθαρός μηνιαίος μισθός** κυμαίνεται **μεταξύ 474 και 500 ευρώ**. Στις πόλεις, συνήθως, εργάζεται και η πλειοψηφία των γυναικών.

-Το **Βελιγράδι** από μόνο του αντιπροσωπεύει το **40% του εθνικού πλούτου**, ενώ η Νότια και Ανατολική Σερβία αποτελεί μόνο το 14%.

-Όσον αφορά τα **τρόφιμα** και γενικά τα **καταναλωτικά προϊόντα**, η **τιμή** παραμένει μακράν το πιο σημαντικό κριτήριο της πλειοψηφίας των καταναλωτών.

-Κύρια **μέσα μεταφοράς προϊόντων**: Η μεταφορά εμπορευμάτων στη Σερβία εξακολουθεί να κυριαρχείται από τις οδικές μεταφορές. Ωστόσο, κομβικής σημασίας παραμένουν το Λιμάνι του Βελιγραδίου, τα αεροδρόμια της Νις και του Βελιγραδίου.

-Το σερβικό **εργατικό δυναμικό** αποτελείται από ανθρώπους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ειδικά σε τομείς IT, όπως και γλωσσικά, αρκετά ειδικευμένους στους τομείς τους.²⁸ Ωστόσο, σαν χώρα παρουσιάζει έλλειψη μιας βιομηχανικής μέσης τάξης.

- Τον Ιανουάριο του 2021, η Σερβία διέθετε περισσότερες από **400.000 εγγεγραμμένες εταιρείες** και επιχειρηματίες, σύμφωνα με στοιχεία της Υπηρεσίας Μητρώων Επιχειρήσεων (APR). Αντίθετα 7.982 εταιρείες και 22.052 επιχειρηματίες διαγράφηκαν από το μητρώο επιχειρήσεων το 2020.

-Οι **Σέρβοι καταναλωτές** δείχνουν αυξανόμενο ενδιαφέρον για υψηλής ποιότητας τρόφιμα και φρέσκα προϊόντα. Ταυτόχρονα, τους απασχολεί η **χώρα προέλευσης** και προτιμούν μεν τα τοπικά προϊόντα, αλλά και αυτά που κατασκευάζονται στη Γερμανία ή στην ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, οι Σέρβοι τείνουν να αποφεύγουν προϊόντα που κατασκευάζονται στην Κροατία, την Κίνα και την Αλβανία²⁹.

²⁵ βλ. Human Development Paper on Income Inequality in the Republic of Serbia, UNDP, August 2018, 82 pages, rs.undp.org

²⁶ CIA - World Factbook, 2020 est

²⁷ ΔΝΤ, 2021

²⁸ <https://www.crowe.com/rs/insights/doing-business-in-serbia>

²⁹ βλ. Nordea, <https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/serbia/marketing>

- Οι **καταναλωτικές συνήθειες** στη Σερβία άλλαξαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας του **COVID-19**. Το καταναλωτικό κοινό προσανατολίστηκε προς τις **διαδικτυακές αγορές**, με τα προϊόντα γενικής υγείας και δημόσιας ασφάλειας να βρίσκονται στις βασικές προτιμήσεις των καταναλωτών. Τα έσοδα από το ηλεκτρονικό εμπόριο στη Σερβία, από 319 εκατομμύρια δολάρια το 2018 αναμένεται να φθάσουν τα 480 εκατομμύρια δολάρια έως το 2022, με εκτιμώμενο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 10,8%³⁰. Έκθεση της Euromonitor International (2021), ωστόσο, έδειξε ότι πολλοί Σέρβοι καταναλωτές αγνοούν ή δεν εμπιστεύονται το λιανικό εμπόριο μέσω κινητής τηλεφωνίας, κάτι που επιβεβαιώνεται από το χαμηλό ποσοστό των ατόμων που χρησιμοποιούν τα "smartphone" τους για αγορές.³¹

2. Ετικέτες και Απαιτήσεις Σήμανσης

Η Σερβία έχει τις απαιτήσεις σήμανσης εναρμονισμένες ως επί το πλείστον με την ΕΕ. Οι Έλληνες εξαγωγείς θα πρέπει να συμβουλευούνται σχετικά τον Σέρβο εισαγωγέα τους πριν από την αποστολή οποιουδήποτε προϊόντος προς στην τοπική αγορά.

Σε όλα τα **εισαγόμενα προϊόντα στη Σερβία υπάρχει υποχρέωση αναγραφής των ακόλουθων στοιχείων**: τίτλος του προϊόντος, πλήρης διεύθυνση του παραγωγού ή του εισαγωγέα, χώρα προέλευσης, καθαρή ποσότητα, βάρος, όγκος, συστατικά, τρόπος αποθήκευσης (μεταφορά, χρήση συντήρησης) και σχετικές προφυλάξεις για τους καταναλωτές. Τα τεχνικά περίπλοκα προϊόντα πρέπει να συνοδεύονται από οδηγίες χρήσης, τις προδιαγραφές του κατασκευαστή, έναν κατάλογο εξουσιοδοτημένων γραφείων συντήρησης, περίοδο εγγύησης και άλλα ισχύοντα δεδομένα. Όλες οι πληροφορίες πρέπει να είναι στη Σερβική γλώσσα και να συνοδεύουν κάθε προϊόν πριν από τον εκτελωνισμό. Ορισμένα βιομηχανικά προϊόντα που δεν αποτελούν τρόφιμα, θα πρέπει να έχουν επίσης προσαρτημένη την Σερβική ένδειξη συμμόρφωσης (γνωστή και ως 3A). Για προϊόντα που καλύπτονται από τις Ευρωπαϊκές οδηγίες, αυτή η ένδειξη συμμόρφωσης θα χρησιμοποιείται αντί της ευρωπαϊκής ένδειξης CE έως ότου και εφόσον η χώρα ενταχθεί στην ΕΕ.

Σύμφωνα με τον νόμο για την **προστασία του περιβάλλοντος**, η **οικολογική σήμανση** μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε καταναλωτικά αγαθά - εκτός από τρόφιμα, ποτά και φαρμακευτικά προϊόντα -. Τα προϊόντα αυτά θα πρέπει να παράγουν λιγότερη περιβαλλοντική ρύπανση κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους σε σύγκριση με άλλα παρόμοια προϊόντα ή εκείνα που λαμβάνονται από την ανακύκλωση αποβλήτων. Ο κανονισμός που διέπει τη χρήση οικολογικών ετικετών καταρτίστηκε σύμφωνα με το κοινοτικό σύστημα οικολογικού σήματος.

Ειδικοί κανονισμοί σήμανσης εφαρμόζονται στα **γεωργικά προϊόντα**. Το 2013, η Σερβία ενέκρινε τροπολογίες στον Κανονισμό για τη «Δήλωση και Σήμανση των **συσκευασμένων τροφίμων**» («Επίσημη Εφημερίδα SCG» αριθ. 4/04, 12/04 και 48/04). Το τροποποιημένο βιβλίο κανόνων ονομάζεται **Βιβλίο Κανονισμών «Δήλωση, Σήμανση και Μάρκετινγκ Τροφίμων**» («Επίσημη Εφημερίδα» αριθ. RS 85/13 και αρ. 101/13). Περιλαμβάνει μια λίστα ουσιών που μπορούν να προκαλέσουν αλλεργίες ή και δυσανεξία, χορηγεί πρόσθετες πληροφορίες για τα τρόφιμα που πρέπει να προσφέρονται σε εστιατόρια και καταστήματα τροφίμων κλπ. Σύμφωνα με αυτόν τον κανονισμό, μια ετικέτα πρέπει να υπάρχει τόσο σε προϊόντα λιανικής όσο και σε "χύμα" συσκευασμένα τρόφιμα και οφείλει να αναφέρει τα ακόλουθα: ημερομηνία λήξης, τύπο και περιεκτικότητα σε πρόσθετα τροφίμων, τύπο και περιεκτικότητα σε πρόσθετες βιταμίνες, μέταλλα και άλλα συστατικά που προστίθενται για εμπλουτισμό του προϊόντος, διατροφική αξία κλπ. Όλα τα τρόφιμα πρέπει να φέρουν την ετικέτα στη σερβική γλώσσα και πάντα με σεβασμό ως προς τις υπογεγραμμένες διεθνείς

³⁰Statista

³¹<https://www.objectif-import-export.fr/en/international-marketplaces/country/serbia/market-e-commerce>

συμφωνίες³².

3. Διαφήμιση & Προωθητικές ενέργειες

Όπως και σε πολλές άλλες χώρες, η **επιθετική προώθηση προϊόντων** και η **διαφήμιση** αποτελούν αποτελεσματικά εργαλεία στη Σερβία, ειδικά για τα καταναλωτικά αγαθά, όπου η “εικόνα” τους είναι σημαντική. Σημειωτέον ότι τα εισαγόμενα προϊόντα αντιμετωπίζουν **έντονο ανταγωνισμό** τόσο από τοπικούς όσο και από αλλοδαπούς πωλητές. Οι τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές διαφημίσεις είναι οι πιο αποτελεσματικές. Η τηλεόραση, που καλύπτει το 90% των νοικοκυριών, έχει την ευρύτερη εμβέλεια όλων των μέσων. Η Σερβία διαθέτει δύο κρατικά και τρία ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια με εθνική κάλυψη (RTS, Pink, Prva, Happy TV, RTV). Υπάρχουν, επίσης, πέντε περιφερειακά κανάλια. Ο σερβικός νόμος περιορίζει τη διαφήμιση στην κρατική τηλεόραση σε έξι λεπτά ανά ώρα. Η διαφήμιση σε ιδιόκτητους (περιφερειακούς και τοπικούς) τηλεοπτικούς σταθμούς δεν μπορεί να υπερβαίνει το 20 τοις εκατό της συνολικής διάρκειας του προγράμματος. Τα **προϊόντα που διαφημίζονται περισσότερο** είναι αυτά των τηλεπικοινωνιών, των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τα οχήματα, τα ποτά, οι εφημερίδες ή τα προϊόντα υγιεινής. Ο σερβικός νόμος απαγορεύει τη τηλεοπτική διαφήμιση καπνού και αλκοόλ. Η ψηφιακή εκτύπωση και τα εμπορικά γραφικά χρησιμοποιούνται ευρέως στη Σερβία, συμπεριλαμβανομένων διαφημιστικών πινακίδων που καλύπτουν ολόκληρη την πρόσοψη του κτιρίου.

Οι εκδηλώσεις και οι **εκθέσεις** προώθησης του εμπορίου εξακολουθούν να είναι δημοφιλείς στη Σερβία, αν και δεν διαθέτουν το επίπεδο άλλων αγορών. Η Έκθεση του Βελιγραδίου διατηρεί την παράδοσή της να διοργανώνει εκθέσεις με επίκεντρο τη βιομηχανία ή εξειδικευμένες δραστηριότητες, όπως αυτοκίνητα, κατασκευαστικά μηχανήματα, έπιπλα, μόδα, ιατρικά, φαρμακευτικά, βιβλία, τουρισμός κ.λπ. Παρόλο που είναι μικρή, η Έκθεση του Βελιγραδίου προσελκύει και ξένους εκθέτες. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτές τις εκδηλώσεις μπορούν να αναζητηθούν μέσω του αρμόδιου σερβικού εκθεσιακού φορέα (<https://sajam.rs>). Επιπλέον, η Novi Sad Fair διοργανώνει τη μεγαλύτερη εμπορική έκθεση γεωργίας στη Σερβία. Φυσικά κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, οι περισσότερες εκθεσιακές εκδηλώσεις ατόνησαν ή από τον Μάρτιο του 2020 διοργανώνονται διαδικτυακά.

Υπάρχουν πολλές εγχώριες **διαφημιστικές εταιρείες**, αλλά οι περισσότερες είναι μικρές. Περισσότερα από 10.000 διαφημιστικά πλαίσια χρησιμοποιούνται στη Σερβία. Οι τιμές διαφέρουν ανάλογα με την τοποθεσία, τη συχνότητα και την κατηγορία. Οι πινακίδες χρησιμοποιούνται συχνά για πολιτικές ή εκλογικές εκστρατείες και σημειώνουν ζήτηση σε αστικές περιοχές για καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες. Τα σημαντικότερα διαφημιστικά γραφεία είναι τα ακόλουθα: OMD Serbia, DNA Communications, Direct Media, Leo Burnett Serbia και McCann Beograd.

Εδώ και κάποια χρόνια, η διαφήμιση των προϊόντων και των υπηρεσιών μιας μικρομεσαίας ελληνικής επιχείρησης είναι δυνατή μέσω του Member2Member, έντυπο της Hellenic Business Association. Το έντυπο είναι δομημένο έτσι ώστε να δημιουργεί δυνατότητες για αλληλεπίδραση μεταξύ επιχειρήσεων τοπικών και αλλοδαπών, και το οποίο, από το 2020, κυκλοφορεί και σε διαδικτυακή μορφή.

Τέλος ο έντυπος και ηλεκτρονικός τύπος αποτελούν ένα “παραδοσιακό” διαφημιστικό εργαλείο:

Βλ. [SeeNews Serbia](#), [Blic \(in Serbian\)](#), [Glas Javnosti \(in Serbian\)](#), [Politika \(in Serbian\)](#)

³² βλ. <https://tehnis.privreda.gov.rs/en.html> και <http://www.kvalitet.co.rs/en>

[Vecernje Novosti \(in Serbian\)](#), [Nin \(in Serbian\)](#), [Vreme \(in Serbian\)](#) (κά).

4. Άδεια για εισαγωγή και χονδρική πώληση φαρμάκων, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19

Στη Δημοκρατία της Σερβίας ένα φάρμακο μπορεί να διατεθεί στην αγορά βάσει της άδειας για ιατρικά προϊόντα-LM- (dozvola za lek) που εκδίδεται από τον **Οργανισμό Φαρμάκων και Ιατρικών Αναλωσίμων** ή "Agency").

Το **αίτημα για LM** υποβάλλεται στον Οργανισμό από:

- α) παραγωγό με άδεια παρασκευής του φαρμάκου στη Σερβία,
- β) έναν αντιπρόσωπο, δηλαδή έναν εκπρόσωπο του ξένου παραγωγού, ο οποίος έχει την έδρα του στη Σερβία,
- γ) αντιπρόσωπο ανωτέρω νομικού προσώπου που δεν είναι ο παραγωγός, αλλά κάτοχος της άδειας άσκησης ιατρικής στην ΕΕ ή σε χώρες με τις ίδιες απαιτήσεις, και ο οποίος έχει την έδρα του στη Σερβία,
- δ) νομικό πρόσωπο με εγγεγραμμένη έδρα στη Σερβία στο οποίο ο προαναφερθείς παραγωγός (βλ. α) μετέφερε την LM.

Ο αιτών για LM πρέπει να διαθέτει ένα υπεύθυνο άτομο για τη "φαρμακο-επαγρύπνηση" (pharmaco-vigilance) και ένα άτομο απόφοιτο ιατρικής, οδοντιατρικής, φαρμακευτικής ή κτηνιατρικής σχολής. Επίσης, ο αιτών σύμφωνα με τα ανωτέρω σημεία (γ) και (δ), οφείλει να εκπροσωπείται στην αγορά από ένα άτομο, υπεύθυνο για τη διάθεση φαρμάκων.

Το LM μπορεί να ληφθεί με βάση:

α) **πλήρη τεκμηρίωση**: η αίτηση άδειας πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον:

- i) τα στοιχεία του φαρμάκου, του αιτούντος, του κατασκευαστή, αποδεικτικά στοιχεία ότι ο κατασκευαστής διαθέτει άδεια παρασκευής που έχει εκδοθεί από την αρμόδια Αρχή, ότι το φάρμακο διαθέτει άδεια, ή βρίσκεται στη διαδικασία απόκτησής του στη χώρα προέλευσης και το πιστοποιητικό ορθής παρασκευαστικής πρακτικής
- ii) φαρμακευτικά-χημικά-βιολογικά δεδομένα με ποσοτικά χαρακτηριστικά, αλλά και σχετικά με την ασφάλεια των φαρμάκων και του περιβάλλοντος παρασκευής τους
- iii) φαρμακολογικά-τοξικολογικά δεδομένα
- iv) κλινικά δεδομένα.

β) **στοχευμένη/εξειδικευμένη τεκμηρίωση** (σε περίπτωση γενόσημης ιατρικής, γενόσημου υβριδικού φαρμάκου, βιολογικού παρόμοιου φαρμάκου), που αποτελείται από δεδομένα του αιτούντος σχετικά με φαρμακευτικές-χημικές-βιολογικές δοκιμές ή αναφορές σε στοιχεία σχετικά με φαρμακολογικές-τοξικολογικές και κλινικές δοκιμές ενός φαρμάκου παρόμοιου με το φάρμακο για το οποίο υποβάλλεται η αίτηση.

Το LM **μπορεί να εκδοθεί υπό ειδικούς όρους εάν διαθέτει ήδη την άδεια σε χώρες της ΕΕ** (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Αξιολόγησης Φαρμάκων-ΕΟΑΦ).

- Η αρμόδια **Αρχή εκδίδει LM εντός 210 ημερών** κατόπιν αιτήματος, βάσει της γνώμης και της αξιολόγησης της τεκμηρίωσης σχετικά με την ποιότητα, την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα του φαρμάκου.

Μπορεί, επίσης, να εκδοθεί σε πιο γρήγορη διαδικασία, εντός 150 ημερών για: (ι) φάρμακο το οποίο έχει ύψιστη σημασία για την προστασία της υγείας των πολιτών, και ειδικά για τις θεραπευτικές καινοτομίες, (ιι) φάρμακο που έχει ήδη λάβει άδεια από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων - ΕΟΑΦ

- Το LM εκδίδεται για **περίοδο 5 ετών**.

- Θα μπορούσε να εκδοθεί **άδεια υπό όρους** για φάρμακα που προορίζονται για θεραπεία, πρόληψη ή διάγνωση σοβαρών και απειλητικών για τη ζωή ασθενειών, τα οποία χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, για τη θεραπεία σπάνιων ασθενειών και φαρμάκων μεγάλης σημασίας για τη δημόσια υγεία. Μια τέτοια άδεια υπό όρους μπορεί να εκδοθεί για περίοδο 12 μηνών και μπορεί να ανανεωθεί υπό όρους. Κατ' εξαίρεση, ο ανωτέρω Οργανισμός μπορεί να εκδώσει άδεια υπό ειδικές περιστάσεις (πχ. πανδημία COVID-19) για φάρμακο ειδικού ενδιαφέροντος ως προς τη δημόσια υγεία, για περίοδο 12 μηνών. Ο αιτών υποχρεούται να τηρεί τις υποχρεώσεις ασφάλειας και να ενημερωθεί ο Οργανισμός για τυχόν ανεπιθύμητες παρενέργειες κατά τη χρήση του φαρμάκου, καθώς και κατά τα ληφθέντα μέτρα ασφαλείας. Υπάρχουν, επίσης, σκευάσματα για τα οποία δεν απαιτείται να έχει εκδοθεί άδεια (μη φαρμακευτικά σκευάσματα, δραστικές ουσίες που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή φαρμάκων κ.λπ.). Για ένα φάρμακο που υπόκειται σε κλινική δοκιμή, ο κατασκευαστής οφείλει να διαθέτει άδεια παρασκευής που να έχει εκδοθεί από την αρμόδια Αρχή της χώρας του και πιστοποιητικό Ορθής Πρακτικής (πιστοποιητικό GMP).

- Το **χονδρικό εμπόριο φαρμάκων** προϋποθέτει σχετική άδεια από το Υπουργείο Υγείας με σκοπό την ικανοποίηση συγκεκριμένων απαιτήσεων, εξοπλισμού, προσωπικού κα. Η έγκριση αυτή μπορεί να εκδοθεί εντός 90 ημερών από τη στιγμή που υποβλήθηκε το αίτημα και είναι για αόριστο χρονικό διάστημα.

- Η χονδρική πώληση μπορεί να αφορά μόνο φάρμακα με άδεια, εκτός εάν ορίζεται διαφορετικά από τη νομοθεσία. Ένας κατασκευαστής μπορεί, χωρίς άδεια χονδρικής, να διανέμει φάρμακα σε: νομικά πρόσωπα που ασχολούνται με τη χονδρική διανομή φαρμάκων, φαρμακείων, υγειονομικών ή κτηνιατρικών ιδρυμάτων..

- Η εισαγωγή φαρμάκων απαιτεί εκτελωνισμό στο όνομα και για λογαριασμό του κατόχου της άδειας χονδρικής πώλησης φαρμάκων.

Ο προαναφερθείς Οργανισμός μπορεί κατ' εξαίρεση να εγκρίνει - για τη θεραπεία συγκεκριμένου ασθενούς ή ομάδας ασθενών, ή και για τη θεραπεία ζώων - την εισαγωγή φαρμάκου χωρίς LM όταν ο φορέας εκτιμά ότι δεν υπάρχει δικαιολογημένος λόγος για LM.

Τέλος, ο Οργανισμός μπορεί κατ' εξαίρεση να εγκρίνει την εισαγωγή φαρμάκου χωρίς LM, εάν προορίζεται για επιστημονική ή ιατρική έρευνα.

(περισσότερες διευκρινήσεις-βλ. Spacic & Partners- www.spacicpartners.com - και ιστοσελίδες <https://www.alims.gov.rs/eng/>

<https://www.ite.gov.rs/tekst/en/18/medicines-and-medical-devices-agency-of-serbia.php>).

5. Τομείς που παρουσιάζουν επιχειρηματικές ευκαιρίες

Όπως προαναφέρθηκε, οι κινητήριοι τομείς της σερβικής οικονομίας, όπου παρουσιάζονται επιχειρηματικές ευκαιρίες, είναι ο **κατασκευαστικός κλάδος**, η **υψηλή τεχνολογία (ICT)** και οι **agri-business**.

Στον κατασκευαστικό τομέα, εκτός από τις υποδομές της χώρας, ο οικιστικός τομέας- η "οικοδομή"- βρίσκεται σε πλήρη ανάπτυξη. Ο σερβικός τραπεζικός τομέας προβαίνει σε χορήγηση στεγαστικών δανείων προς τους μισθωτούς που έχουν σταθερό εισόδημα ενώ οι διάφοροι εργολάβοι-κατασκευαστές

τους πουλούν αντίστοιχα νέα διαμερίσματα (πχ 80 τ.μ.). Όμως, λαμβάνοντας υπόψη τις όποιες αδυναμίες του τραπεζικού συστήματος (κλπ), αρκετοί αναλυτές αναρρωτιούνται αν “ο κύκλος” αυτός οδηγήσει μετά από μερικά χρόνια σε “φούσκα”. Οι δε τιμές στις υπερπολυτελείς κατοικίες ή διαμερίσματα (πχ Waterfront) κρίνονται ως εξωπραγματικές σε σχέση με αυτές της λοιπής χώρας.

Όσον αφορά τους τομείς που παρουσιάζουν επιχειρηματικές ευκαιρίες, αναφέρουμε εν συντομία τα ακόλουθα:

-Η νομοθεσία της τελευταίας διετίας για τις **υπηρεσίες κοινής ωφέλειας**, αναμένεται να προσελκύσει ιδιωτικές επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα **μέσω ΣΔΙΤ**, καθώς στους κλάδους **λυμάτων, αποχέτευσης, ύδρευσης και διαχείρισης αποβλήτων**. Επίσης, το Υπουργείο Οικονομίας ανακοίνωσε τις δημόσιες προσκλήσεις για τρία προγράμματα υποστήριξης σε πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, για τα οποία έχουν διατεθεί συνολικά 450 εκατ. RSD. Εκτός αυτών, επιχειρηματικές ευκαιρίες εντοπίζονται και στους ακόλουθους κλάδους:

-**“Agri-Business”**: Η σερβική γεωργία συμβάλει στην ανάπτυξη αγροτικών περιοχών και απασχολεί το 21% του εργατικού δυναμικού της χώρας. Τα **κύρια εισαγόμενα στη Σερβία προϊόντα** περιλαμβάνουν καφέ, καπνά, σόγια, μπανάνες, λαχανικά και ψάρια. Τα **“αδύνατα σημεία” της σερβικής γεωργίας**, μεταξύ άλλων, αφορούν τα χαμηλά εισοδήματα, τα πρότυπα που μερικές φορές αποκλίνουν από τους διεθνείς κανόνες, ζητήματα υποδομής και την παρουσία μονοπωλίων στην αλυσίδα παραγωγής και λιανικής.

-Χαρακτηριστικό παράδειγμα επενδυτικών ευκαιριών είναι το ακόλουθο: Ένα από τα κύρια προϊόντα που παράγει η χώρα είναι τα κεράσια. Κατά την επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Γεωργίας στο Βελιγράδι (5.4.2021), εκδηλώθηκε ενδιαφέρον της σερβικής κυβέρνησης προς την ελληνική εταιρεία “Agrifreda”, η οποία εδρεύει στην Πέλλα και δραστηριοποιείται στην παραγωγή και επεξεργασία **κερασιών**, για εξαγορά της σερβικής “Vocar”, επίσης παραγωγού κερασιών, στην περιοχή της Megošina. Σύμφωνα με τον Σέρβο Υπουργό, η πάλαι ποτέ ηγετική και εξαγωγική επιχείρηση, χρήζει αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού των υποδομών της, ιδιαίτερα στους τομείς της επεξεργασίας και ψυχρής συντήρησης. Η επένδυση ανέρχεται περίπου στα 10 εκατ. Ευρώ και η σερβική κυβέρνηση θα μπορούσε να επιδοτήσει περίπου το 30 με 40 % της συνολικής επένδυσης.

-**Ιατρικές συσκευές**: Ο εκσυγχρονισμός του τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, δημιουργεί ζήτηση για προηγμένα **ιατροτεχνολογικά προϊόντα και εξοπλισμό**. Καθώς οι Σέρβοι αναζητούν όλο και περισσότερες σύγχρονες ιατρικές υπηρεσίες, η ζήτηση για **ιατρικά αναλώσιμα και φαρμακευτικά προϊόντα** θα αυξηθεί τα επόμενα χρόνια. Η οδοντιατρική, επίσης, αποτελεί έναν άλλο, επίσης, τομέα που προσφέρει δυνατότητες για εξαγωγές **οδοντιατρικών προμηθειών και εξοπλισμού**.

-**Τηλεπικοινωνίες**: Ο τομέας των τηλεπικοινωνιών αντιπροσωπεύει το 6% του ΑΕΠ της χώρας. Η Σερβία προσπαθεί να καταστήσει τον τομέα των τηλεπικοινωνιών ανταγωνιστικό και να προσελκύσει ξένους επενδυτές ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα των υπηρεσιών αυτών. Ο τομέας των τηλεπικοινωνιών προσφέρει **ευκαιρίες στον τεχνολογικό εξοπλισμό** και στις υπηρεσίες, μέσω της επέκτασης των **νυν κινητών και ευρυζωνικών δικτύων**. Παράλληλα, περαιτέρω ευκαιρίες παρουσιάζονται στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, καθώς σύμφωνα με την Περιφερειακή Συμφωνία Περιοχής, από 1/7/2021 στα δυτικά Βαλκάνια δεν ισχύουν χρεώσεις περιαγωγής για τις κλήσεις κινητής τηλεφωνίας μεταξύ Σερβίας και χωρών της ΕΕ.

-**Εξοπλισμός παραγωγής και μεταφοράς ενέργειας**: Σημαντικές επενδύσεις στην παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας, τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα,

αντιπροσωπεύουν ευκαιρίες στις εξαγωγές ανάλογων υπηρεσιών, **εξοπλισμού και υλικών** απαραίτητων για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό του τομέα. Οι προγραμματισμένες σερβικές επενδύσεις σε **“πηγές νέας γενιάς”** είναι ένας άλλος τομέας που οι διεθνείς εταιρείες λαμβάνουν υπόψη. Η **τεχνολογία ενεργειακής απόδοσης** μπορεί, επίσης, να προσφέρει ευκαιρίες στους Έλληνες εξαγωγείς.

-Έργα για τον **εκσυγχρονισμό συστημάτων θέρμανσης μεγάλων αστικών περιοχών** σε όλη τη Σερβία θα μπορούσαν να είναι ελκυστικά για ελληνικές εταιρείες. Μέσω του πρόσφατου ενεργειακού νομοθετικού πλαισίου, υπάρχουν δυνατότητες για την ανάπτυξη έργων **ανανεώσιμων πηγών ενέργειας**. Η δε EBRD (ΕΤΑΑ) εξετάζει σχέδιο δανειοδότησης για τη κατασκευή ενός πρώτου έργου, μεγάλης κλίμακας **αιολικής ενέργειας** στη Σερβία.

-Εκσυγχρονισμός σιδηροδρομικού, οδικού δικτύου και υποδομών:

Συνολικά, 17,6 δισεκατομμύρια RSD έχουν διατεθεί από τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Οικονομίας το 2021, κυρίως για μεγάλες επενδύσεις, ανάπτυξη επιχειρηματικότητας και βελτίωση της επιχειρηματικής υποδομής. Ως προς την τελευταία κατεύθυνση, κατά τα επόμενα 3-6 χρόνια, τα περισσότερα έργα θα αφορούν έργα **σιδηροδρομικών δικτύων, βιολογικού καθαρισμού** και αναμένεται η προκήρυξη της κατασκευής του τμήματος του **αυτοκινητοδρόμου** μεταξύ Νις και των συνόρων με Κόσσοβο, ήτοι το τμήμα Megasina-Beloljin (βλ. Παραρτήματα 1 και 2). Παράλληλα, οι διαδικασίες προχωρούν για την επίτευξη του «σχεδίου Σερβία 2025», που προβλέπει την κατασκευή 29 εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων και 11 δημοτικών εγκαταστάσεων επεξεργασίας αποβλήτων. Το σχέδιο αυτό έχει εξασφαλίσει τη στήριξη της Τράπεζας Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης, με χρηματοδότηση ύψους 500 εκατομμυρίων ευρώ, ενώ αναζητείται, εκτός από τεχνολογία, περαιτέρω διεθνής χρηματοδότηση.

Πλην των κύριων οργανισμών χρηματοδότησης (πχ EU, EIB EBRD, World Bank, UNDP κλπ), χρήσιμες πληροφορίες για τα υπό κατασκευή έργα μπορούν να αντληθούν μέσω: (1) του Συμβουλίου της Αναπτυξιακής Τράπεζας της Ευρώπης (CEB-<https://coebank.org/en>), κυρίως για οικοδομικά έργα σε **νοσοκομεία, δικαστικά μέγαρα, φυλακές** κτλ, καθώς και

(2) από την Γερμανική Τράπεζα Εξωτερικής Βοήθειας KfW (<https://germancooperation.rs/kfw>) που χρηματοδοτεί έργα υποδομών κυρίως σε **κλάδους ενέργειας και περιβάλλοντος**.

Τέλος, καθημερινή ενημέρωση για πολυάριθμες προκηρύξεις διαγωνισμών και έργων μπορούν να αναζητηθούν στην συνδρομητική ιστοσελίδα : <https://www.ekapija.com/en/tender>

Οι γνωστές ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες και γραφεία μελετών απευθύνονται πρωταρχικά στις ιστοσελίδες αυτών των οργανισμών. Συχνά δε αναλαμβάνουν τέτοιου είδους μελέτες ή έργα, σε συνεργασία με βαλκανικές ή άλλες κατασκευαστικές εταιρείες ή γραφεία μελετών από τον διεθνή χώρο.

Όπως προαναφέρθηκε, κατά την πρόσφατη, ιστορική, ελληνική οικονομική κρίση, ιδίως μετά την απόφαση της “Τρόικα” των δανειστών της Ελλάδος για αναγκαστική αποχώρηση των ελλ. τραπεζών (εκτός της EUROBANK) από την Σερβία (και από άλλες χώρες), η **εικόνα της Ελλάδας** στον επιχειρηματικό τομέα υποχώρησε κατά την τελευταία δεκαετία (βλ. Κεφάλαιο 7-Ενότητα Β). Όμως στον **κατασκευαστικό τομέα**, η **Ελλάδα** διατηρεί ακόμα θετικό “brand name” στην αγορά της Σερβίας και οι κατασκευαστικές της εταιρείες είναι σε θέση να προσφέρουν τεχνογνωσία για μεγάλα έργα (κυρίως **ως ανάδοχοι**).

Θυγατρικές ελληνικών ομίλων ανέλαβαν σημαντικά έργα (βλ. Παράρτημα 1). Η **Terna S.A**, εκτελεί έργα στο αεροδρόμιο Nikola Tesla του Βελιγραδίου, κατασκευής νέων εγκαταστάσεων επιβατικών τερματικών και ανακαίνισης υφιστάμενων τερματικών σταθμών. Το δε οδικό τμήμα Demir Karija-Smoknica του σημαντικού “Διαδρόμου 10”, ένα έργο μήκους 28,2 χλμ και συνολικού προϋπολογισμού περίπου 230 εκατ. ευρώ, ολοκληρώθηκε από την θυγατρική εταιρεία **AKTOR ATE**

OGRANAK. Δυστυχώς η επιτυχής ολοκλήρωση του έργου αυτού, επισκιάστηκε από τις οικονομικές απαιτήσεις Σέρβων υπεργολάβων ή προμηθευτών έναντι της ελληνικής εταιρείας, αλλά και αντίστοιχες απαιτήσεις του AKTOR ATE OGRANAK έναντι της κρατικής σερβικής εταιρείας "Koridori Serbia" (κύριος του έργου). Τα σερβικά ΜΜΕ, το έτος 2019, πρόβαλαν μια αρνητική εικόνα του AKTOR ATE OGRANAK (και ενίοτε γενικότερα των "Ελληνικών εταιρειών"), με ανάλογες αυστηρές δηλώσεις της αρμόδιας υπουργού κας Ζ. Μιχαήλοβιτς.

Επιχειρηματικές ευκαιρίες υπάρχουν και σε άλλους τομείς όπως στη τεχνολογία για τα **τυχερά παίγνια, τα οπτικοακουστικά έργα, στους τομείς των καλλυντικών, της πληροφορικής**³³, της **διαχείρισης αποβλήτων, ΑΠΕ** κτλ.

-Ευκαιρίες Franchising: Επαγγελματικές ευκαιρίες ανοίγονται και στον τομέα του franchising, καθώς δεν είναι λίγες οι εταιρείες που ενδιαφέρονται να δημιουργήσουν υποκαταστήματα στη Σερβία, όπως πχ οι Cartridge World, Tasty Donuts and Coffee και άλλες.³⁴

6. Εμπόδια και προβλήματα ελληνικών (κά) εταιρειών στην αγορά της Σερβίας.

Η Σερβική αγορά προσφέρει μεν επιχειρηματικές ευκαιρίες, αλλά παρουσιάζει δε και εμπόδια ή διάφορα προβλήματα. Η χώρα φέρει ακόμη κάποια **χαρακτηριστικά των πρώην σοσιαλιστικών καθεστώτων** που προσπαθούν να προσαρμοστούν στην ελεύθερη οικονομία. Η γραφειοκρατία, τα εγχώρια ολιγοπωλιακά επιχειρηματικά συμφέροντα, η εμβρυακή λειτουργία των κανόνων ανταγωνισμού (κλπ), αποτελούν μερικά από αυτά. Παρατηρείται πολύ σημαντική **διαφορά μεταξύ του πρόσφατα υιοθετημένου, νομοθετικού πλαισίου (πχ προέλευσης Ε.Ε.) και της εφαρμογής του.** Στο πλαίσιο αυτό, ενίοτε το νεο-εισηγμένο νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο φαντάζει σαν εξαιρετικά θεωρητικό.

Πιο συγκεκριμένα, τα **προβλήματα των ελληνικών επιχειρήσεων στη Σερβία** και όχι μόνο, σύμφωνα με τον Σύνδεσμο Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας (**HBA-www.hba.rs**)³⁵, είναι συνοπτικά τα εξής:

-ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - Μη ξεκάθαροι όροι του μισθοδοτικού κανονισμού

Ο υπολογισμός των εργατικών αποδοχών σύμφωνα με το εργατικό δίκαιο της Σερβίας είναι εξαιρετικά περίπλοκος και ρυθμίζεται από επιτακτικούς κανονισμούς. Οι διεθνείς εταιρείες που λειτουργούν στη Σερβία δεν είναι σε θέση να υπολογίσουν τον μισθό του εργαζομένου με τον ίδιο τρόπο όπως σε άλλες χώρες, μιας και η δομή αυτού διαφοροποιείται στις περιπτώσεις απουσίας του εργαζομένου σε περίοδο ασθένειας, σε εθνικές αργίες, σε ετήσιες άδειες, σε άδειες μετ 'αποδοχών κ.λπ. Άμεση συνέπεια είναι η αδυναμία προγραμματισμού του προϋπολογισμού της εταιρείας.

-ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ - Χρονοβόρα διαδικασία χορήγησης άδειας εργασίας αλλοδαπού

Παρά τα οφέλη που προκύπτουν από τις τελευταίες τροποποιήσεις του Νόμου περί απασχόλησης αλλοδαπών και του Νόμου περί αλλοδαπών στη Σερβία, εξακολουθούν να προβληματίζουν ορισμένες διατάξεις αυτών που προβλέπουν ότι η άδεια εργασίας μπορεί να εκδοθεί βάσει της προσωρινής άδειας διαμονής του αλλοδαπού εργαζομένου. Στη Σερβία η λήψη προσωρινής άδειας διαμονής αποτελεί μια αρκετά δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία. Οι νέοι κανονισμοί που εγκρίθηκαν από την κυβέρνηση της χώρας τον Αύγουστο του 2018, περιπλέκουν περαιτέρω τη διαδικασία για την

³³ Για περισσότερες πληροφορίες: <https://www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/infofile/72761>

³⁴ <https://www.franchiseeurope.com/european-franchises/serbia/512/>

απόκτηση άδειας εργασίας, διότι όλα τα έγγραφα θα πρέπει να υποβάλλονται σε πρωτότυπο ή επικυρωμένο αντίγραφο.

-ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ - Χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες επιχειρηματικών αντιπαραθέσεων

Τα έγγραφα των δικαστικών υποθέσεων θα πρέπει να είναι προσβάσιμα από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και οι ακροάσεις να πραγματοποιούνται ανά μικρότερες χρονικές περιόδους. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι οι Σέρβοι δικαστές είτε δεν τηρούν το καθιερωμένο χρονοδιάγραμμα των ακροάσεων, είτε αφιερώνουν άσκοπα μεγάλο χρονικό διάστημα (δύο ή και περισσότερων ετών), γεγονός που συμβάλλει στην καθυστέρηση της περάτωσης των δικαστικών διαδικασιών.

-ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ - Μειωμένη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω σιδηροδρομικών γραμμών και μικρός αριθμός αδειών εισαγωγής προϊόντων από Ελλάδα

Ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού τομέα στη Σερβία αποτελεί πολύ σημαντικό ζήτημα για τις εμπορευματικές της σχέσεις με Ελλάδα. Μεγάλος αριθμός σιδηροδρομικών γραμμών δεν χρησιμοποιείται, ενώ παράλληλα οι ταχύτητες μεταφοράς των εμπορευμάτων είναι χαμηλές.

Ένα ακόμη πρόβλημα στον τομέα των μεταφορών, αφορά το οδικό κομμάτι και συγκεκριμένα τις άδειες εισαγωγής προϊόντων από την Ελλάδα. Στη Σερβία υπάρχει **όριο έκδοσης ετήσιων αδειών για την εισαγωγή προϊόντων**, το οποίο έως περίπου το Νοέμβριο μήνα κάθε χρόνου, εξαντλείται, με αποτέλεσμα στο τέλος του έτους και αρχές του νέου, οι εταιρείες να αδυνατούν να εισάγουν προϊόντα από την Ελλάδα.

-ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ - Περαιτέρω απλούστευση της καταχώρησης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας

Παρόλο που η διαδικασία απόκτησης άδειας οικοδόμησης στη Σερβία έχει απλουστευτεί, οι αρμόδιες αρχές της χώρας θα πρέπει να εκδίδουν άδειες με το κατάλληλο περιεχόμενο, που σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς, θα επιτρέπουν στον επενδυτή την καταχώρηση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας του για τις νεόδμητες εγκαταστάσεις, χωρίς να τον εκθέτουν σε πρόσθετες απώλειες χρόνου και σπατάλη κεφαλαίων για την απόκτηση επί πλέον ειδικών εγγράφων.

-ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ - Αδιαφανείς διαδικασίες ως προς την επιλογή του αναδόχου για τα υπό σχεδιασμό κρατικά έργα και μη εφαρμογή του Κανονισμού της ΕΕ περί προμηθειών.

Παρά την έγκριση νέων νομοθετικών διατάξεων³⁶ που συμβαδίζουν με τους Κανονισμούς της ΕΕ, στη χώρα δε σημειώθηκαν σημαντικές βελτιώσεις όσον αφορά την καταπολέμηση της **διαφθοράς** στις δημόσιες συμβάσεις και την επιβολή κυρώσεων για σχετικά αδικήματα. Η Σερβία έχει εφαρμόσει την πλειοψηφία των συστάσεων της Ομάδας Κρατών κατά της Διαφθοράς (GRECO), πχ μεταξύ βουλευτών, δικαστών και εισαγγελέων. Όμως η κατάσταση στη χώρα παραμένει ανησυχητική για αρκετούς διεθνείς παρατηρητές ενώ και οι εν εξελίξει συνταγματικές μεταρρυθμίσεις αναμένεται να έχουν αντίκτυπο σε αρκετές από τις ανωτέρω συστάσεις. Το πεδίο ελέγχου της εφαρμογής των συμβάσεων φαίνεται να παραμελείται. Μεγάλες ελληνικές εταιρείες στη Σερβία αντιμετωπίζουν, ακόμη, το **πρόβλημα της «ασυνήθιστα χαμηλής τιμής»** στις δημόσιες συμβάσεις της χώρας. Όταν υποψιάζονται ότι η σύμβαση έχει ανατεθεί σε μία προσφορά με ασυνήθιστα χαμηλή τιμή, έχουν τη δυνατότητα να το καταγγείλουν στην Επιτροπή Προστασίας Δικαιωμάτων, αλλά αυτή μέχρι σήμερα

³⁶ Οι νέες διατάξεις εφαρμόζονται από 1/7/2020 και αφορούν την υποβολή αιτήσεων ηλεκτρονικά, την αύξηση του κατώτατου ορίου για την εφαρμογή του νόμου περί δημοσίων συμβάσεων στα 500.000 RSD-δηνάρια, την μεταβολή των κριτηρίων για την επιλογή του υποβάλλοντος προσφορά, αλλά και τροποποιήσεις στις ίδιες τις δημόσιες συμβάσεις και, τέλος, την κατάργηση των περιορισμών για την πρόσληψη υπεργολάβων. Για περισσότερες πληροφορίες, βλέπε <https://www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/infofile/75694>

έχει απορρίψει τέτοιου είδους αιτήματα.

-ΕΜΠΟΡΙΟ - Ασάφειες στις νομικές υποχρεώσεις των εμπόρων

Οι ασάφειες αναφορικά με την εισαγωγή προϊόντων και οι μη πλήρως καθορισμένες νομικές υποχρεώσεις που πρέπει να πληροί ένα κατάστημα λιανικής πώλησης στη Σερβία, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες της μη εύρυθμης λειτουργίας του εμπορίου στη Σερβία. Για ορισμένα έγγραφα που πρέπει να υποβάλλονται κατά την εισαγωγή ελληνικών προϊόντων στη Σερβία, η νομοθεσία είναι αμφιλεγόμενη, με αποτέλεσμα οι εισαγωγείς να βασίζονται σε γενικές οδηγίες που δημοσιεύονται στους δικτυακούς τόπους των αρμόδιων σερβικών αρχών. Επίσης, κατά την εισαγωγή υπάρχει και το πρόβλημα της αιτιολόγησης του αριθμού ληφθέντων δειγμάτων. Τέλος, έχει παρατηρηθεί ότι λόγω μη ύπαρξης συγκεκριμένης ερμηνείας της ρύθμισης που αφορά τις νομικές υποχρεώσεις των εμπόρων, σε διάφορες περιοχές της Σερβίας οι υπηρεσίες επιθεώρησης εφαρμόζουν διαφορετικά κριτήρια για τον έλεγχο και την επιβολή κυρώσεων.

-ΤΕΛΩΝΕΙΑ & ΕΚΤΕΛΩΝΙΣΜΟΣ - Καθυστερήσεις λόγω συνοριακών ελέγχων, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται επιπρόσθετα κόστη και δυσκολίες κατά την εισαγωγή προϊόντων στη Σερβία, επηρεάζουν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα αυτών.

Κατά τη διαδικασία του εκτελωνισμού στη Σερβία αντιμετωπίζονται τεχνικά εμπόδια ενώ αυτή διαφοροποιείται από τελωνείο σε τελωνείο. Συχνά προβλήματα αποτελούν, για παράδειγμα, η σερβική απαίτηση, αναφορικά με το εμπορικό έγγραφο, να φέρει τη σφραγίδα του Έλληνα πωλητή (παρόλο που διεθνώς η ύπαρξη σφραγίδας δεν αποτελεί προϋπόθεση), η απαίτηση γραπτής σύμβασης ακόμη και αν αυτή δεν είναι υποχρεωτική και τέλος, η προσκόμιση τιμολογίου σε πρότυπη γραπτή και όχι ηλεκτρονική μορφή.

Επιπλέον, οι έλεγχοι ποιότητας είναι τακτικοί και εφαρμόζονται σε κάθε εισαγωγή, επιβραδύνοντας άσκοπα τη διαδικασία του εκτελωνισμού για τα συχνά εισαγόμενα εμπορεύματα που έχουν επιθεωρηθεί από ελληνικά διαπιστευμένα εργαστήρια.

Η απλοποίηση των τελωνειακών διαδικασιών θα επηρέαζε κατά το μέγιστο την επιχειρηματική δραστηριότητα των υφιστάμενων και μελλοντικών ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα.

Επίσης, θα ήταν χρήσιμο να εξεταστεί η δυνατότητα μείωσης ή ακόμη και κατάργησης των εισαγωγικών δασμών στις βιομηχανικές πρώτες ύλες. Κάτι που αναμένεται να συμβεί, εφόσον και όταν, η Σερβία ενταχτεί στην ΕΕ.

-ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ

Βάσει των σχετικών διατάξεων του σερβικού Νόμου περί κεντρικού μητρώου πραγματικών ιδιοκτητών, όπως προαναφέρθηκε, η εγγραφή των στοιχείων των ιδιοκτητών μίας νεοϊδρυθείσας εταιρείας στο Κεντρικό Μητρώο, απαιτείται να πραγματοποιείται με τη χρήση πιστοποιημένου πιστοποιητικού ηλεκτρονικής υπογραφής του προσώπου που είναι εξουσιοδοτημένο να εκπροσωπεί την εν λόγω εταιρεία, το αργότερο εντός 15 ημερών από την ίδρυση της εταιρείας. Εάν το πρόσωπο που είναι εξουσιοδοτημένο να εκπροσωπεί την εταιρεία είναι Έλληνας πολίτης που δεν κατοικεί στο έδαφος της Σερβίας, απαιτείται η άφιξή του στη χώρα ώστε να ολοκληρωθεί η προαναφερόμενη διαδικασία.

-ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ - Απαρχαιωμένο γραφειοκρατικό σύστημα

Στη Σερβία υπάρχει μεγάλο πρόβλημα με τη γραφειοκρατία, η οποία οδηγεί σε δυσλειτουργική

διοίκηση και “αργό” φορολογικό σύστημα. Καίριο ρόλο σε αυτό θα αποτελούσε η απλοποίηση, όπως και ψηφιοποίηση της διαδικασίας φορολογικής συμμόρφωσης, αλλά και η ενίσχυση της φορολογικής εκπαίδευσης.

Εκτός των ανωτέρω εμποδίων υπάρχουν και άλλα προβλήματα που συναντούν οι Ελληνικές και άλλες ξένες εταιρείες στη Σερβία, όπως το θέμα κατοχύρωσης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ως προς τη **χρήση γης**, ο **αθέμιτος ανταγωνισμός** κλπ. Ένα από τα σημαντικότερα όλων που παραμένει ως ζητούμενο, αποτελεί η ίση μεταχείριση των υποψηφίων κατά τη διαδικασία συμμετοχής και επιλογής του “μειοδότη” σε **δημόσιους ή και ιδιωτικούς διαγωνισμούς**.

-Όσον αφορά το **έτος 2020**, ελληνικές εταιρείες, μεταξύ άλλων, αντιμετώπισαν τα κάτωθι **ιδιάζοντα προβλήματα** στη σερβική αγορά:

. Οι εισαγωγείς οίνων στη Σερβία, προελεύσεως Κ-Μ της ΕΕ (πχ η ελληνικών συμφερόντων αλυσίδα Super Vero), αντιμετώπισαν σοβαρό πρόβλημα. Η αντίστοιχη ποσόστωση εισαγωγών οίνου προέλευσης Κ-Μ της Ε.Ε. εξαντλήθηκε από τον Ιούλιο 2020, λόγω “μαζικής” εισαγωγής οίνου από έναν και μόνο, μεγάλο εισαγωγέα (Lidl). Μετά από ενέργειες του Γραφείου Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, σε συνεργασία με αντίστοιχα Γραφεία μερικών άλλων Κ-Μ, της Αντιπροσωπείας της Ε.Ε. στο Βελιγράδι, αλλά κυρίως των αρμόδιων σερβικών υπηρεσιών προστασίας του Ανταγωνισμού, δόθηκε μόνιμη λύση στο θέμα αυτό. Η σερβική Κυβέρνηση εξέδωσε απόφαση με την οποία καθορίζει την κατανομή των ποσοστώσεων για την εισαγωγή 2,5 εκατομμυρίων λίτρων οίνου προελεύσεως ΕΕ, σε προτιμησιακή τιμή (μηδενικός εισαγωγικός δασμός). Η νέα μέθοδος βασίζεται στη χρονολογική σειρά των τελωνειακών διασαφήσεων (“first come first served”), καθώς και στην υιοθέτηση ποσοτικής οροφής (plafond).

-Θυγατρική εταιρία μεγάλου ελληνικού ομίλου που έχει προβεί σε επενδύσεις στη Σερβία και προβαίνει σε εξαγωγές από την χώρα αυτή, αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω μη ανανέωσης της ετήσιας άδειας εξαγωγών από το Δεκέμβριο του 2020. Το πρόβλημα αυτό είχε πρωτο-εμφανιστεί και κατά τα έτη 2017-2018. Επίσης, ή ίδια εταιρεία, υφίσταται έμμεσο εξαναγκασμό της να εκκενώσει σε μικρό χρονικό διάστημα τους αποθηκευτικούς της χώρους στο λιμάνι του Βελιγραδίου, παρότι απαιτείται χρονική περίοδος τουλάχιστον 6 μηνών για τις διαδικασίες αυτές.

Στο πλαίσιο αυτό οι μη αμελητέου μεγέθους Ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να ακολουθούν το παράδειγμα πολλών άλλων επώνυμων ευρωπαϊκών, αμερικανικών ή ασιατικών εταιρειών, αναπτύσσοντας τις δημόσιες σχέσεις τους με τα εντόπια κέντρα αποφάσεων και όχι να επαφίενται αποκλειστικά και μόνο στην υποστήριξη της Πρεσβείας και του Γραφείου Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων της (ή Γραφείο ΟΕΥ). Η εκ των υστέρων ανωτέρω βοήθεια ενδέχεται να είναι χρήσιμη και συχνά έχει αποφέρει θετικά αποτελέσματα στην επίλυση κάποιων προβλημάτων. Όμως η **ανάπτυξη σχέσεων μιας εταιρείας με δραστήριους επιχειρηματικούς φορείς επιρροής**, της επιτρέπει να συνδιαμορφώνει τις εισηγήσεις για τα κατά καιρούς υπό επεξεργασία κλαδικά νομοθετικά, κανονιστικά πλαίσια και να λαμβάνεται σοβαρότερα υπόψη ως προς την επίλυση προβλημάτων ή την επιλογή υποψηφίων σε μειοδοτικούς διαγωνισμούς κλπ. Συνεπώς θεωρούμε χρήσιμη την ανάλογη δραστηριοποίηση ελληνικών εταιρειών στη Σερβία μέσω του Συνδέσμου Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας (**HBA-**) ή του Ελληνο-Σερβικού Επιμελητηρίου Β.Ελλάδος-ΕΣΕ, με σημαντικούς φορείς επιρροής, όπως το Συμβούλιο Ξένων Επενδυτών (**FIC-www.fic.org.rs**). Το τελευταίο, σε συνεργασία με την Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Σερβία (www.europra.rs), κάθε χρόνο, υποβάλλει επεξεργασμένες προτάσεις προς την Σερβική Κυβέρνηση (advocacy) σχετικά με την βελτίωση του

επιχειρηματικού περιβάλλοντος, το νομοθετικό πλαίσιο, την φορολογία και την επίλυση σημαντικών ομαδικών προβλημάτων ή εμποδίων που συναντούν ανά παραγωγικό κλάδο διάφορες ξένες εταιρείες στην Σερβική αγορά. Το FIC δεν αναφέρει το όποιο πρόβλημα μιας συγκεκριμένης εταιρείας, αλλά συγκεντρώνει παρόμοιες περιπτώσεις και άλλων επιχειρήσεων του ιδίου τομέα, τις επεξεργάζεται ως ένα κλαδικό πρόβλημα και χωρίς να αναφέρει ονομαστικά τις θιγόμενες εταιρείες, συχνά μαζί με την Αντιπροσωπεία της ΕΕ στο Βελιγράδι, υποβάλλει τις προτάσεις του στην σερβική κυβέρνηση ως προς την επίλυση του κλαδικού θέματος. Η διαδικασία αυτή είναι πιο αποτελεσματική από την προώθηση προς επίλυση του προβλήματος μια μόνο εταιρείας. Στο πλαίσιο αυτό, περιττεύει να τονιστεί η ανάγκη μιας συχνότερης συνεργασίας των ΗΒΑ, ΕΣΕ, ελληνικών εταιρειών και Γραφείου ΟΕΥ-Πρεσβείας της Ελλάδος στη Σερβία, με το FIC (κά) και την Αντιπροσωπεία της Ε.Ε. στο Βελιγράδι, σε μια προσπάθεια προσέγγισης και επιρροής των σερβικών κέντρων αποφάσεων (lobbying). Πρακτική που ακολουθείται και από διάφορα άλλα “μεικτά” επιμελητήρια στη Σερβία. Εξυπακούεται ότι όσες ελληνικών συμφερόντων εταιρείες είναι ήδη μέλη του FIC ή άλλων σημαντικών “εργαλείων πίεσης” (πχ Σερβο Αμερικανικού ή Σερβο-Γερμανικού κλπ επιμελητηρίων), θα πρέπει να αποτελούν **ενεργά μέλη** τους (πχ συμμετοχή σε κλαδικές επιτροπές τους, συχνό networking κλπ) και όχι αδρανή (δηλ. καταβάλλοντας απλά και μόνο την συνδρομή τους).

Το Γραφείο ΟΕΥ Βελιγραδίου, θεωρεί ότι οι ανωτέρω συνέργειες μεταξύ ΗΒΑ, ΕΣΕ με ΗΒΑ κλπ, ίσως μελλοντικά, ωθούσε περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις να καταστούν, μέλη των ΗΒΑ ή ΕΣΕ. Επί πλέον, θα έπρεπε ενδεχομένως να εξεταστεί το ενδεχόμενο, ελληνικά στελέχη ξένων εταιρειών, διεθνών οργανισμών (κλπ), να μπορούσαν να ενταχθούν σε αυτές τις δύο επιχειρηματικές ενώσεις, μετά από ανάλογη τροποποίηση του Καταστατικού τους. Μια περαιτέρω ενδυνάμωση τους, κατά πάσα πιθανότητα, θα διευκόλυνε τον ρόλο επιρροής τους προς τα σερβικά κέντρα επεξεργασίας ή εφαρμογής οικονομικών και επιχειρηματικών πολιτικών και τελικά, στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των εμποδίων των ελληνικών επιχειρήσεων στην σερβική αγορά.

Τέλος, ως φυσική επίπτωση των ανωτέρω, η προενταξιακή στην ΕΕ διαδικασία της χώρας κινείται με αργούς ρυθμούς. Εκτός των προαναφερθεισών εμπορικο-οικονομικών εμποδίων, μέρος της ευθύνης αποδίδεται από την Ε.Ε. και σε άλλα θέματα όπως, στην γενικότερη λειτουργία των θεσμών και του κράτους δικαίου, στη μόλυνση του περιβάλλοντος όπου η Σερβία παραμένει μια από τις περισσότερο μολυσμένες χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο κλπ.

-ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΧΩΡΑΣ (country risk)

Η Σερβία αξιολογείται από τον γαλλικό οργανισμό εκτίμησης πιστωτικών κινδύνων ασφάλισης εξαγωγικών πιστώσεων, Coface, ως χώρα επιπέδου κινδύνου Β-, ενώ για το επιχειρηματικό της περιβάλλον κατατάσσεται στο επίπεδο κινδύνου Α4-. Άλλοι συναφείς οργανισμοί κατατάσσουν την Σερβία, λίγο πολύ, σε ανάλογη κατηγορία κινδύνου χώρας.

Όσον αφορά το περασμένο έτος, η Coface υπογράμμισε τα μεγάλα ποσοστά διαφθοράς της χώρας (91^η ανάμεσα σε 180 άλλες χώρες κατά το 2020). Η διαφθορά στη Σερβία είναι παρούσα σε όλα τα επίπεδα ενώ η μάχη για την καταπολέμησή της μέχρι στιγμής δεν απέφερε αξιόλογα αποτελέσματα, παρά τις εκτεταμένες ομάδες ελέγχου που συστάθηκαν επί αυτού του σκοπού.

Η κριτική των Διεθνών οικονομικών Οργανισμών υπογραμμίζει, επίσης, τις ανεπάρκειες στο κράτος δικαίου. Το 2020, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕCHR) είχε λάβει 1.800 νέες αιτήσεις για παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη Σερβία.³⁷ Τέλος, ενίοτε προκαλούνται μερικές

³⁷ “Diplomacy & commerce”, Μάιος 2021, τεύχος 63, σελ50-51

κοινωνικές αναταραχές εξαιτίας πτώσης του επιπέδου ζωής, υψηλών επιπέδων ανεργίας και λοιπών τοπικών ζητημάτων.³⁸

Ιδιαίτερα όσον αφορά τις επιχειρήσεις παρατηρούνται αδυναμίες στον ελεύθερο ανταγωνισμό, στη διαδικασία δημοσίων διαγωνισμών κλπ. Η χώρα παρουσιάζει μια μέτρια εικόνα αναφορικά με την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα (70/141), τον παγκόσμιο δείκτη ελεύθερων συναλλαγών (64/136), την οικονομική ελευθερία (69/179), την διεθνή υλικοτεχνική (logistics) απόδοση εφοδιαστικών αλυσίδων (65/160), την διαδικτυακή ετοιμότητα (75/139) και τον ανοιχτό προϋπολογισμό (62/115).

Ταυτόχρονα, η Σερβία, μετά την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, αποτελεί, μια περικλειστη βαλκανική χώρα, με μη ικανοποιητικό οδικό δίκτυο, ανεπαρκή δημόσιο τομέα (καθυστερήσεις στην εφαρμογή φορολογικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων), αδιαφάνεια στις διαδικασίες ιδιωτικοποίησης κ.ά. Οι δε οικονομικές συνέπειες της πανδημίας του COVID-19, παρότι μικρότερες από αυτές άλλων χωρών, αποτελούν μη αμελητέο ζήτημα. Μεγάλο είναι το ποσοστό της παραοικονομίας - 24% του ΑΕΠ- της χώρας, αλλά και αναφορικά με την αδήλωτη εργασία (20%). Οι περιορισμένες αλλά συνεχείς ροές μεταναστών αυξάνουν τα περιστατικά στο χώρο του εγκλήματος που σχετίζεται με τη μετανάστευση. Μεταναστευτικό ζήτημα, δυστυχώς, παρατηρείται και από τη Σερβία προς άλλες χώρες, υπό τη μορφή του "brain drain" (πχ ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 27% του νέου πληθυσμού εγκατέλειψε τη χώρα κατά το τρίτο τρίμηνο του 2020).

Πολλές από τις ανωτέρω αδυναμίες της χώρας αποτελούν κατάλοιπα του παρελθόντος, όταν η Σερβία αποτελούσε μέρος της πρ. Γιουγκοσλαβίας του τότε κρατικού, κεντρικού οικονομικού προγραμματισμού.

Όμως από το 2014 η ετήσια οικονομική ανάπτυξη είναι σταθερά ανοδική. Το ποσοστό παγκοσμιοποίησης της χώρας (46/185) αποτελεί ιδιαίτερα ενθαρρυντικό στοιχείο για την μελλοντική εξέλιξη της οικονομίας της. Η χώρα βρίσκεται σε προ-ενταξιακή στην ΕΕ πορεία, έχοντας προβεί σε διάφορες οικονομικές μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τις οδηγίες του ΔΝΤ και της ΕΕ. Το δε 93% των σερβικών προϊόντων εισάγονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση άνευ επιβολής τελωνειακών δασμών.

Η Σερβία είναι πλούσια σε φυσικούς πόρους, με επάρκεια τροφίμων, με ανερχόμενους τομείς, όπως την ψηφιακή οικονομία, την αυτοκινητοβιομηχανία, τις κατασκευές υποδομών ή οικιστικών αναγκών.

7. Λιανικό-Χονδρικό εμπόριο και δίκτυα διανομής

Σύμφωνα με την "Euromonitor", ο κύκλος εργασιών λιανικής στη σερβική αγορά είναι περίπου 5,5 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως (5,7 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ), που αντιπροσωπεύει μια μάλλον μικρή αγορά. Ο τομέας λιανικής στη Σερβία έχει υποστεί μεγάλη αναδιάρθρωση τα τελευταία χρόνια καθώς κρατικές επιχειρήσεις ιδιωτικοποιήθηκαν και αποκτήθηκαν από μεγαλύτερες ξένες εταιρείες. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία σημαντικών **αλυσίδων λιανικής**, ταυτόχρονα με την παρουσία πολλών **λιανοπωλητών**. Οι ξένες αλυσίδες λιανικής κατέχουν πάνω από το 80% της συνολικής λιανικής αγοράς. Κατά συνέπεια οι όροι συνεργασίας με τους νεοαφιχθέντες εισαγωγείς είναι σκληρότεροι.

Υπάρχουν μεγάλες, μεσαίες και μικρότερες εταιρείες διανομής. Η σερβική λιανική αγορά διαιρείται κυρίως μεταξύ της Delhaize που ανήκει στο Βέλγιο (ιδιοκτήτης των αλυσίδων λιανικής Maxi και Tempo) και της Κροατικής Agrocor (ιδιοκτήτης των αλυσίδων λιανικής Idea, Roda και Mercator), ενώ σημαντική παρουσία έχουν και οι : Atlantic Grupa, Orbico Srbija, Philip Morris, Gold Distribution d.o.o., Pepsico, AWT, Dmt distribution, Omnico, Alka Trgovina κ.ά. Οι ακόλουθες εγχώριες αλυσίδες λιανικής αντιπροσωπεύουν περίπου το 20% της σερβικής αγοράς: Dis, Univerexport και Gomex.

³⁸ <https://www.gov.uk/government/publications/overseas-business-risk-serbia/overseas-business-risk-serbia>

Θεωρούμε χρήσιμο ν' αναφέρουμε την δραστηριοποίηση, μεταξύ των super markets, και της μικρής αλυσίδας Super Vero - επτά super markets- ελληνικών συμφερόντων, ιδιοκτησίας Ν. Βερόπουλου. Ο τελευταίος εκπροσωπεί στη Σερβία και τα καταστήματα "Jumbo". Στη Σερβία υπάρχουν και **μικροί διανομείς**, ατομικές επιχειρήσεις, που εξειδικεύονται σε μικρό αριθμό ελληνικών προϊόντων (πχ ούζο, ελαιόλαδο κα). Τέσσερις από αυτές είναι ελληνικών συμφερόντων, όπως οι Hrana Meditera, Fast Start, Extra Coffee ή Olimp-Ex και εξειδικεύονται, κυρίως, στον τομέα των τροφίμων. Όμως δραστηριοποιούνται κυρίως στην περιοχή Βελιγραδίου και όχι σε όλη την επικράτεια της Σερβίας.

Οι κύριες αλυσίδες "σούπερ μάρκετ" είναι:

- .Ahold Delhaize: Maxi, Tempo, Shop & Go
- .Schwarz: Lidl
- .Metro: Metro Cash & Carry
- .Mercator: Idea, Super Idea, Velpro, Roda.
- .DOMACI TRGOVACKI LANAC .: DIS και DIS Cash & Carry
- .Aman
- .Persu
- .Univerexport

Επισκόπηση των συμμετεχόντων στην αγορά σύμφωνα με τον αριθμό των καταστημάτων λιανικής				
ΑΛΥΣΙΔΑ	# ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ (2019)	% ΑΓΟΡΑΣ (2019)	# ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ (2020)	% ΑΓΟΡΑΣ (2020)
1. AHOLD DELHAIZE SERBIA DOO	427	15.01%	444	
2. MERCATOR-S DOO	329	11.56%	323	
3. AMAN DOO	208	7.31%	257	
4. GOMEX DOO	163	5.73%	191	
5. TSV BRAVE DOO	154	5.41%		
6. BB TRADE AD	139	4.89%	148	
7. PODUNAVLJE AD	133	4.67%	125	
8. MIKROMARKET NS DOO	118	4.15%	134	
9. UNIVEREXPORT DOO	103	3.62%	156	
10. TRANSKOM 94 DOO	79	2.78%	74	

Πηγή: Ανάλυση Αγοράς - Λιανεμπορίου, Επιτροπή Ανταγωνισμού Σερβίας (2020)

Σύμφωνα με τα δεδομένα του ανωτέρω πίνακα, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, το έτος 2020, ο μεγαλύτερος αριθμός κτιρίων (444) ανήκε στην Ahold Delhaize Serbia d.o.o. Λαμβάνοντας ως βάση μια "ομάδα" 2.500 καταστημάτων λιανικής, η Ahold Delhaize εξακολουθεί να είναι ο σημαντικότερος λιανοπωλητής στη Σερβία, με τα υψηλότερα έσοδα και τον μεγαλύτερο αριθμό καταστημάτων, η

Mercator-S διατηρείται επί χρόνια στη δεύτερη θέση και η γερμανική αλυσίδα “σούπερ μάρκετ” Lidl κατέχει την τρίτη θέση. Η ανωτέρω κατάσταση δεν υπέστη σημαντικές διαφοροποιήσεις έως την έναρξη της πανδημίας Covid-19 (Μάρτιος 2020). **Οι μεγάλοι διανομείς** αποτελούν τον πιο σίγουρο τρόπο για την εισαγωγή ενός νέου προϊόντος μέσω τοπικών προμηθευτών, όπως η Z.I.M. Company και η Soulfood³⁹. Κατά γενικό κανόνα, οι εν λόγω διανομείς δεν προβαίνουν σε εισαγωγές, παρά μόνο σε **φρέσκα προϊόντα**. Ταυτόχρονα οι μεγάλοι αυτοί “retailers” **είναι επιλεκτικότεροι** ως προς τον αριθμό προϊόντων που θα τοποθετήσουν στο “ράφι” και αναφορικά με τους προμηθευτές τους, λόγω του κορεσμού της αγοράς και της παρούσας κρίσης (Covid-19). Οι δε όροι που διαπραγματεύονται με τους προμηθευτές τους είναι πιο αυστηροί από αυτούς των άλλων διανομμένων (πχ πολύ μικρότερα περιθώρια κέρδους για τους προμηθευτές, “μπλοκάρισμα” λογαριασμών κακοπληρωτών κλπ).

Η κρίση του **COVID-19** φαίνεται να ευνόησε όσους ασχολούνταν με το λιανεμπόριο. Οι μεγάλες αλυσίδες λιανικής εμφανίζονταν να καταγράφουν, κατά μέσο όρο, 61% υψηλότερες πωλήσεις καταναλωτικών αγαθών κατά την εκκίνηση της πανδημίας σε σύγκριση με τις πωλήσεις της ίδιας εβδομάδας του προηγούμενου έτους. Ωστόσο, αυτοί που επωφελήθηκαν περισσότερο ήταν τα μικρά και μεσαίου μεγέθους καταστήματα (έως 1000 τμ.), καθώς οι αγοραστικές συνήθειες των καταναλωτών μεταβλήθηκαν λόγω της πανδημίας. Οι Σέρβοι καταναλωτές προτίμησαν τα μικρά, συνοικιακά καταστήματα, που βρίσκονταν πλησιέστερα στην οικία τους. Εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα αποτελεί το Lidl. Ακόμη και αν τα προϊόντα των μικρών σημείων πώλησης ήταν κατά 9% πιο ακριβά σε επίπεδο τιμών από απομακρυσμένα καταστήματα μεγάλων αλυσίδων, όπως προαναφέρθηκε, έτυχαν της προτίμησης των καταναλωτών.

Οι τοπικές, μικρότερες αλυσίδες, ενδυνάμωσαν τη θέση τους στις περιοχές εκτός Βελιγραδίου με αυξήσεις τζίρου άνω του 60% κατά το 2020. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να αυξήσουν και το δίκτυο καταστημάτων τους, εκμεταλλευόμενοι και τις ευεργετικές διατάξεις περί ενοικίων. Επίσης, ειδικά κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος της διασποράς της πανδημίας, οι ώρες λειτουργίας των καταστημάτων ήταν περιορισμένες, με αποτέλεσμα οι καταναλωτές να αναζητούν καταστήματα που να λειτουργούν επί 24 ώρες. Τη λύση σε αυτό έδωσαν τα πρατήρια υγρών καυσίμων, όπου εμπλούτισαν το κωδικολόγιό τους και με άλλα προϊόντα, εκτός των τροφίμων, ενώ εισήγαγαν προγράμματα “πόντων” και στα υπόλοιπα προϊόντα, πέραν των καυσίμων. Οι “τζίροι” ήταν τόσο σημαντικοί, που πάρα πολλές εταιρίες διανομής υγρών καυσίμων προχώρησαν κατά το 2021 σε εξοικονόμηση προϋπολογισμού επέκτασης δικτύων (CAPEX), προς όφελος της ανακαίνισης καταστημάτων τους (π.χ. εταιρία MOL). Συγκεκριμένα δόθηκε προτεραιότητα στην επέκταση του τμήματος λιανικής πώλησης “take away”, αλλά και συσκευασμένων τροφίμων, καθώς και χημικών προϊόντων (καθαριστικά οικιακής χρήσεως).

Κατά την πανδημία του COVID-19, ουδέποτε απαγορεύτηκε στη σερβική αγορά η πώληση διαρκών αγαθών (καλλυντικά, απορρυπαντικά, χημικά κλπ) σε “super-markets”, όπως στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προτιμάται από τους καταναλωτές η αγορά τέτοιων ειδών από ανάλογα σημεία πώλησης.

Αναφορικά με τους ρυθμούς του εμπορίου σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, οι σύγχρονες αλυσίδες λιανικής καταγράφουν αύξηση πωλήσεων ορισμένων κατηγοριών (πχ τρόφιμα, αγαθά πρώτης ανάγκης) άνω του 700%. Αντίθετα μείωση των πωλήσεων αντιμετώπισαν τα είδη κοπής (αλλαντικά/ τυριά) προς όφελος των συσκευασμένων, καθώς οι καταναλωτές, για υγειονομικούς

³⁹ “IN store” B 2 B MAGAZIN ZA TRGOVA Č K I SEKTOR, Σερβία, Ιούλιος 2020

λόγους, προτίμησαν τα τελευταία. Μείωση πωλήσεων γνώρισαν, επίσης, και τα είδη αυτοκίνησης. Σε γενικές γραμμές, οι Σέρβοι καταναλωτές είχαν την τάση δημιουργίας αποθεμάτων προμηθειών (stock) στα σπίτια τους, τουλάχιστον κατά τους πρώτους μήνες της πανδημίας. Αυτό οδήγησε τα καταστήματα να αυξάνουν το δικό τους απόθεμα των προς πώληση προϊόντων, με αποτέλεσμα, στο δεύτερο κύμα της πανδημίας, που ο κόσμος δεν είχε πια την ίδια τάση αποθήκευσης, να αναγκαστούν να προβούν σε προωθητικές ενέργειες και εκπτώσεις περαιτέρω του κανονικού.

Η επικρατούσα τάση στον τομέα της λιανικής της Σερβίας υποδηλώνει ότι η ενοποίηση της αγοράς - μετά από αρκετές συγχωνεύσεις την τελευταία δεκαετία, όπως προαναφέρθηκε- οδήγησε σε υψηλή συγκέντρωση. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των αγορών επικεντρώνεται σε φρέσκα προϊόντα και σε μικρές ποσότητες. Οι κύριοι τόποι αγοράς είναι οι λαϊκές αγορές και τα πολυκαταστήματα. Τα μικρά τοπικά καταστήματα αποτελούν μεγάλο μέρος του τομέα διανομής. Ο τομέας των τροφίμων περιλαμβάνει 20.000 έως 30.000 σημεία πώλησης. Οι τιμές είναι συχνά χαμηλότερες από αυτές των "σούπερ μάρκετ". Ο εκσυγχρονισμός στον τομέα του λιανικού εμπορίου προχωρά με αργούς ρυθμούς. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε και τις διαδικτυακές αγορές, ως "κανάλι" που απέκτησε μεγάλο αριθμό νέων πελατών. Ωστόσο, ο περιορισμένος αριθμός οργανωμένου "online" λιανεμπορίου, καθώς και η δυσκολίες σε υλικοτεχνικό επίπεδο, δεν συνέβαλαν σε απότομα μεγάλη ανάπτυξη του κατά το 2020. Η ανοδική αυτή τάση αναμένεται να ενισχυθεί περαιτέρω κατά το έτος 2021.

Η αγορά φαίνεται ότι παρέχει ευκαιρίες ενώ υπάρχουν και σημαντικά εμπορικά κέντρα (malls), όπως: Delta City, Usce, Galerija, Ada, Plaza Shopping Center, Rajiceva Shopping Center, Mercator κα. Υπογραμμίζουμε επίσης, την ύπαρξη του ελληνικών συμφερόντων εμπορικού κέντρου, Robne Kuce Beograd d.o.o.

Μια σημαντική εξέλιξη αναμένεται τα επόμενα χρόνια, μαζί με την άνοδο των **υπεραγορών**. Οι τομείς **έτοιμων ενδυμάτων** και **αξεσουάρ** είναι σήμερα οι πιο αντιπροσωπευτικοί, αλλά η λιανική πώληση **προϊόντων αναψυχής, καλλωπισμού** και ιδίως προϊόντων οικιακής (πχ Doit Your Self-DIY), αναμένεται να αυξηθεί.

Πηγές περαιτέρω πληροφόρησης σχετικά με τα δίκτυα διανομής και το λιανεμπόριο είναι οι ακόλουθες:

- .Serbian Association of Managers
- .Serbian Chamber of Commerce
- .Foreign Investor Council of Serbia
- .Serbian Ministry of Economy
- .Online Serbian Business Director <http://www.b2b-serbia.com/Online-32>

8. Πρακτικές οδηγίες προσέγγισης της αγοράς για νεο-εισερχόμενους Έλληνες επιχειρηματίες

Για τους Έλληνες εξαγωγείς που σκοπεύουν να δραστηριοποιηθούν στην αγορά της Σερβίας, είναι σημαντικό να γνωρίζουν τις διακριτές διαφορές μεταξύ Σερβίας και Ελλάδας, παρότι σε γενικές γραμμές οι δύο λαοί έχουν πολλά κοινά, πολιτισμικά κυρίως, **στοιχεία**. Όπως προαναφέρθηκε, η σερβική αγορά φέρει ακόμη κάποια **χαρακτηριστικά των πρώην σοσιαλιστικών καθεστώτων** που προσπαθούν να προσαρμοστούν στην ελεύθερη οικονομία και αυτά θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη.

-Πριν από κάθε απόφαση επιχειρηματικής συνεργασίας απαιτείται μια στοιχειώδης **έρευνα αγοράς** για την εξέταση των όποιων εμποδίων πρόσβασης στην σερβική αγορά, όπως και του ανταγωνισμού, κόστους⁴⁰, τιμών, νομοθεσίας, πρότυπων τυποποίησης και συσκευασίας, σήμανσης, πιστοποίησης, μεταφοράς, καθορισμού της “αγοράς-στόχου” (κλπ), επιλογής της κατάλληλης **στρατηγικής εισόδου**, ενδεχομένως ενός αξιόπιστου επιχειρηματικού συμβούλου, ενός εταίρου ή ενός εισαγωγέα-διανομέα. Όσοι δε επιχειρηματίες ενδιαφέρονται για εμπειριστατωμένες μελέτες αγοράς, αυτές χορηγούνται έναντι αμοιβής από αρκετά διεθνή ή εντόπια Γραφεία Συμβούλων (πχ EUROMONITOR κλπ).

-Όπως σε κάθε νέα αγορά-στόχο παγκοσμίως, μιας ελληνικής εταιρείας, ακόμη και πολύ μεγάλης, είναι χρήσιμη η **αναζήτηση ενός αξιόπιστου τοπικού (συν) εταίρου**. Η πρακτική απέδειξε ότι αυτό ισχύει και για αγορές “αδερφών-λαών”, ιδιαίτερα σε παραγωγικούς τομείς όπου δεν εφαρμόζονται εύκολα οι κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού, αλλά επιρρεάζονται από άνομα συμφερόντα με προσβάσεις σε υψηλά κέντρα αποφάσεων. Στη περίπτωση αυτή, εφόσον επιλεγεί ο κατάλληλος, έμπειρος, αξιόπιστος εταίρος, εκτός από μια “ξεκάθαρη” σύναψη επιχειρηματικής συμφωνίας, θα ήταν χρήσιμη και η πρόβλεψη **ρήτρας προσφυγής σε διεθνή διαιτητικό όργανο**, παρότι χρονοβόρα διαδικασία, σε περίπτωση οικονομικής (κλπ) διαφοράς. Μεγάλος ελληνικός εξορμηκτικός όμιλος δικαιώθηκε προ ολίγων ετών μέσω απόφασης διεθνούς διαιτησίας για επιχειρηματική διαφορά του.

-Για **αναζήτηση επιχειρηματικής φήμης**, πληροφορίες διατίθενται από το Σερβικό Μητρώο Εταιρειών (www.apr.gov.rs). Οι βασικές πληροφορίες χορηγούνται δωρεάν ενώ οι λοιπές έναντι ανταποδοτικού τέλους, όπως εξάλλου συμβαίνει και με ιδιωτικές “ηλεκτρονικές πλατφόρμες” (πχ EKarija - www.ekarija.com).

-Η προσπάθεια έναρξης επιχειρηματικής συνεργασίας χωρίς συναντήσεις, μέσω απλής αποστολής μηνυμάτων από μακρόθεν (e-mails), δεν φέρει συγκεκριμένα αποτελέσματα. **Επισκέψεις σε διεθνείς εκθέσεις και κυρίως στην έδρα των σερβικών εταιρειών** αποτελούν προϋπόθεση για καλύτερη ενημέρωση ως προς την κατάσταση της σερβικής εταιρείας, δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και έναρξης σοβαρών διαπραγματεύσεων.

-Μια άξια λόγου **συμφωνία** θα πρέπει να προβλέπει τις αμοιβαίες υποχρεώσεις των δύο μερών, όπως πχ την ευθύνη εκτελωνισμού, το ενδεχόμενο κόστος προβολής και τον μεταξύ τους επιμερισμό του κλπ.

-Εφόσον επιτευχθεί η πρώτη είσοδος προϊόντων/υπηρεσιών μιας ελληνικής εταιρείας στην σερβική αγορά, οι επόμενες προσπάθειες θα πρέπει να αποσκοπούν στην μη παροδική αλλά **μόνιμη παρουσία** τους στην εν λόγω χώρα μέσω “**προωθητικών δράσεων**”. Όσον αφορά πχ τα καταναλωτικά προϊόντα, τρόφιμα (κλπ), οι ανωτέρω δράσεις θα μπορούσαν να αφορούν “εβδομάδες ελληνικών προϊόντων” σε υπεραγορές, εκδηλώσεις **προβολής ελληνικής γαστρονομίας** και ποτών σε πολυτελή ξενοδοχεία και εστιατόρια, πρόσκληση στην Ελλάδα Σέρβων δημοσιογράφων από ελληνικούς φορείς (ΕΟΤ, HELEXPO κá), αρμόδιων προμηθειών, παραγωγών κινηματογραφικών ταινιών κλπ.

⁴⁰ πχ ακόμη και για την τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας στη Σερβία αυξήθηκε από την 1^η Φεβρουαρίου 2021, κατά 3,4%. Η μέση τιμή ηλεκτρικής ενέργειας για τους αγοραστές με δικαίωμα εγγυημένης προμήθειας σε ρυθμιζόμενες τιμές, ήτοι για νοικοκυριά και μικρούς αγοραστές, είναι 7,867 RSD ανά KWh, χωρίς τέλη και φόρους

-Οι εξαγωγείς **προϊόντων ζωικής ή φυτικής παραγωγής** θα πρέπει εξ αρχής να επικοινωνούν με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων της Ελλάδος για να ενημερώνονται σχετικά με τις εξαγωγικές διαδικασίες και έκδοση των απαραίτητων συνοδευτικών πιστοποιητικών (κτηνιατρικών ή φυτο-υγειονομικών κλπ). Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για την Γενική Δ/ση Σφαγείων-Δ/ση Κτηνιατρικής Δημόσιας Υγείας-Δ/ση Κτηνιατρικών Υπηρεσιών (τηλ. 2102125790/e-mail:alagiou@minagric.gr) ή την Δ/ση Προστασίας Φυτικής Παραγωγής (τηλ. 21092877235/Φαξ:21092120090/e-mail:charampatzis@minagric.gr). Επίσης, οι υπηρεσίες αυτές σε συνεργασία με το Γραφείο ΟΕΥ της Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι, συνεργάζονται με τις αντίστοιχες της Σερβίας και παρακολουθούν την εξέλιξη της σερβικής νομοθεσίας, κανονισμών (κλπ) για την εισαγωγές αυτού του είδους ελληνικών προϊόντων (πχ Republic of Serbia, Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management, Veterinary Directorate-Department for International Trade and Veterinary Health Certification). Σε περίπτωση προβλημάτων ή “εμπλοκών” στον εκτελωνισμό (κλπ), προσπαθούν να τις επιλύσουν. Επίσης, λόγω της πανδημίας, αναπτύχθηκαν νέοι τρόποι απόκτησης των σχετικών πιστοποιητικών. Από 20/10/2020, είναι πλέον διαθέσιμη η Ψηφιακή Πλατφόρμα Διαχείρισης Υγειονομικών Πιστοποιητικών Εξαγωγών Κτηνιατρικού Ενδιαφέροντος.⁴¹ Η εφαρμογή της πλατφόρμας φαίνεται να έχει ελαχιστοποιήσει περιπτώσεις όπως αυτή του αποκλεισμού εισαγωγής χοιρινού κρέατος, δερμάτων, λιπασμάτων και λοιπών προϊόντων, λόγω “κωλυμάτων” των Σερβικών Αρχών με τα πιστοποιητικά στους συνοριακούς σταθμούς.

-Κρίνεται ως προνοητική ενέργεια η ενδεχόμενη **ασφάλιση των προς εξαγωγή προϊόντων** έναντι διάφορων κινδύνων, όπως μη πληρωμής, καταστροφής ή απώλειας φορτίου (κλπ), σε εξειδικευμένους οργανισμούς ασφάλισης εξαγωγικών πιστώσεων, όπως τον Ο.Α.Ε.Π. (<https://oaep.gr>).

-Στο τομέα της **προκήρυξης μειοδοτικών διαγωνισμών** (πχ προμηθειών, δημοσίων έργων κλπ), συχνά ασκείται κρητική ως προς την διαφάνειά τους. Η ανάπτυξη δημοσίων σχέσεων και με την βοήθεια επιχειρηματικών ενώσεων επιρροής (κλπ), αποτελεί ένα μόνιμο “αγώνα” στον τομέα αυτό. Οι διαγωνισμοί ανακοινώνονται μέσω των ιστοσελίδων υπουργείων και λοιπών τοπικών Αρχών, όπως και από ιδιωτικούς ιστότοπους έναντι συνδρομής (πχ <https://www.ekapija.com/en/tender>).

-Σε περίπτωση **μεταφοράς τεχνολογίας** από ελληνική εταιρεία σε σερβική, είναι ευνόητο ότι πρέπει να δίνεται μεγάλη προσοχή στους όρους της συμφωνίας μέσω αξιόπιστων εξειδικευμένων νομικών γραφείων σε θέματα βιομηχανικής, πνευματικής (κλπ) ιδιοκτησίας, κατοχύρωσης εμπορικών σημάτων κá.

-Τα προβλήματα ή εμπόδια πρόσβασης και παραμονής στην σερβική αγορά θα είναι αναπόφευκτα (βλ. Κεφάλαιο Β6). Για το λόγο αυτό είναι χρήσιμο για τον Έλληνα επιχειρηματία, εξαγωγέα ή επενδυτή, να ενταχτεί σε αξιολογες **επιχειρηματικές ενώσεις**. Στους χώρους αυτούς αποκτώνται χρήσιμες γνωριμίες, πληροφόρηση για τις οικονομικές και επιχειρηματικές εξελίξεις, δημιουργούνται “ομάδες πίεσης” έναντι των τοπικών Αρχών σε περίπτωση ύπαρξης σοβαρών προβλημάτων κλπ. Όπως προαναφέρθηκε, όσον αφορά την Σερβία, ο Έλληνας επιχειρηματίας έχει στη διάθεσή του δύο ελληνο-σερβικές επιχειρηματικές οργανώσεις που έχουν αντίστοιχα την έδρα τους στο Βελιγράδι (“Ελληνική επιχειρηματικής ένωση Σερβίας” -Hellenic Business Association of Serbia-HBA-www.hba.rs) και στην Θεσ/κη (Ελληνο-Σερβικό Επιμελητήριο-www.greekserbian.com).

Ταυτόχρονα, ανάλογα με τις γεωγραφικές ή κλαδικές επιχειρηματικές της δραστηριότητες, μια ελληνική εταιρεία θα μπορούσε να γίνει μέλος και σε άλλες επιχειρηματικές ενώσεις που ασκούν επιρροή (**lobbying**)

⁴¹ <https://www.gov.gr/ipiresies/georgia-kai-ktenotrophia/exagoges-agrotikon-proionton-kai-zonton-zoon>

στις Σερβικές Αρχές, όπως το Συμβούλιο Ξένων Επενδυτών (**FIC**-www.fic.org.rs) που αποτελεί τον “επιχειρηματικό βραχίονα” της Αντιπροσωπείας της Ευρ. Επιτροπής στο Βελιγράδι (www.europa.rs). Μερικοί σημαντικοί ελληνικοί όμιλοι είναι μέλη και σε άλλα μεικτά επιμελητήρια, ευρωπαϊκών, αμερικανικών, ασιατικών ή “βαλκανικών” συμφερόντων. Θα ήταν χρήσιμο, όμως, η συμμετοχή τους να μην είναι παθητική (πχ απλή πληρωμή συνδρομής μέλους), αλλά ενεργητική (πχ συμμετοχή σε κλαδικές ομάδες εργασίας, υποβολή προτάσεων κλπ). Τέλος, στο πλαίσιο προσπάθειας ανάπτυξης δημοσίων σχέσεων μιας εταιρείας, είναι χρήσιμο τα στελέχη της να συμμετέχουν σε κλαδικά επιχειρηματικά Φόρουμ, αλλά και σε ορισμένα άλλα σημαντικής εμβέλειας (πχ Κοραοπik Business Forum). Στο πλαίσιο του εφικτού να πραγματοποιούνται και ανάλογες εκδηλώσεις ή κοινωνικές δράσεις (πχ επιχειρηματικά γεύματα εργασίας, χορηγίες για κοινωνικούς σκοπούς κλπ).

- Το ευρύ κοινό, μέσω ηλεκτρονικών πυλών όπως η Access2Markets (<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/home>), έχει **πρόσβαση σε μια βάση δεδομένων** που προσφέρει πληροφόρηση για κάθε τρίτη χώρα και των προϊόντων της αναλυτικά (βλ. κωδικό αναζήτησης HS). Η ενημέρωση αυτή αφορά δασμολογικούς συντελεστές, κανόνες καταγωγής, συναφείς κανόνες/ απαιτήσεις, τελωνειακές διαδικασίες, φορολογικό καθεστώς, εμπορικά εμπόδια κ.λ.π. Επίσης, παρέχονται πληροφορίες σχετικά με εμπορικές ροές, στοιχεία επικοινωνίας για τελωνεία και άλλες δημόσιες αρχές των Κρατών-Μελών της ΕΕ, των εμπορικών της εταιρών, πληροφόρηση για τον τομέα των υπηρεσιών και τις συνθήκες πραγματοποίησης επενδύσεων σε τρίτες χώρες, τις δυνατότητες συμμετοχής σε διαγωνισμούς δημοσίων συμβάσεων ή υποβολής καταγγελιών σχετικών με εμπορικά εμπόδια, αυτο-αξιολόγησης των κανόνων καταγωγής των εξαγόμενων προϊόντων κλπ.

-Στο πλαίσιο συνδυασμού της αντιμετώπισης της πανδημίας **COVID-19** και συνέχισης των **επιχειρηματικών δραστηριοτήτων**, υιοθετήθηκε για τους επιχειρηματίες νέος τρόπος για την είσοδό τους στη χώρα. Η εν λόγω διαδικασία τους επιτρέπει να ταξιδεύουν στη Σερβία χωρίς δοκιμή PCR. Αντ' αυτού, οι τελευταίοι προβαίνουν σ' ένα γρήγορο “τεστ” αντιγόνου σε τοπικό εργαστήριο και αποστέλλουν τα αποτελέσματα στην ηλεκτρονική διεύθυνση inocovid19@pks.rs. Έως τις αρχές Μαρτίου 2021, 830 επιχειρηματίες, περίπου 550 τοπικές και διεθνείς εταιρείες, έκαναν χρήση της ανωτέρω διαδικασίας εισόδου. Η υπηρεσία αυτή είναι διαθέσιμη στο inocovid.pks.rs.

9. Λοιπές ιδιαιτερότητες της διαδικασίας πρόσβασης στην σερβική αγορά και ελληνικές εμπειρίες της τελευταίας εικοσαετίας

-Οι **διαδικασίες για την εισαγωγή ενός νέου προϊόντος στα δίκτυα διανομής** είναι παραπλήσιες με αυτές που ισχύουν στην Ελλάδα. Όμως το **συνολικό κόστος εισόδου** είναι χαμηλότερο στη Σερβία, όπως και αυτό των προωθητικών ενεργειών (πχ διαφήμιση, προσφορές, κουπόνια κλπ). Οι εταιρείες οφείλουν να ερευνήσουν και να επιλέξουν την πλέον κατάλληλη για αυτές προωθητική διαδικασία στη Σερβία, το διαφημιστικό τους μέσον, ανάλογα με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες τους, κλπ. Οι **δε τεχνικές πωλήσεων** περιλαμβάνουν στενή και συχνή επαφή με αγοραστές, κίνητρα, εκπαιδευμένους συνεργάτες και επιθετική προώθηση του προϊόντος στην αγορά.

-Επίσης, αν κάποιος εξαγωγείς ή επενδυτής σκοπεύουν να αναζητήσουν **χρηματοδότηση από κάποια τράπεζα**, θα πρέπει να προβούν στην ανάλογη έρευνα, λαμβάνοντας φυσικά υπόψη τους την παρουσία της ελληνικών συμφερόντων τράπεζας Eurobank.

-Σε ότι αφορά το λιανεμπόριο, όπως σημειώθηκε, οι μεγάλοι “retailers” δεν κάνουν εισαγωγές, παρά μόνο σε φρέσκα προϊόντα. Ο λόγος είναι ότι **ο διανομέας αναλαμβάνει το κόστος προώθησης και**

αποφεύγει το κόστος ύπαρξης “stock” ώστε να έχει την δυνατότητα ρευστότητας (cash flow). Υπενθυμίζεται ότι, η συνεργασία με κάποια από τις προαναφερθείσες μεγάλες εταιρείες διανομής (πχ Nelt κά), διασφαλίζει πρόσβαση σε πολυάριθμα καταστήματα αλλά μειώνει το καθαρό κέρδος.

-Όπως προαναφέρθηκε, ο δυνητικός εξαγωγέας, ο οποίος επιθυμεί να διεισδύσει στη σερβική αγορά, είναι χρήσιμο να προβεί σε έρευνα αγοράς ώστε, μεταξύ άλλων δεδομένων, να εκτιμήσει το κόστος εισαγωγής. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στα καταναλωτικά προϊόντα, το **κόστος εισαγωγής** σε ένα μεσαίο “σούπερ μάρκετ” κυμαίνεται ανά κωδικό προϊόντος από 300 έως 500 ευρώ. Το ίδιο κόστος από τις μεγάλες αλυσίδες (Mercator , Delhaize κά) μπορεί να είναι πολλαπλάσιο. Το **οδικό κόστος μεταφοράς** από την Αθήνα προς τη Σερβία κυμαίνεται μεταξύ 1400 ευρώ (ξηρό φορτίο) και 2000 ευρώ (ψυγείο). Το αντίστοιχο κόστος αποστολής από τη Θεσσαλονίκη ανέρχεται σε 1000-1500 ευρώ.

-Η σερβική αγορά παρουσιάζει ιδιαιτερότητες και ενίοτε χρειάζεται προσπάθεια ώστε να πειστεί ο Σέρβος καταναλωτής να αλλάξει **διατροφικές συνήθειες** (πχ κατανάλωση ελαιολάδου αντί ηλιέλαιου). Ακόμα, πολλά ελληνικά προϊόντα καλούνται να ανταγωνιστούν αντίστοιχα σερβικά που δεν αποτελούν προϊόντα γεωγραφικής προέλευσης. Τοπικές εταιρείες παραγωγής τους τα προβάλουν ως δήθεν “ελληνικά” ή «ελληνικού στυλ», παραπλανώντας το καταναλωτικό κοινό. Ενδεικτικό παράδειγμα, μεταξύ πολλών άλλων, αποτελεί η περίπτωση των γιαουρτιών “Grekos” ή “Doukatos”, που παράγονται στη Σερβία, και διαφέρουν από το ελληνικού τύπου γιαούρτι. Υπενθυμίζεται ότι εκτός από λίγες εξαιρέσεις όπου έχουν συναφθεί ειδικές συμφωνίες, η κοινοτική νομοθεσία για προϊόντα ΠΟΠ ή Γ.Π., δεν ισχύει σε Τρίτες χώρες.

-Σημειώνεται ότι κατά το παρελθόν, μερικές μεγάλες ελληνικές εταιρείες **απέτυχαν στην προσπάθεια εισόδου** των προϊόντων τους στη σερβική αγορά (πχ μπισκότα, σοκολάτες κτλ). Οι μη ανταγωνιστικές τιμές, η λανθασμένη επιλογή εισαγωγέα/διανομέα ή η έλλειψη προωθητικών ενεργειών (κλπ), αποτέλεσαν τους κύριους λόγους της αποτυχίας. Επίσης, άλλη αιτία ήταν οι περιπτώσεις χορήγησης ανεπαρκούς **πίστωσης** από τους εξαγωγείς προς τους εισαγωγείς.

-Σημαντική είναι η **σχέση εμπιστοσύνης με τους διανομείς** και οι **προωθητικές δράσεις** όπως, διαφήμιση (μέσω “κλασικών” τρόπων ή διαδικτύου), προσφορά κουπονιών και άλλα (σε συνεργασία πάντα με τον διανομέα).

-Τα σημεία κλειδιά που οδηγούν σε συμφωνία με αντιπρόσωπο ή διανομέα είναι η **τιμή** του προϊόντος και η **πίστωση**. Νομικά, στο σερβικό λιανεμπόριο, η πληρωμή προς προμηθευτές δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 60 ημέρες. Σε πρακτικό επίπεδο το νομικό πλαίσιο υποκαθίσταται από “φιλικές”, διμερείς συμφωνίες για πληρωμές σε 90 ή 120 ημέρες. Ένας προμηθευτής του οποίου έχουν καθυστερήσει οι πληρωμές άνω του επιτρεπτού ορίου, μπορεί να “μπλοκάρει” τους εταιρικούς τραπεζικούς λογαριασμούς του λιανεμπόρου και να τον καταστήσει προσωρινά ανενεργό. Οι περισσότεροι Σέρβοι αγοραστές προτιμούν να πληρώνουν τις **εισαγωγές τους σε μηνιαίες δόσεις** ή με προπληρωμή που “συνεπάγεται” ειδική έκπτωση ακόμη και για προϊόντα χαμηλού κόστους. Τέλος, σημαντικό ρόλο παίζει για τη **διατήρηση του προϊόντος στην αγορά το ύψος των πωλήσεων ανά κωδικό** και η κερδοφορία του προϊόντος για τον λιανέμπορο (ιδιαίτερα κατά το 4^ο τρίμηνο του έτους όταν ολοκληρώνεται ο λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσεως).

-Συνιστάται όπως ο δυνητικός εξαγωγέας κατά την επίσκεψή του στη Σερβία αφιερώσει λιγότερο χρόνο σε λιανέμπορους και περισσότερο σε **επιλεγμένες εταιρείες διανομής (10-15)**, εφοδιασμένος με **τιμοκατάλογο** και **δείγματα**.

-Έχει παρατηρηθεί ότι οι παγιωμένες σχέσεις μεταξύ εισαγωγέα και διανομέα λειτουργούν ανασταλτικά στην επιλογή **νεο-αφιχθέντων προμηθευτών** (εκ μέρους του διανομέα) εφόσον τα προϊόντα είναι ομοειδή. Για ευνόητους λόγους, παρόμοια αντιμετώπιση υφίστανται οι νεο-αφιχθέντες Έλληνες εξαγωγείς, από προ πολλού εγκατεστημένους ανταγωνιστές συμπατριώτες τους

στη Σερβική αγορά.

-Σημειώνουμε επίσης ότι για **μόνιμη παρουσία ενός προϊόντος** στη σερβική αγορά, η ελληνική εξαγωγική εταιρεία **δεν θα πρέπει να αναμένει ιδιαίτερο κέρδος κατά τα δύο τρία πρώτα χρόνια**. Η σερβική αγορά θεωρείται μικρή μεν αλλά αποτελεί **εφαλτήριο** για τις λοιπές αγορές των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

-Τέλος, **οι Έλληνες** οι οποίοι επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στη σερβική αγορά θα πρέπει **να αποφεύγουν λάθη του πρόσφατου παρελθόντος**, όπως συμπεριφορές «αποικιακής λογικής». Ως γνωστό, ο Σερβικός λαός, χαρακτηρίζεται από περήφανη ιδιοσυγκρασία. Κατά συνέπεια οι ξένοι επιχειρηματίες θα ήταν χρήσιμο να ακούν και αυτοί τις απόψεις και προτάσεις των Σέρβων επιχειρηματιών και όχι να προσπαθούν να επιβάλουν με κάποια υπεροψία τις δικές τους. Το ζητούμενο είναι η δημιουργία, μεταξύ τους, κάποιας **σχέσης εμπιστοσύνης**.

Στο πλαίσιο αυτό, θεωρούμε χρήσιμη την σύντομη υπενθύμιση της **ελληνικής εμπειρίας, ως προς την προσέγγιση της Σερβίας κατά την τελευταία εικοσαετία**, τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον ελληνικό δημόσιο τομέα.

Αμέσως μετά τη λήξη του προ εικοσαετίας πολέμου στην τότε Γιουγκοσλαβία, οι Έλληνες επιχειρηματίες και το ελληνικό κράτος ήσαν οι μόνοι διεθνώς που προσέτρεξαν να επενδύσουν ή να χορηγήσουν οικονομική βοήθεια στο νέο κράτος, την Σερβία. Η Ελλάδα εκείνη την εποχή ήταν ο κυριότερος επενδυτής στη χώρα αυτή, δημιουργώντας τεράστιες ελπίδες στον τότε νεόπτωχο σερβικό λαό. Κατά τα πρώτα χρόνια πολλές εκατοντάδες ελληνικών εταιρειών και επιχειρηματιών, διαφόρων κλάδων, μεγέθους, ενίοτε αμφιβόλου αξιοπιστίας, εμφανίστηκαν και προσπάθησαν να δραστηριοποιηθούν στη Σερβική αγορά, αντιμετωπίζοντάς την σαν ένα “Ελντοράντο” και επιδεικνύοντας, ενίοτε, αποικιοκρατική, “υπερφίαλη συμπεριφορά νεόπλουτων (...) απέναντι σε ανθρώπους νεόπτωχους με καταπιεσμένη ψυχολογία” (βλ. “Τα Βαλκάνια στη σκιά του χθές”, Γ. Ε. Δουδούμης, Βιβλ. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2018, σελ. 114 και 146). Στην συνέχεια οι περισσότερες από αυτές αποχώρησαν σχετικά “άπρακτες”. Έκτοτε και μέχρι τώρα δραστηριοποιούνται στην Σερβία **100-250 μεγάλες ή μεσαίου μεγέθους ελληνικές εταιρείες**.

Συμπερασματικά, οι ακόλουθες **αρνητικές εξελίξεις φαίνεται να άλλαξαν την αρχική θετική εικόνα των Σέρβων απέναντί μας**: η μη εφαρμογή του ΕΣΟΑΒ όσον αφορά τα μεγάλα έργα υποδομών (αναγγελθείσα ελλ. βοήθεια ύψους 250 εκατ. Ευρώ-ΕΣΟΑΒ ή “Hellenic Plan”-στις αρχές της δεκαετίας του 2002/3 και δέκα χρόνια αργότερα άλλων 80 εκατ. από τα οποία τελικά δεν δόθηκαν περισσότερα από 26 περίπου εκατ. δωρεάν-βλ. “Μια Peripeteia, Ταξίδι στον κόσμο”, Βασίλη Ευμολπίδη, Εκδ. Νέος Κύκλος Κωνσταντινοπολιτών, Αθήνα, 2016, σελ. 170-173), το προαναφερθέν κλείσιμο των Τραπεζών μας στην Σερβία κατόπιν αποφάσεων της τότε “Τρόικα” (επενδύσεις χαρτοφυλακίου ύψους άνω των 2,5 δις ευρώ) συνοδευόμενο από την αποχώρηση πολλών ελληνικών εταιρειών- κάτι που τραυμάτισε ιδιαίτερα την μέχρι τότε εικόνα της χώρας μας-, οι τότε απεργίες που σημειώνονταν στον λιμένα της Θεσσαλονίκης (κά) αναγκάζοντας τους Σέρβους να αναζητούν πιο αξιόπιστους Βαλκανικούς λιμένες, η όπως ήδη μνημονεύτηκε αρνητική συμπεριφορά αρκετών νεο-αφιχθέντων Ελλήνων επιχειρηματιών, τα διεθνή αρνητικά δημοσιεύματα μεταξύ 2010-15 για την οικονομική κατάσταση της χώρας μας,

κλπ.

Μάλιστα η μη εφαρμογή του ΕΣΟΑΒ για τα μεγάλα έργα, δημιούργησαν απογοήτευση και δυσπιστία απέναντί μας μέχρι του σημείου, ενίοτε, μερικά νεαρά στελέχη της Σερβικής Δημόσιας Διοίκησης να εκφράζονται απαξιωτικά για τους “Έλληνες” κλπ (βλ. “Μια Peripeteia, Ταξίδι στον κόσμο”, Βασίλη Ευμολπίδη, ορ. cit, σελ. 174-175). Ταυτόχρονα πολλοί άλλοι σοβαροί επενδυτές εγκαταστάθηκαν στη χώρα δημιουργώντας νέες επιχειρηματικές εναλλακτικές για τους Σέρβους, όπως Ιταλία, ΗΠΑ,

Γαλλία, Αυστρία, Κίνα, Γερμανία, Τσεχία, Τουρκία (που την αποκάλεσε το 2010, ο τότε Σέρβος Πρόεδρος, “στρατηγικό σύμμαχο” της χώρας του) κλπ.

Έκτοτε πολλοί Σέρβοι επιχειρηματίες συνήθιζαν να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ανωτέρω “νέους παίχτες” στη χώρα τους και να αντιμετωπίζουν την Ελλάδα περισσότερο ως τουριστικό προορισμό.

Σε συνέχεια των ανωτέρω θα πρέπει, εις το εξής, να αποφεύγονται τα προαναφερθέντα λάθη του παρελθόντος. Ίσως, **οι ελληνικοί επιχειρηματικοί φορείς οφείλουν να επαναπροσεγγίσουν τους αντίστοιχους σερβικούς φορείς**, τους επιχειρηματίες τους, τους δημοσιογράφους κλαδικού τύπου ή τους παραγωγούς κινηματογραφικών ταινιών (κλπ) με περισσότερο ενδιαφέρον, επαγγελματισμό και κίνητρα. Πχ οι εκθεσιακοί μας φορείς να τους προσκαλούν στις κλαδικές εκθέσεις τους, μετά από αντικειμενική επιλογή τους σε συνεργασία και ευθύνη του Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου, χωρίς πολύπλοκες διαδικασίες (όπως προκαθορισμού μέσω διαδικτύου δώδεκα συναντήσεων από κάθε “hosted buyer”). Πιστεύουμε ότι παρόμοιοι όροι αποτελούν αντικίνητρο αφού κανείς πραγματικός επιχειρηματίας δεν διαθέτει τον απαιτούμενο χρόνο και την υπομονή για την άσκηση αυτή. Κάτι που έχει αποδειχτεί στη πράξη από τα έτη 2006/7, με επιχειρηματίες –hosted buyers- προερχομένων από άλλες χώρες, όπως τα Η.Α. Εμιράτα. Έως την υιοθέτηση από επιχειρηματικούς φορείς μας της ανωτέρω πρακτικής, σημαντικοί “hosted buyers” του Ντουμπάι, επιλεγμένοι από το εκεί ομώνυμο Γραφείο Ο.Ε.Υ., συνήθιζαν να επισκέπτονται ελληνικές κλαδικές εκθέσεις, και σε μία μόνο ημέρα, πραγματοποιούσαν πολλές και σημαντικές επιχειρηματικές συναντήσεις πριν επιστρέψουν στην χώρα τους. Όταν εφαρμόστηκε η πρακτική των πολλών ηλεκτρονικά προκαθορισμένων συναντήσεων, οι επισκέψεις αυτές περιορίστηκαν ή εκμηδενίστηκαν.

Παρόλα τα λάθη του παρελθόντος, μερικές **νεώτερες, επιτυχημένες προσπάθειές μας, όπως προωθητικές δράσεις** ελληνικών επιχειρηματικών φορέων που πραγματοποιήθηκαν μέσω του Γραφείου ΟΕΥ της Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι κατά την περίοδο 2018-2020, έδωσαν πολλές ελπίδες για το μέλλον. Η πλέον πρόσφατη αφορούσε την Επιχειρηματική Αποστολή και Φόρουμ του Εμπορικού & Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (ΕΒΕΑ), σε συνεργασία με το Enterprise Greece και τον Σύνδεσμο Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδας (ΣΕΒΕ). Ταυτόχρονα ο τότε Γεν. Γραμματέας Διεθνών Οικ. Σχέσεων & Εξωστρέφειας του Υπουργείου Εξωτερικών που ηγείτο της Αποστολής, πραγματοποίησε αρκετές διμερείς συναντήσεις με οικονομικούς υπουργούς, παράγοντες, καθώς και εκπροσώπους μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη Σερβία (Βελιγράδι, 4-6 Μαρτίου 2020). Οι εξαιρετικά στοχευμένες συναντήσεις των μελών της επιχειρηματικής αποστολής (περί τις 200 b2b), η συμμετοχή αξιολογών ομιλητών στο επιχειρηματικό Φόρουμ (πχ μελών της Σερβικής κυβέρνησης κλπ) και η μεγάλη προσέλευση εντόπιων επιχειρηματικών παραγόντων, δείχνουν ότι “ο πάγος αρχίζει να λιώνει” και το ενδιαφέρον τους για επιχειρηματικές και οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα να αναπτρώνεται. Τέλος θεωρούμε χρήσιμο να αναφέρουμε ότι κατά την συντονισμό των ανωτέρω επιχειρηματικών συναντήσεων (b2b), εφαρμόστηκε με πλήρη επιτυχία η πρακτική πραγματοποίησης αρκετών συναντήσεων στους χώρους των σερβικών επιχειρήσεων, αντί στο ξενοδοχείο της ελληνικής αποστολής. Ο τρόπος αυτός εξασφαλίζει κατά 100% την πραγματοποίηση των συναντήσεων και αποφεύγεται η σχετική αβεβαιότητα για την προσέλευση ή όχι των Σέρβων επιχειρηματιών.

Κάποιες άλλες επίσημες επισκέψεις μελών της Ελληνικής Κυβέρνησης που ακολούθησαν έκτοτε (πχ Υπουργού Τουρισμού κ. Χ. Θεοχάρη τον Μάρτιο τ.έ., αλλά και κοινή επίσκεψη την 5^η Απριλίου τ.έ. Υπουργού Γεωργίας κ. Λιβανού, Υφυπουργού Εξωτερικών κ. Κ. Φραγκογιάννη μετά ΓΓ ΔΟΣ & Εξωστρέφειας κ. Ι. Σμυρλή κά), επιβεβαίωσαν το αναπτωμένο σερβικό ενδιαφέρον στον οικονομικό και επιχειρηματικό τομέα έναντι της χώρας μας.

Τέλος, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι διάφορες τεχνοκρατικές αναλύσεις, αξιολογούν την **Σερβία ως σημαντική για τα ελληνικά συμφέροντα αγορά** και την κατατάσσουν μεταξύ των δέκα πέντε πρώτων αγορών (βλ. “Αξιολόγηση Διεθνών Αγορών”, Υπουργείο Εξωτερικών, Β1 Δ/νση, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, 228 σελ.). Ας το αποδείξουμε εμπράκτως.

Για πολύ περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την οικονομία και την αγορά της Σερβίας, επισκεφτείτε την ιστοσελίδα www.agora.mfa.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Έργα Υποδομών

Η συνολική αξία των έργων υποδομής στη Σερβία που υλοποιούνται ή βρίσκονται σε φάση προετοιμασίας είναι 14,5 δισ. Ευρώ. Οι επενδύσεις στον τομέα αυτό θα αποτελέσουν σημαντική κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας στο μέλλον.

(Πανευρωπαϊκοί Διάδρομοι)

1. Έργα που έγιναν ή βρίσκονται σε εξέλιξη

Τα τελευταία χρόνια κατασκευάστηκαν περισσότερα από 150 χιλιόμετρα αυτοκινητοδρόμων. Ολόκληρος ο οδικός τομέας του πανευρωπαϊκού Διαδρόμου 10 από βορρά προς νότο έχει τεθεί σε

λειτουργία.

Επίσης, κατασκευάστηκε η Γέφυρα Žeželj στο Novi Sad, ενώ ξεκίνησε η χρηματοδότηση και δημιουργία της γραμμής του πρώτου τραίνου υψηλής ταχύτητας μεταξύ Βελιγραδίου και Βουδαπέστης.

Την τελευταία διετία ολοκληρώθηκε το μεγαλύτερο έργο υποδομής στη Σερβία των τελευταίων δεκαετιών - η κατασκευή του Διαδρόμου 10. Πρόκειται για το οδικό τμήμα Demir Karija-Smolkica επί του εδάφους της Βόρειας Μακεδονίας, ένα έργο μήκους 28,2 χλμ και συνολικού προϋπολογισμού περίπου 230 εκατ. ευρώ (218 εκατ. το κατασκευαστικό κομμάτι), που κατασκευάστηκε από την ελληνική εταιρεία **ΑΚΤΩΡ** και το οποίο δόθηκε στη κυκλοφορία τον Μάιο 2019, όπως και ο ανατολικός τομέας που οδηγεί στη Βουλγαρία.

Επίσης, κατασκευάστηκαν συνολικά 120 χιλιόμετρα αυτοκινητοδρόμων στον διάδρομο 11, από το Surčin έως το Čačak.

Όσον αφορά την εναέρια κυκλοφορία, ο αερολιμένας Νικόλα Τέσλα στο Βελιγράδι έχει τεθεί υπό παραχώρηση στη γαλλική εταιρεία Vinci Airports, το αεροδρόμιο της Νιζ εξυπηρέτησε περισσότερους από 350.000 επιβάτες το 2018, ενώ από το 2019 ο αερολιμένας Morava κοντά στο Kraljevo άνοιξε για τις μη στρατιωτικές μεταφορές ως τρίτο διεθνές αεροδρόμιο στη Σερβία.

Σημειώνεται ότι η **Terna S.A**, θυγατρική του ελληνικού ομίλου GEK Terna, υπέγραψε συμφωνία με την Vinci Airports, τον παραχωρησιούχο στο αεροδρόμιο Nikola Tesla του Βελιγραδίου. Τα έργα περιλαμβάνουν την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων επιβατικών τερματικών συνολικής επιφάνειας 42.000 m² και την ανακαίνιση υφιστάμενων τερματικών σταθμών συνολικής επιφάνειας 15.000 m². Ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται σε 262 εκατ. Ευρώ και η περίοδος κατασκευής είναι πέντε έτη.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι επενδύσεις σε υποδομές, μαζί με τις

μεταρρυθμίσεις που έχουν εφαρμοστεί, αποτέλεσαν σημαντικότερη κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης του ΑΕΠ.

Σε εξέλιξη βρίσκεται επίσης η κατασκευή του αυτοκινητόδρομου "Μογανα" (Α5), μήκους 112χλμ, που θα συνδέει το Πόγιατε με την Πρέλινα. Η κατασκευή του προχωράει από την αμερικανο-τουρκική κοινοπραξία Bechtel- Epka, και εκτιμάται ότι θα είναι έτοιμος μέχρι τον Μάρτιο του 2024. Από την Σερβική κυβέρνηση έχει επενδυθεί το ποσό των 210 εκ. ευρώ για την κατασκευή του έργου. Συγκεκριμένα, από το 2014 έχουν κατασκευαστεί περίπου 180χλμ σιδηροδρομικής γραμμής για το BG Voz στη Σερβία, και το ζητούμενο είναι να ενωθούν Surcin, Obrenovac, Karaburma και Makis-Vesic.

2. Έργα υπό προετοιμασία

Οι εργασίες για τον αυτοκινητόδρομο Sremska Rača-Kuzmin έχουν ξεκινήσει, όπως και για τον αυτοκινητόδρομο Βελιγράδι-Σαράγεβο. Εκτός αυτού, οι εργασίες για τον αυτοκινητόδρομο Ruma-Šabac-Loznica πρόκειται να ξεκινήσουν αυτό το έτος, ενώ το επόμενο έτος θα ξεκινήσει το πρώτο τμήμα του αυτοκινητοδρόμου Niš-Merdare, από το Νιζ έως το Πιοčnik.

Στο Βελιγράδι συντελούνται επίσης, σημαντικές αλλαγές σε έργα υποδομής από την κατασκευή ενός σιδηροδρομικού σταθμού στο Prokor και της παρακάμψης του, έως την ολοκλήρωση των κατασκευαστικών έργων σε πολλούς δρόμους της πόλης.

Το μεγαλύτερο έργο αυτών θα είναι το μετρό του Βελιγραδίου. Σύμφωνα με το σχεδιασμό του έργου, το δίκτυο του μετρό της πρωτεύουσας της Σερβίας θα αποτελείται από δύο γραμμές - 22 km και 19,8 km αντίστοιχα - και θα ενσωματώνει επίσης τέσσερις αστικές σιδηροδρομικές γραμμές. Το κόστος αυτού θα ανέρχεται περί τα 3.8 δις ευρώ. Γαλλικές και κινεζικές εταιρείες ανέλαβαν την υλοποίηση του έργου.

Θα ήταν ευχής έργου να είχαν θετική κατάληξη η προ διετίας διερεύνηση της συνεργασίας ανάμεσα στη σερβική κυβέρνηση και τον Οργανισμό Λιμένος Θεσσαλονίκης (ΟΛΘ), καθώς παρουσιάστηκαν από σερβική πλευρά τα σχέδια για το νέο λιμένα του Βελιγραδίου. Ακόμα, εξετάζεται από τις Σερβικές Αρχές ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού Άξονα 10 που συνδέει Θεσσαλονίκη και Βελιγράδι, κυρίως στο κομμάτι Βελιγραδίου-Νις, ώστε το ταξίδι σε αυτό το σημείο, να διαρκεί λιγότερο της μιας ώρας (220χλμ απόσταση).

Στα κατασκευαστικά έργα και ειδικά στα έργα υποδομών, συμμετέχουν κυρίως μεγάλες ξένες κατασκευαστικές εταιρείες, ενώ φαίνεται ότι σε πολλές περιπτώσεις συμπίπτει η χώρα καταγωγής της εργοληπτικής εταιρείας με τη χώρα η οποία συμμετέχει στη χρηματοδότηση του έργου. Οι σημαντικότεροι διεθνείς χρηματοδότες είναι η ΕΕ (ΕΤΕπ, Οικονομικό και Επενδυτικό Σχέδιο για τα Βαλκάνια, IPA κτλ), ή και κράτη μέλη, όπως Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, αλλά και η Κίνα, η Ρωσία, το Αζερμπαϊτζάν και η Τουρκία. Την πλειονότητα των έργων υποδομών έχουν αναλάβει εταιρείες των χωρών αυτών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το μετρό του Βελιγραδίου με χρηματοδότηση από τη Γαλλία, αλλά και την Κίνα, όπως προαναφέρθηκε με συμμετοχή γαλλικών και κινεζικών εταιρειών, οι εργασίες για την κατασκευή τμήματος του αυτοκινητόδρομου Α2, από κινεζική εταιρεία και κινεζική χρηματοδότηση. Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η παρουσία των τουρκικών κατασκευαστικών ομίλων στη χώρα, ως αποτέλεσμα της εντατικοποίησης των σχέσεων Σερβίας-Τουρκίας. Στην αγορά ακινήτων στη Σερβία, η οποία αναπτύσσεται ραγδαία τα τελευταία χρόνια, κυριαρχούν, επίσης, οι ξένοι επενδυτές κυρίως από το Ισραήλ, τα ΗΑΕ κ.α.

Τέλος, υπάρχει ανάγκη για αναβάθμιση των υποδομών (σε όλους τους τομείς, πόλεις, άρδευση, μεταφορές, ενέργεια-πχ αγωγοί φυσ. αερίου-κλπ), με την κυβέρνηση να προωθεί ένα μακρόπνοο σχέδιο για ποικίλα έργα, τα οποία προσελκύουν χρηματοδότηση από διεθνή και εγχώρια (κρατικά) κεφάλαια. Τα περισσότερα από αυτά υλοποιούνται βάσει του ανακοινωθέντος στα τέλη του 2019, εθνικού προγράμματος επενδύσεων "SERBIA 2025", ύψους 14 δις ευρώ αλλά και σημαντική διεθνή

χρηματοδότηση.

3. Νόμοι και πρόσφατες μεταρρυθμίσεις

Σε ό,τι αφορά τη νομοθεσία, έχουν γίνει βήματα με την υιοθέτηση νόμων σχετικών με τις κατασκευές - νόμος περί χωροταξίας και κατασκευής, νόμος περί νομιμοποίησης και μετατροπής χώρων, την καταχώρηση σε κτηματολόγιο και τον νόμο για τα δομικά υλικά. Μετά την ρύθμιση της ηλεκτρονικής αδειοδότησης, η μεταρρύθμιση του κτηματολογίου αποτελεί τη σημαντικότερη αλλαγή για τους πολίτες, αλλά και μία από τις σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις για την βελτίωση του συνολικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Από πέρυσι, οι πολίτες δεν χρειάζεται πλέον να επισκέπτονται πέντε διαφορετικά γραφεία για να δηλώσουν την περιουσία τους, αλλά μπορούν να το κάνουν σε ένα μέρος, σε συμβολαιογραφικό γραφείο. Το επόμενο βήμα είναι το Κτηματολόγιο να παρέχει στους πολίτες αποτελεσματικές υπηρεσίες όταν πρόκειται για έκδοση οικοδομικών αδειών. Σύντομα, αναμένεται η Σερβία να έχει ένα ηλεκτρονικό κτηματολόγιο.

4. Πρόσφατες Συμφωνίες Η σερβική Κυβέρνηση υπέγραψε στις 18 Αυγούστου 2019 εμπορική συμφωνία με την κινεζική εταιρεία CCCC για το σχεδιασμό και την εκτέλεση έργων κατασκευής του τμήματος New Belgrade-Surcin. Επίσης, αναμένεται να ανοίξει ο ανατολικός βραχίονας του Διαδρόμου 10, από Νις στο Gradina. Η Κυβέρνηση έχει προχωρήσει στη θέσπιση νόμου, ο οποίος ορίζει το ειδικό δημόσιο συμφέρον και τις απαιτούμενες διαδικασίες για την κατασκευή του αυτοκινητόδρομου E-761, αναφέροντας ότι ο νόμος αυτός ψηφίστηκε για λόγους επιτάχυνσης των απαλλοτριώσεων. Επίσης, υπογράφηκε σύμβαση με την κινεζική εταιρεία CRBC για την κατασκευή βιομηχανικού πάρκου στο προάστιο Βελιγραδίου Borca.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Δυνατότητες Χρηματοδότησης στους τομείς της ενέργειας, των υποδομών και της βιομηχανίας

Υπάρχουν ποικίλες δυνατότητες χρηματοδότησης καθώς και φορείς που συνδέονται με τα σχεδιαζόμενα έργα στη Σερβία.

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι έργα υποδομών, ενεργείας, βιομηχανίας και εκπονούνται κυρίως από:

1. Τη Σερβική Κυβέρνηση και τα συναρμόδια Υπουργεία ή φορείς (τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο)
2. Την ΕΕ μέσω διαφόρων κοινοτικών προγραμμάτων και χρηματοδοτικών εργαλείων.
3. Το Πρόγραμμα των Ην. Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP).
4. Την Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank).
5. Την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EIB).
6. Την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD).
7. Λοιπούς οργανισμούς διμερούς αναπτυξιακής βοήθειας, όπως η USAID, η Γερμανική Τράπεζα Εξωτερικής Βοήθειας και.

Τα έργα δημοσίων υποδομών, συνήθως, αυτό-χρηματοδοτούνται ή χρηματοδοτούνται μέσω δανείου που λαμβάνεται από διεθνή χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης

Υπάρχει επίσης στη Δημοκρατία της Σερβίας, η πρακτική ιδιωτικών επενδύσεων σε έργα δημόσιας υποδομής, κυρίως μέσω συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα με ξένους επενδυτές.

Κατά γενικό κανόνα οι “κλασικές” μορφές χρηματοδότησης έργων εφαρμόζονται στα τοπικά όσο και διεθνούς χρηματοδότησης έργα. Για παράδειγμα, ένα δάνειο που χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση ενός έργου, αποπληρώνεται από τα έσοδα που προέρχονται από το ίδιο έργο ενώ τα περιουσιακά στοιχεία, τα δικαιώματα και οι τόκοι του έργου διατηρούνται ως δευτερεύουσα ασφάλεια ή εγγύηση.

Άλλες μορφές χρηματοδότησης, όπως η ενδιάμεση χρηματοδότηση⁴² (intermediate funding) και οι εκδόσεις ομολόγων, σπανίζουν τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα.

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση διεθνών έργων, δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ αυτών και τοπικών έργων. Συνήθως, μια ξένη τράπεζα παρέχει ένα δάνειο σε έναν δανειολήπτη μέσω της τοπικής θυγατρικής της τράπεζας.

Ειδικότερα για τα **έργα που εκπονούνται από την ΕΕ:**

. η **πρόσβαση σε κοινοτικά κονδύλια** σχετικά με τα ανωτέρω έργα είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα: <https://europa.rs/eu-funding/?lang=en> και στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

.πληροφορίες για **μελλοντικά έργα** μπορούν να ληφθούν από την αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Δημοκρατία της Σερβίας.

.νέες **Ειδοποιήσεις Συμβάσεων για Έργα**, Προμήθειες και Υπηρεσίες δημοσιεύονται στο Finance and Tenders (F&T)- <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/home> και στο Tenders Electronic Daily (TED)- <https://ted.europa.eu/TED/main/HomePage.do> .

.**κατάθεση αίτησης για προσκλήσεις υποβολής προτάσεων** υπό άμεση διαχείριση (από τις Αντιπροσωπείες), οι αιτούντες πρέπει να εγγραφούν στη διαδικτυακή βάση δεδομένων PADOR - https://ec.europa.eu/international-partnerships/funding/looking-for-funding_en και στη συνέχεια να υποβάλουν αιτήσεις στην ηλεκτρονική πλατφόρμα PROSPECT <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/display/ExactExternalWiki/e-Calls+PROSPECT> .

Ρόλος του PROSPECT είναι να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της διαχείρισης των προσκλήσεων υποβολής προτάσεων, να προσφέρει εξυπηρέτηση σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και στους αιτούντες, μέσω ανάλογων εφαρμογών όπως η ηλεκτρονική υποβολή και η δυνατότητα διαδικτυακής παρακολούθησης (βλ. https://ec.europa.eu/europeaid/prospect_en) .

Πιο συγκεκριμένα, έχουν εξαγγελθεί τα εξής κοινοτικά προγράμματα σε ό,τι αφορά τους τομείς Ενέργειας και Μεταφορών: (**Πίνακες 1 & 2**).

A. Ενέργεια- Τομείς / Έργα :

- Ενεργειακή απόδοση και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας-

(i) Δημιουργία και ενίσχυση των ικανοτήτων των φορέων αξιολόγησης της συμμόρφωσης για την εφαρμογή των οδηγιών σχετικά με την ενεργειακή σήμανση και το οικολογικό σχεδιασμό: €1.499.950.

(ii) Περιφερειακό πρόγραμμα ενεργειακής απόδοσης για τα Δυτικά Βαλκάνια (REEP +): 31.078.000 ευρώ.

- Πρόγραμμα Συνδεσιμότητας (Connectivity Agenda), Διαβαλκανικός Διάδρομος Ηλεκτρικής Ενέργειας:

(i) Τμήμα δικτύου στη Σερβία (Kragujevac-Kraljevo): €6.600.000.

(ii) Προετοιμασία τεχνικής τεκμηρίωσης 400kV OHL Bajina Basta-Pljevlja-Visegrad: €1.100.000.

⁴² Η ενδιάμεση χρηματοδότηση είναι μια υβριδική μορφή χρηματοδότησης κεφαλαίου που συνδυάζει στοιχεία τόσο ιδίων κεφαλαίων όσο και χρέους. Μέσω αυτής εταιρείες που δεν έχουν πρόσβαση στην αγορά ομολόγων υψηλής απόδοσης, μπορούν να εξασφαλίσουν επιπλέον κεφάλαιο, ύψους μεγαλύτερου από αυτό που είναι πρόθυμοι οι παραδοσιακοί δανειστές να τους εξασφαλίσουν.

(iii) Κατασκευή αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου Σερβίας-Βουλγαρίας €49.600.000.

Η “Agenda” Συνδεσιμότητας περιλαμβάνει, επίσης:

1. Διασυνδετήριο φυσικού αερίου αγωγού Σερβίας- Βουλγαρίας (IBS), που θα συνδέει το Novi Iskar της Βουλγαρίας με Kalotina της Σερβίας, συνολικής επένδυσης 73,4 εκατ. Ευρώ.

2. Δια-βαλκανικό ηλεκτρικό Διάδρομο (α΄ φάση) ο οποίος θα περιλαμβάνει τα εξής τμήματα: Τμήμα 1: Διπλού κυκλώματος διασύνδεσης 400 kV μεταξύ Σερβίας και Ρουμανίας. - Τμήμα 2: εναέρια γραμμή 400 kV PS Kragujevac -PS Kraljevo 3, με αύξηση του επιπέδου τάσης στα 400kV. - Τμήμα 3: Διπλή κυκλική γραμμή 400 kV εναέρια ισχύος PS Obrenovac - PS Bajina Bašta, αύξηση της τάσης στα 400kV. - Τμήμα 4: Διπλή σύνδεση διασύνδεσης 400 kV μεταξύ Σερβίας, Μαυροβουνίου και Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

- Ασφάλεια εφοδιασμού / Ενεργειακή σχεδίαση: Διαχείριση αποθεμάτων ενεργειακών προϊόντων : 907.695 ευρώ.

-Περιβαλλοντική ρύπανση / μετριάσμος του κινδύνου: Πακέτο πλημμυρών: (i) Προμήθεια υποσταθμών κινητών μετασχηματιστών, σύστημα ETS SCADA και επίβλεψη: € 8.940.766. (ii) Κατασκευή και θέση σε λειτουργία του σταθμού επεξεργασίας λυμάτων στην TPP Kostolac B: € 8,000,000.

B. Μεταφορές- Πολιτική μεταφορών και Διευρωπαϊκά δίκτυα.

Η “Agenda” Συνδεσιμότητας για τις Μεταφορές περιλαμβάνει: 1.Μέτρα μεταρρύθμισης σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.2. Επενδύσεις σε έργα υποδομής προτεραιότητας

Το βασικό Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών (ΔΕΔ-Μ) θα τεθεί σε εφαρμογή το αργότερο στις 31 Δεκεμβρίου 2030. Το εκτεταμένο δίκτυο ΔΕΔ-Μ θα τεθεί σε εφαρμογή το αργότερο στις 31 Δεκεμβρίου 2050.

Τα Μέτρα μεταρρύθμισης σε περιφερειακό επίπεδο περιλαμβάνουν:

- Εφαρμογή της στρατηγικής για τη σιδηροδρομική μεταρρύθμιση.
- Βελτίωση της οδικής ασφάλειας (με στόχο τη μείωση των θανάτων κατά 20% σε σχέση με το έτος αναφοράς 2014).
- Διευκόλυνση Εμπορίου και Μεταφορών.
- Ευφυές σύστημα μεταφορών (ITS).
- Καθιέρωση λειτουργικού συστήματος συντήρησης που να εξασφαλίζει ότι δεν θα υπάρχει τμήμα σε κακή / πολύ κακή κατάσταση μέχρι το 2020.

Τα Μέτρα μεταρρύθμισης σε εθνικό επίπεδο αφορούν στις αποτελεσματικές συμφωνίες διέλευσης συνόρων.

Οι πηγές χρηματοδότησης περιλαμβάνουν τόσο κοινοτικά κονδύλια όσο και ποσά από τον κρατικό προϋπολογισμό. Τα κοινοτικά κονδύλια αφορούν σε 1 δις. ευρώ επιχορηγήσεις της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020 μέσω : (i) Μέσο προενταξιακής βοήθειας.(ii) Πλαίσιο επενδύσεων των Δυτικών Βαλκανίων (WBIF) (μέχρι 50% των κονδυλίων για επενδύσεις σε σιδηροδρομικές και εσωτερικές πλωτές μεταφορές). (iii) Μηχανισμός «Συνδέοντας την Ευρώπη» (CEF). (iv) Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ). (v) Διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (IFI).

Τα έργα προτεραιότητας περιλαμβάνουν:

Τα έργα υποδομής που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ στη Σερβία (ειδικά για τους τομείς των μεταφορών και της ενέργειας) χρηματοδοτούνται πρωτίστως μέσω του WBIF (Western Balkans Investment Framework - περιφερειακή χρηματοδότηση IPA).

Ο ιστότοπος WBIF <https://www.wbif.eu> είναι πολύ ενημερωτικός και η κύρια πηγή ενημέρωσης για έργα που προετοιμάζονται (συμπεριλαμβανομένων των κορυφαίων IFI).

(i) **Για τον τομέα των μεταφορών και της ενέργειας**, στη διεύθυνση <https://www.wbif.eu/wbif->

projects και αφού επιλεχθεί ως χώρα η Σερβία και τα υπό "προετοιμασία" έργα, παρέχεται επικαιροποιημένη ενημέρωση για όλα τα ανωτέρω. (δείτε Πίνακα 2 συνημμένο).

(ιι) Όσον αφορά τον **τομέα περιβάλλοντος**, αυτός χρηματοδοτείται, κυρίως, μέσω του εθνικού φακέλου IPA και, όσον αφορά τα έργα υποδομής, αυτά περιλαμβάνουν, συνήθως, τη χρηματοδότηση μονάδων επεξεργασίας λυμάτων (WWTP).

Άλλα Προγραμματισμένα έργα:

- Σύμφωνα με το IPA2017: Nis WWTP (περίπου 51 εκατ. €).

- Στο πλαίσιο του IPA2018: Brus-Blace WWTP (περίπου 10-11 εκατομμύρια €) & Kraljevo WWTP (περίπου 17 εκατομμύρια ευρώ)

Οι τρεις μονάδες βρίσκονται ακόμη υπό προετοιμασία (under preparation) και πιθανότατα θα υποβληθούν σε δημοπρασία το 2021. Αναμένεται να προγραμματιστούν περισσότερα WWTP (και επίσης δυνητικά εργοστάσια διαχείρισης αποβλήτων) στο μέλλον, πιθανότατα στα IPA2020 ή IPA2021.

(ιιι) **Στον ενεργειακό τομέα**, το μεγάλο εμβληματικό έργο είναι η κατασκευή της διασύνδεσης φυσικού αερίου μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας για συνολική αξία περίπου 74,6 εκατ. € (εκ των οποίων σχεδόν 50 εκατ. € είναι επιχορήγηση της ΕΕ). Το αρχικό σχέδιο ήταν να υποβληθούν προσφορές εφέτος. Ίσως όμως, η διαδικασία αυτή θα πραγματοποιηθεί εντός του έτους 2021 λόγω ζητημάτων που σχετίζονται με το COVID-19 και της συναφής χρηματοδότησης ως προς την αντιμετώπιση κρίσεων.

Δεν έχει ακόμη θεσμοθετηθεί Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών (ETS). Αυτό αναμένεται να πραγματοποιηθεί και να τεθεί σε εφαρμογή κατά την ενταξιακή πορεία της χώρας στην ΕΕ, αλλά έγκαιρα πριν από αυτήν. Όμως, προς το παρόν, υπάρχει ένα εμβρυακό σχέδιο «στρατηγικής ανάπτυξης χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα» που εισάγει, προοδευτικά, μεταβατικά μέτρα για το ETS έως την ενδεχόμενη ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. και χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα IPA. Το Σχέδιο αυτό επεξεργάζεται μια οικονομική λύση για την επίτευξη μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Πίνακας 1: Έργα Υποδομών-Σερβία

Όνομασία	Τρέχουσα κατάσταση	Χρηματοδότηση
Stalac - Djunis σιδηροδρομική γραμμή Belgrade-Nis (18χλμ)	Τεχνική τεκμηρίωση υπό εξέταση	180 εκατ. Ευρώ Προετοιμασία (preparation) χρηματοδότησης από την ΕΕ
Η σιδηροδρομική γραμμή Velika Plana-Nis (108χλμ.) τμήμα της σιδηροδρομικής γραμμής Belgrade-Nis	υπό προετοιμασία(under preparation)	600 εκατ. ευρώ Προετοιμασία χρηματοδότησης από την ΕΕ
Stalac-Kraljevo-Rudnica (μήκος 149 χλμ.)	Υπό προετοιμασία.	Περίπου € 201εκ Προετοιμασία χρηματοδότησης από την ΕΕ
Nis-Dimitovgrad (104 χλμ)	Τα έργα θα έπρεπε να αρχίσουν, αλλά	268 εκατομμύρια ευρώ Η ΕΕ παρείχε χρηματοδότηση για

	καθυστέρησαν	έργα προετοιμασίας και επενδύσεων.
Nis - Brestovac (23 χλμ.)	Έργα που αναμένεται να ξεκινήσουν το 2020	€ 59 εκατομμύρια Η ΕΕ παρέιχε χρηματοδότηση για έργα προετοιμασίας και επενδύσεων
Brestovac-Πρεσέβο-Βόρεια με τη Β. Μακεδονία (88χλμ.)	Προετοιμασία	Περίπου € 182εκ Προετοιμασία χρηματοδότησης από την ΕΕ
Belgrade – Šid σύνορα με την Κροατία (120χλμ.)	Υπό προετοιμασία (under preparation)	Περίπου € 288 Προετοιμασία χρηματοδότησης από την ΕΕ
Pancevo – Vrsac	Δεν είναι διαθέσιμα	Δεν έχουν αποφασισθεί
Αυτοκινητόδρομος E-80, από το Nis στο Merdare (Κοσσυφοπέδιο)	Υπό προετοιμασία	480 εκατ. Ευρώ Η ΕΕ χορήγησε κεφάλαια ύψους 40 εκατ. EUR για επενδύσεις του τμήματος Nis - Plochnik, ενώ η ΕΤΕπ και η ΕΤΑΑ παρέιχαν δάνεια ύψους 180 εκατ. Ευρώ
Αποκατάσταση του υδροφράκτη Djerdap 1	Εργασίες σε εξέλιξη	€ 28εκ Η ΕΕ χρηματοδοτεί επενδυτικά έργα (CEF + ΕΤΕπ)
Βυθοκόρηση (Immersion) και υδροτεχνικά έργα στη συμβολή του ποταμού Sava στον ποταμό Drina	Υπό προετοιμασία	Περίπου. € 204 εκατ Η ΕΕ παρέχει χρηματοδότηση για προετοιμασία μέσω της πρωτοβουλίας για την οικονομική ανθεκτικότητα (ERI) και του δανείου για τη χρηματοδότηση επενδύσεων
Σταθμοί VTS (Υπηρεσίες Κυκλοφορίας Σκαφών) και υδρομετεωρολογικοί σταθμοί στον ποταμό Δούναβη	Υπό προετοιμασία	
Απομάκρυνση των βυθισμένων σκαφών από το Δ.Παγκόσμιο πόλεμο από τον ποταμό Δούναβη (Prahovo)	Υπό προετοιμασία	
Κατασκευή του νέου λιμανιού του Βελιγραδίου	Υπό προετοιμασία	
Κατασκευή λιμενικών εγκαταστάσεων του Smederevo	Έγινε δημοπρασία έργου	

Πίνακας 2. Έργα για Ενέργεια- Μεταφορές –Σερβία (πηγή ΕΕ-WBIF)

Έργο	Χώρα	Τίτλος Έργου	Κλάδος	Κατάσταση
PRJ-SRB-ENE-002	Σερβία	Project of Energy Community Interest: Serbia (Nis) - Bulgaria Gas Interconnector	Ενέργεια	Προετοιμασία
PRJ-SRB-ENE-006	Σερβία	Trans-Balkan Electricity Corridor: 400 kV Overhead Line Bajina Basta - Kraljevo	Ενέργεια	Προετοιμασία
PRJ-SRB-ENE-007	Σερβία	Trans-Balkan Electricity Corridor: Obrenovac – Bajina Bašta Grid Section in Serbia	Ενέργεια	Προετοιμασία
PRJ-SRB-ENE-015	Σερβία	North CSE Corridor: New 400/110 kV 2x300 MVA Belgrade West Substation and OHL 400 kV Serbia – Romania	Ενέργεια	Προετοιμασία
PRJ-SRB-ENE-	Σερβία	Energy Efficiency Renovation Programme	Ενέργεια	Προετοιμασία

017		of Central Government Buildings - EERPCGB		
PRJ-SRB-TRA-001	Σερβία	Orient/East-Med Corridor: Serbia - North Macedonia CX Rail Interconnection, Nis - Presevo - Border Between the Two States Section	Μεταφορές	Προετοιμασία
PRJ-SRB-TRA-009	Σερβία	Orient/East-Med (CX) Corridor: Reconstruction and Modernisation of Belgrade – Nis Railway Line, Stalac – Djunis Section	Μεταφορές	Προετοιμασία
PRJ-SRB-TRA-010	Σερβία	Orient/East-Med Corridor (Road R7): Construction of Nis - Merdare Highway	Μεταφορές	Προετοιμασία Προσφορών
PRJ-SRB-TRA-011	Σερβία	Orient/East-Med Corridor (R10) Reconstruction and modernisation section Stalac-Krajlevo-Rudnica	Μεταφορές	Προετοιμασία
PRJ-SRB-TRA-013	Σερβία	Orient/East-Med Corridor: Serbia - Bulgaria CXc Rail Interconnection, Nis - Dimitrovgrad - Border with Bulgaria Section	Μεταφορές	Προετοιμασία Προσφορών
PRJ-SRB-TRA-031	Σερβία	Rhine-Danube Corridor: Belgrade Port	Μεταφορές	Προετοιμασία
PRJ-SRB-TRA-033	Σερβία	Mediterranean Corridor: Serbia – Croatia CX Rail Interconnection, Stara Pazova – Sid and Indjija – Golubinci Sections	Μεταφορές	Προετοιμασία
PRJ-SRB-TRA-039	Σερβία	Orient/East-Med Corridor: Belgrade Marshalling Yard – Ostruznica – Batajnica Railway Line	Μεταφορές	Προετοιμασία

Western Balkans : VAT Refund Matrix

	Who is entitled for a VAT refund?	List of countries with reciprocity	Conditions for VAT refund	Deadline for the submission of the VAT refund application	Supporting documentation	Deadline for the refund of the VAT by the Tax Administration	How is the VAT refunded?	Local tax representative necessary?	Competent authority
Bosnia and Herzegovina	Taxable persons who are not established in BiH.	Currently to all taxable persons irrespective of where they have established their businesses.	1. The purchased goods and services, i.e. imported goods are used for business activities of the applicant abroad. 2. The applicant would have the right to input VAT deduction if it established its business in BiH. 3. The applicant does not carry out taxable business activities in BiH during the period for which it applies for the VAT refund.	14 months from the date of the invoice. The application can be submitted for a minimum period of 3 months (or shorter, if the application is submitted at the end of the year) and a maximum period of 12 months.	1. Copy of the certificate of registration for VAT 2. Originals or certified copies of the invoices. 3. Proof of export 4. Proof of payment 5. Proposed taxes	6 months from the submission of the application.	The VAT is refunded to the account of the tax representative or the applicant's non-resident bank account in BiH.	Yes	Uprava za indirektno oporezivanje BiH, Central office UKO - Bana Lazarevica bb, 78 000 (http://www.new.unio.gov.ba/en)
Croatia	Taxable persons who are not established in any of the EU member states, but in a non-EU country Croatia has reciprocity with.	To be assessed on a case - by - case basis.	1. The requested refund of VAT exceeds HRK 1,000. 2. The goods and services are purchased for business purposes of the applicant. 3. The applicant is not established and has no fixed establishment, or permanent address or habitual residence in the territory of the European Union during the period for which VAT refund is claimed. 4. The applicant has not performed any taxable supply of goods or services in any EU - member state, except transport services and services ancillary thereto, which are exempt from VAT, during the period for which VAT refund is claimed.	Until June 30th of the current year for the VAT paid in the previous year	1. List of invoices for which VAT refund is claimed 2. Presentation of the original invoices 3. Certificate of registration for VAT not older than 6 months for a taxable person.	8 months from submission of the application. If the application is approved, VAT is refunded within 10 days from the approval.	VAT is refunded in the currency of the state where the taxable person has established its business.		Any regional Tax Authority where the invoice has been issued, but it can be submitted before any Tax office. For Zagreb: Porezna uprava, podružni ured Zagreb, Avenija Dubrovnik 32, 10 000 Zagreb, Croatia
FYR Macedonia	Taxable persons who are not established in FYR Macedonia, but in a country FYR Macedonia has VAT reciprocity with.	Austria, Azerbaijan, Albania, Belarus, Bulgaria, the UK, Germany, Denmark, Estonia, Iran, Ireland, Italy, Qatar, China, Kosovo, Montenegro, Latvia, Lithuania, Luxemburg, Morocco, Moldova, Norway, Poland, Romania, Russia, Slovakia, Slovenia, Serbia, Taiwan, Turkey, Ukraine, Hungary, Finland, France, the Netherlands, Croatia, Czech Republic, Switzerland, Sweden, Spain	1. The VAT is entered on an invoice of the Macedonian taxable person. 2. The applicant has to have no other outstanding tax debt in FYR Macedonia. 3. The applicant has no legal seat/ branch / PE in FYR Macedonia. 4. The applicant has no turnover in FYR Macedonia (or has only turnover which is out of the scope of the Macedonian VAT i.e. VAT exempt supply). 5. The applicant is registered for VAT in its country of residence. 6. The requested VAT refund exceeds MKD 30,000 (approx. EUR 500).	Until June 30 of the current year for the VAT paid in the previous year.	1. Originals of invoices. 2. Tax residency certificate. 3. Certificate of registration for VAT. 4. Proof of payment of invoices (bank statements) 5. POA for person/ company submitting the documentation	6 months from the submission of the application	VAT is refunded to the indicated bank account in the currency of the country of the applicant, after a conversion of the MKD amount to be refunded per the exchange rate of the National Bank of FYR Macedonia. Alternatively, VAT can be refunded to another account (eg. a local tax representative) provided an authorization is submitted as well.		Public Revenue Office (HO), bul. Kuzman Josifski-Pitu No. 1, 1000 Skopje, FYR Macedonia
Montenegro	Taxable persons who are not established in Montenegro.	To all taxable persons irrespective of where they have established their businesses.	1. The VAT was entered on an invoice drawn up in accordance with the VAT Act and the invoice was paid. 2. The requested refund of VAT exceeds EUR 300. 3. The conditions, under which a taxable person established in Montenegro would have the right to deduct the VAT on supply on such movable goods and services, are met.	Until June 30 of the current year for the VAT paid in the previous year.	1. Original invoices. 2. Certificate of registration for VAT. 3. POA for appointed Tax representative.	Within 45 days from the submission of the application.	Refunded VAT is paid on non - resident account of taxable person in one of commercial bank in Montenegro or on the account of Tax Representative	Yes	Poreska uprava, Područna jedinica Podgorica
Serbia	Taxable persons who are not established in Serbia, but in a country Serbia has VAT reciprocity with.	The Netherlands, Slovakia, Croatia (partially - only on movable goods and services purchased in connection with fairs), Denmark, Austria, Bosnia and Herzegovina, Belgium, Montenegro, FYR Macedonia, Slovenia, Germany, The UK, Turkey (partially for costs of fuel, spare parts, maintenance and repairs related to transportation, and goods and services purchased in connection with participation in fairs and exhibitions), Switzerland	1. The VAT is shown on an invoice issued in accordance with the Serbian Law on VAT, and the invoice was paid. 2. The requested refund of VAT exceeds EUR 200. 3. No deductibility restrictions are provided for the supplies in question. 4. The VAT refund applicant carries out in Serbia only transport of goods exempted from VAT (transport relative to import of goods, transport relative to free trade zones, transport relative to export of goods) or international passenger bus transport subject to VAT on the section carried out in Serbia, and no other taxable activities.	Until June 30 of the current year for the VAT paid in the previous year.	1. Certificate of registration for VAT. 2. Originals and copies of the invoices.	45 days from the submission of the application.	The VAT is refunded in the currency of the state where the applicant is established by converting the RSD amount of the refund into the foreign currency according to the selling exchange rate of the National Bank of Serbia valid on the day of the refund. The conversion expenses are deducted from the refunded VAT. The refund can be paid to the account of the taxable person in Serbia and abroad.	No, but highly recommendable.	Poreska uprava, Centrala, Save Maskovica 3-5, 11000 Belgrade, Serbia

For further information please contact us at info@eurofast.eu

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

1. Ελληνικές Αρχές

Ελληνική Πρεσβεία	Τηλ: +381-11-3226523, 3331900	gremb.bel@mfa.gr
Προξενικό Γραφείο	Τηλ: +381-11-3341507, 3331906	grcon.bel@mfa.gr
Γραφείο Ο.Ε.Υ.	Τηλ: +381-11-3231577, 3222338	ecocom-belgrade@mfa.gr
Γραφείο ΑΚ.ΑΜ.	Τηλ : +381-11-3034698	defatt_srb@hndgs.mil.gr
Γραφείο Δημόσιας Διπλωματίας (πρ. Τύπου & Επικοινωνίας)	Τηλ: +381-11-3331924, 3331963	pdo.bel@mfa.gr

2. Σερβικές Αρχές

Σερβική κυβέρνηση τηλ : +381 11 3614-621, <https://www.srbija.gov.rs>
Γραφείο της πρωθυπουργού κας Α.Μπρνάμπιτς, Nemanjina 11, Βελιγράδι,
τηλ / φαξ: +381 11 3620-115, predsednikvlade@gov.rs
Γραφείο Αναπληρωτή Πρωθυπουργού και Υπουργού Εξωτερικών Ν. Σελάκοβιτς
Nemanjina 11,τηλ / φαξ: +381 11 3617-586, www.msp.gov.rs , press@mfa.gov.rs
Υπουργός Εσωτερικών Α. Βούλιν
Bulevar Mihajla Pupina 2,τηλ: +381 11 306-2000 εσωτ. 2601, www.mup.gov.rs , info@mup.gov.rs
Υπουργός Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών κα Τ. Μάτιτς
Bulevar Mihajla Pupina 2,τηλ: +381 11 3113-432; φαξ: +381 11 3114-650
potpredsednik@mtt.gov.rs , www.mtt.gov.rs
Υπουργείο Κατασκευών, Μεταφορών και Υποδομών
Nemanjina 11,τηλ / φαξ: +381 11 3619-833, kabinet@mgsi.gov.rs , www.mgsi.gov.rs
Γραφείο Σχέσεων με Μέσα Ενημέρωσης, Nemanjina 11 / Bulevar Mihajla Pupina 2, www.kzsm.gov.rs , kontakt@gov.rs
Τμήμα Διαδικτύου, Bulevar Mihajla Pupina 2, τηλ: +381 11 3139-977, +381 11 3139-988, +381 11 3139-986, +381
113014-213, φαξ: +381 11 3139-985, www.kzsm.gov.rs ,
www.srbija.gov.rs , office@srbija.gov.rs
Γραφείο Τύπου, Nemanjina 11,τηλ: +381 11 3617-709, +381 11 3617-710, +381 11 3617-730
φαξ: +381 11 3617-697, +381 11 3617-706, www.kzsm.gov.rs , press@gov.rs
Υπουργεία της Σερβίας
Υπουργείο Εξωτερικών
Βελιγράδι, Kneza Milosa 24-26, τηλ: +381 11 306-8000, +381 11 3616-333; φαξ: +381 11 3618-366
www.mfa.gov.rs , msp@mfa.rs
Υπουργείο Εσωτερικών
Βελιγράδι, Bulevar Mihajla Pupina 2, τηλ: +381 11 306-2000 εσωτ. 2601, www.mup.gov.rs , info@mup.gov.rs
Υπουργείο Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών
Βελιγράδι, Bulevar Mihajla Pupina 2, τηλ: +381 11 3113-432; φαξ: +381 11 3114-650, www.mtt.gov.rs ,
kabinet@mtt.gov.rs
Υπουργείο Κατασκευών, Μεταφορών και Υποδομών
Βελιγράδι, Nemanjina 22-26, τηλ: +381 11 3614-652; φαξ: +381 11 3616- 521,www.mgsi.gov.rs , kabinet@mgsi.gov.rs
Υπουργείο Οικονομικών
Βελιγράδι, Kneza Milosa 20, τηλ: +381 11 3613-245; +381 11 3642-600,www.mfin.gov.rs , press@mfin.gov.rs
Υπουργείο Οικονομίας
Βελιγράδι, Kneza Milosa 20, τηλ: +381 11 3642-600; φαξ: +381 11 3642-705,www.privreda.gov.rs,
press@privreda.gov.rs
Υπουργείο Γεωργίας, Δασών και Διαχείρισης Υδάτων
Βελιγράδι, Nemanjina 22-26, τηλ: +381 11 260-79-60, +381 11 3612-197; φαξ: +381 11 260-79-61
www.minpolj.gov.rs , office@minpolj.gov.rs
Υπουργείο Προστασίας Περιβάλλοντος
Βελιγράδι, Omladinskih brigada 1, τηλ: +381 11 3131-357; φαξ: +381 11 3131-394

www.ekologija.gov.rs , info@eko.minpolj.gov.rs

Υπουργός Ορυχείων και Ενέργειας κα Ζ. Μιχάλοβιτς,

Βελιγράδι, Nemanjina 22-26, τηλ: +381 11 3604-403; φαξ: +381 11 3616-603

www.mre.gov.rs , kabinet@mre.gov.rs

Υπουργείο Δικαιοσύνης

Βελιγράδι, Nemanjina 22-26, τηλ / φαξ: +381 11 785-8000

www.mpravde.gov.rs , kontakt@mpravde.gov.rs

Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Βελιγράδι, Bircaninova 6,τηλ: +381 11 362-0146; +381 11 361-3654

www.mduls.gov.rs , jparezanovic@gov.rs

Υπουργείο Άμυνας

Βελιγράδι, Bircaninova 5,τηλ: +381 11 3006-311; φαξ: +381 11 3006-062, www.mod.gov.rs , info@mod.gov.rs

Υπουργείο Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

34, Βελιγράδι, Nemanjina, τηλ: +381 11 3061-100, +381 11 3061-102, +381 11 3061-103; faks: +381 11 3061-110

www.mei.gov.rs , office@mei.gov.rs

Υπουργείο Παιδείας, Επιστημών και Τεχνολογικής Ανάπτυξης

Βελιγράδι, Nemanjina 22-26, τηλ: +381 11 3616-489; φαξ: +381 11 3616-491

www.mpn.gov.rs , kabinet@mpn.gov.rs

Υπουργείο Υγείας

Βελιγράδι, Nemanjina 22-26,τηλ: +381 11 3616-251, +381 11 3614-890; φαξ: +381 11 2656-548

www.zdravlje.gov.rs , kabinet@zdravlje.gov.rs

Υπουργείο Εργασίας, Απασχόλησης, Βετεράνων και Κοινωνικών Υποθέσεων

Βελιγράδι, Nemanjina 22-26,τηλ: +381 11 3038-661

www.minrzs.gov.rs , press@minrzs.gov.rs

Υπουργείο Νεότητας και Αθλητισμού

Βελιγράδι, Bulevar Mihajla Pupina 2

τηλ: +381 11 3130-912, +381 11 3117-099; φαξ: +381 11 3130-915

www.mos.gov.rs , sekretarijat.mos@mos.gov.rs

Υπουργείο Πολιτισμού και Μέσων Ενημέρωσης

Βελιγράδι, Vljajkovicena 3,τηλ / φαξ: +381 11 3398-172, +381 11 3398-811

www.kultura.gov.rs , kabinet@kultura.gov.rs

3. Εμπορικά & Βιομηχανικά Επιμελητήρια

Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο

Σερβίας

Τηλ. +381-11-3300900

info@pks.rs

Εμπορικό Επιμελητήριο Βοϊβοντίνας

Τηλ: +381-21-4803709

info@pkv.rs

Οικονομικό Επιμελητήριο Βελιγραδίου

Τηλ: +381-11-2641355, 2643344, 2643899

mmj@kombeg.org.rs

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Νόβι

Σαντ

Τηλ: +381-21-4802088

office@rpkn.com

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Νις

Τηλ: +381-18-510999, 255668, 255391

rpknis@rpknis.rs

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Ζρένιανιν

Τηλ: +381-23-562979, 535890

rpkomora-zr@beotel.rs

zrenjanin@komora.net

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Κικίντα

Τηλ: +381-230-21080, 21173

office@rpk-ki.co.rs

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Βάλιεβο

Τηλ: +381-14-221721, 222314

office@rpk-valjevo.co.rs

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο

Πόζαρεβατς

Τηλ: +381-12-556800, 556801, 556802

rpkpo@ptt.rs

Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Ζάιετσαρ

Τηλ: +381-19-421901, 421411

info@rpk-zajecar.co.rs

Περιφερειακό Εμπορικό & Βιομηχανικό

Επιμελητήριο Λέσκοβατς

Τηλ: +381-16-212203, 250011

leskovac@komora.net

Περιφερειακό Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Κράγκουϊεβατς Τηλ: +381-34-335805, 335010, 334049	komora@rpk.kg.co.rs
Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Κράλιεβο Τηλ: +381-36-334655, 231711	kraljevo@komora.net
Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Ούζιτσε Τηλ: +381-31-514394, 513483	office.uzice@komora.net
Περιφερειακό Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πάντσεβο Τηλ: +381-13-343475, 354055, 343255	rpkpancevo@komora.net
Οικονομικό Επιμελητήριο Σρεμ Τηλ: +381-22-610778	office@rpksrem.co.rs
Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Κρούσεβατς Τηλ: +381-37-441128, 441280, 418520	krusevac@komora.net
Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Σόμπορ Τηλ: +381-25-420780, 420930	office@rpksombor.co.rs
Περιφερειακό Εμπορικό Επιμελητήριο Σούμποτιτσα Τηλ: +381-24-553357, 553420	subotica@komora.net

4. Τράπεζες

ADDIKO BANK AD BEOGRAD	www.addiko.rs
AIK BANKA A.D. Beograd	www.aikbanka.rs
API BANK A.D. BEOGRAD	www.apibank.rs
BANCA INTESA A.D. Beograd	www.bancaintesa.rs
BANKA POŠTANSKA ŠTEDIONICA A.D. Beograd	www.posted.co.rs
BANK OF CHINA SRBIJA A.D. Beograd - Novi Beograd	www.bankofchina.com/rs/
CRÉDIT AGRICOLE BANKA SRBIJA A.D. Novi Sad	www.creditagricole.rs
DIREKTNA BANKA A.D. Kragujevac	www.direktnabanka.rs
ERSTE BANK A.D. Novi Sad	www.erstebank.rs
EUROBANK A. D. Beograd	www.eurobank.rs
EXPOBANK A.D. Beograd	www.expobank.rs
HALKBANK A.D. Beograd	www.halkbank.rs
ALTA BANKA A.D. Beograd	www.jubmes.rs
KOMERCIJALNA BANKA A.D. Beograd	www.kombank.com
MIRABANK A.D. Beograd	www.mirabankserbia.com
MOBI BANKA A.D. BEOGRAD	www.mobibanka.rs
MTS BANKA A.D. BEOGRAD	www.mts-banka.rs
NLB BANKA A.D. Beograd	www.nlb.rs
OPPORTUNITY BANKA A.D. Novi Sad	www.obs.rs
OTP BANKA SRBIJA A.D. BEOGRAD	www.otpsrbija.rs
PROCREDIT BANK A.D. Beograd	www.procreditbank.rs
RAIFFEISEN BANK A.D. Beograd	www.raiffeisenbank.rs
SBERBANK SRBIJA A.D. Beograd	www.sberbank.rs
SRPSKA BANKA A.D. Beograd	www.srpskabanka.rs
UNICREDIT BANK SRBIJA A.D. Beograd	www.unicreditbank.rs
VOJVOĐANSKA BANKA A.D. Novi Sad	www.voban.co.rs

5. Διοργανωτές Εκθέσεων

BEOGRADSKI SAJAM	Τηλ.: +381-11-2655555	info@sajam.rs
NOVOSADSKI SAJAM	Τηλ.: +381-21-4830000	info@sajam.net
BELEXPO d.o.o. Beograd	Τηλ.: +381-11-2632228	info@belexpo.rs
A & L EXPO d.o.o. Beograd	Τηλ.: +381-11-7111685, 3340454	office.alexpo@gmail.com

6. Διπλωματικές Αποστολές

<http://www.mfa.gov.rs/en/embassies/serbian-diplomatic-missions/serbian-embassies>

7. Τεχνολογικά- Ερευνητικά Κέντρα

- StartIT, <https://startit.rs>
- Impact Hub, <https://belgrade.impacthub.net>
- Science Technology Park Belgrade, <https://ntpark.rs>

8. Ελληνικός Σύνδεσμος Επιχειρήσεων - www.hba.rs

Address: Blvd Arsenija Carnojevica 68/8, 11070 Belgrade

Phone Number: [+381 11 36 26 067](tel:+381113626067), [+381 64 82 96 508](tel:+381648296508)

Web site: www.hba.rs

Email: office@hba.rs

& Ελληνο-Σερβικό Επιμελητήριο Βορείου Ελλάδος- <https://www.greekserbian.com/>

Address: Τσιμισκή 54, 54623, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα

Phone Number: +30 2310277798

Email: info@greekserbian.com

Web site: <https://www.greekserbian.com/>

9. Πηγές Πληροφόρησης/Ειδήσεις

BETA

www.beta.rs

Tel: +381 (0)11 360 2400, +381 (0)11 360 2464

Fax: +381 (0)11 2642 551

E-mail: webportal@beta.rs

FONET

<http://www.fonet.rs/>

Tel/Fax: +381 (0)11 26 30 881, +381 (0)11 26 35 346

E-mail: info@fonet.rs

TANJUG

<http://www.tanjug.rs/>

Tel: +381 (0)11 32 88 284, 32 88 285

Fax: +381 (0)11 3282

E-mail: upr@tanjug.rs, spr@tanjug.rs

NOVINSKA AGENCIJA JUGMEDIA

<http://www.jugmedia.rs/>

Tel: (+381) 16 281 557, (+381) 16 250 052, 063 402 361

E-mail: jugmedia.redakcija@gmail.com

JUGPRESS, REGIONALNA INFORMATIVNA AGENCIJA

<http://www.jugpress.com/>

Tel: 016 214 796

E-mail: lilasjug@gmail.com

SANAPRESS

<http://www.sanapress.info/>

Tel/fax: (+381) 60 889 2044

E-mail: agencija.sana@gmail.com

10. Τηλεοπτικοί/Ραδιοφωνικοί Σταθμοί

RADIO-TELEVIZIJA SRBIJE

www.rts.rs

E-mail: kontaktcentar@rts.rs

B92

<http://www.b92.net/>

E-mail: office@b92.net

PRVA SRPSKA TELEVIZIJA

<http://www.prva.rs/>

E-mail: info@prva.rs

HAPPY TV

<http://www.happytv.tv/>

E-mail: happy@happytv.rs

TV PINK

<http://www.rtvpink.com/>

E-mail: infotop@rtvpink.com

N1

<http://rs.n1info.com/>

E-mail: webredakcija@n1info.com

11. Εφημερίδες

DANAS

www.danas.rs

E-mail: desk@danas.rs

ALO!

www.alo.rs

E-mail: redakcija@alo.rs, online@alo.rs

BLIC

www.blic.rs

E-mail: redakcija@blic.rs

INFORMER

www.informer.rs

E-mail: redakcija@informer.rs

KURIR

www.kurir-info.rs

E-mail: redakcija@kurir-info.rs

POLITIKA

www.politika.rs

E-mail: desk@politika.rs, redakcija@politika.rs

12. Ξενοδοχεία

Metropol Palace

<https://www.marriott.com/hotels/travel/beglc-metropol-palace-a-luxury-collection-hotel-belgrade>

Mercure Belgrade Excelsior

<https://all.accor.com/hotel/B1E1/index.en.shtml>

Hilton Belgrade

<https://www.hilton.com/en/hotels/begbshi-hilton-belgrade>

Square Nine

<https://www.squarenine.rs>

Mama Shelter Belgrade

<https://www.mamashelter.com/en/belgrade>

Hotel Townhouse 27

<https://townhouse27.com>

Crowne Plaza Belgrade

<https://www.crowneplaza.com/hotels/gb/en/belgrade/begcp/hoteldetail/hotel-overview>

Courtyard Belgrade City Center

<https://www.marriott.com/hotels/travel/begcy-courtyard-belgrade-city-center>

13. Χρήσιμες Ιστοσελίδες για επιχειρηματίες

<http://europa.rs/serbia-and-the-eu/call-for-tenders> & <http://europa.rs/eu-projects-in-serbia> – Γραφείο ΕΕ στη Σερβία- Προκηρύξεις Έργων

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/serbia_en - Χρηματοδοτικά Εργαλεία ΕΕ για τη Σερβία

<http://www.cfcu.gov.rs> – Υπουργείο Οικονομικών - Τμήμα Συμβάσεων και Χρηματοδότησης Προγραμμάτων από την ΕΕ

<http://www.businessportal.gr/> Γενικό Εμπορικό Μητρώο Ελλάδος, Tel: +302104129395, +302104177241-5, E.mail: registry@pcci.gr

<https://www.apr.gov.rs/searches.4090.html> Μητρώο Επιχειρήσεων στη Σερβία

<https://alsu.gov.rs/en/> Εποπτικός φορέας πτωχεύσεων

<https://rap.euprava.gov.rs/> Μητρώο Διοικητικών Διαδικασιών

<http://www.obnova.gov.rs/english/public-procurement> - Γραφείο Διαχείρισης Δημοσίων Συμβάσεων

<https://coebank.org/en> Συμβούλιο της Τράπεζας της Ευρώπης (CEB)

<https://germancooperation.rs/kfw> Γερμανική Τράπεζα Εξωτερικής Βοήθειας

<https://www.wbif.eu> , <https://www.wb6cif.eu/covid-19/transport-news/> & <https://www.wbif.eu/wbif-projects> - WBIF

www.rs.undp.org - UNDP

<http://www.worldbank.org/serbia-cem-> Παγκόσμια Τράπεζα

<https://www.ekapija.com/en/tender> - Συνδρομητική ιστοσελίδα για προκηρύξεις έργων

<https://www.srbija.gov.rs> – Κυβέρνηση Σερβίας

www.mfa.gov.rs – Υπουργείο Εξωτερικών Σερβίας

www.mfin.gov.rs - Υπουργείο Οικονομικών

www.privreda.gov.rs - Υπουργείο Οικονομίας

<https://www.mgsi.gov.rs> – Υπουργείο Κατασκευών, Μεταφορών και Υποδομών

www.mduls.gov.rs - Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης

www.mtt.gov.rs - Υπουργείο Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών

<https://www.nbs.rs> – Κεντρική Τράπεζα της Σερβίας

<https://www.imf.org/en/Countries/SRB> - Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

<https://ras.gov.rs> - Σερβική Υπηρεσία Ανάπτυξης

www.pks.rs - Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Σερβίας

<https://www.stat.gov.rs> – Στατιστική Υπηρεσία Σερβίας stat@stat.gov.rs

www.kkdp.gov.rs - Επιτροπή Ελέγχου Κρατικών Ενισχύσεων

www.kzk.org.rs - Επιτροπή για την Προστασία του Ανταγωνισμού

<https://www.paragraf.rs/propisi/law-on-public-procurement.html> - Νόμος για τις Δημόσιες Συμβάσεις

<https://www.carina.rs> – Τελωνειακή Υπηρεσία

<http://www.usz.gov.rs/files/prezentacija-engleska.pdf> - Ελεύθερες Ζώνες

https://www.nbs.rs/internet/english/50/50_2.html - Λίστα των Τραπεζών στη Σερβία

<https://startit.rs> - StartIT (θερμοκοιτίδα νεοφυών επιχειρήσεων)

<https://ntpark.rs> – Τεχνολογικό Πάρκο

<https://belgrade.impacthub.net> – (θερμοκοιτίδα νεοφυών επιχειρήσεων)

www.hba.rs – Σύνδεσμος Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας

<https://www.ats.rs/en> - Οργανισμός Πιστοποίησης Σερβίας

<https://iss.rs/en> - Ινστιτούτο Τυποποίησης της Σερβίας
<https://www.consumersinternational.org/members/members/national-consumer-organisation-of-serbia-nops>-Ένωση καταναλωτών Σερβίας
www.fic.org.rs - Συμβούλιο Ξένων Επενδυτών (FIC)
www.greekserbian.com Ελληνο-Σερβικό Επιμελητήριο Β.Ελλάδος-ΕΣΕ
<https://www.trade.gov/country-commercial-guides/serbia-market-opportunities> Official Website of the International Trade Administration
<https://eurofast.eu> Λογιστικό Γραφείο ελληνο-κυπριακών και γενικότερα ελληνικών συμφερόντων στη Σερβία, Eurofast
<https://innovations.serbiacreates.rs/> επενδύσεις στον τομέα του IT
<https://serbia-business.eu/invest-in-serbia/>
<https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2018/07/european-tax-serbia-country-profile.html>
<https://www.pwc.rs/en/publications/assets/Doing-Business-Guide-Serbia-2019.pdf>
<https://www2.deloitte.com/rs/sr.html>
https://www.ey.com/en_rs
<https://www.pwc.rs/> (στη σερβική γλώσσα)
<https://www.productsgreek.com/el/> Products Greek, κατάλογος προβολής ελληνικών επιχειρήσεων και παραγωγών
http://worldwide-tax.com/serbia/ser_double.asp
<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/welcome-access2markets-market-access-database-users> EU Access2Markets Database
<https://deligate.gr/> Portal Deligate.gr, portal ενίσχυσης προβολής επιχειρήσεων που παράγουν Ελληνικά ΠΟΠ προϊόντα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- “Μια Περιπέτεια-Ταξίδι στον κόσμο”, Βασίλης Ευμολπίδης, Εκδ. Νέος Κύκλος Κωνσταντινουπολιτών, Αθήνα, 2020, 259 σελ.
- “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, Ελλ. Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, Αναστατικές Εκδόσεις Διον. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2020, 293 σελ.
- “Τα Βαλκάνια στη σκιά του χθές”, Γ. Ε. Δουδούμης, Εκδ. Βιβλ. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2018, σελ. 159
- “Doing Business 2020, Economy Profile, Serbia, Comparing Business, Regulation in 190 Economies, World Bank Group, 70 σελ., www.doingbusiness.org
- “Guide to doing business and investing in Serbia”, PWC Serbia, April 2019, 53 σελ. , www.pwc.rs/pwc.rs/en.html
- “Guide to doing business in Serbia”, JPM, 2019, 82 σελ., www.jpm.rs
- “Investing in Serbia - An overview of the current tax system”, TPA-Baker Tilly, 2020, 21 σελ., www.tpa-group.com
- “Human Development Paper on Income Inequality in the Republic of Serbia”, UNDP, August 2018, 82 pages, rs.undp.org
- “Αξιολόγηση Διεθνών Αγορών”, Υπουργείο Εξωτερικών, Β1 Δ/ση, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, 231 σελ.
- Invest in Serbia, Forest Based Industries, RAS, 2019

- Invest in Serbia, Agri-Food, RAS,2019
- Invest in Serbia, The E-Sector, RAS, 2019
- Industry Serbia, Automotive, RAS, December 2019
- Why invest in Serbia, RAS, December 2019
- Diplomacy & Commerce, May 2021, issue 63, p. 28
- Πρεσβεία Βελιγραδίου, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Σερβία: “Η αναθεώρηση του νόμου για τις συμπράξεις δημοσίου-ιδιωτικού τομέα”, Βελιγράδι, Ιούνιος 2021, <https://www.agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/75689>
- Πρεσβεία Βελιγραδίου, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Ι΄CT Τομέας τεχνολογίας και νεοφυών εταιρειών στη Σερβία”, Βελιγράδι, Σεπτέμβριος 2020, <https://www.agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/72761>
- Πρεσβεία Βελιγραδίου, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, “ΕΡΕΥΝΑ ΑΓΟΡΑΣ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟ-ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ”, Βελιγράδι, Σεπτέμβριος 2020, <https://www.agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/71975>
- www.europa.rs
- www.nbs.rs
- www.stat.gov.rs
- www.oecd.org
- www.mfin.gov.rs
- www.data.worldbank.org
- www.apr.gov.rs
- www.zis.gov.rs
- www.ras.gov.rs
- www.sec.gov.rs

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

για πληροφορίες, αναλύσεις ή παρατηρήσεις:

- **Αντώνιος Μαρκόπουλος**
WAHL (Regional Sales Manager Balkans & Greece)
- Mladenovic and Stankovic in cooperation with Rokas Law Firm (Rokas Belgrade)
Aleksandar Mladenovic LLM, Attorney at law
- Eurobank a.d.
Vuk Đapčević (Head of Cabinet of the President of Executive Board)
- Spasic & Partners
Darko M. Spasic (Attorney at Law)
- Radovanović Stojanović & Partners,
Dr. Sasa Stojanović (Attorney at Law) www.rspartners.rs